

1980/81:37

Fredagen den 28 november

Kl. 09.00

1 § Justerades protokollen för den 20 innevarande månad.

**2 § Svar på fråga 1980/81:117 om åtgärder för att förbättra konst-
hantverkarnas situation**

Anf. 1 Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! Eva Hjelmström har frågat mig vilka åtgärder jag avser att vidta för att förbättra konsthantverkarnas situation.

Staten stöder i dag konsthantverkare på olika sätt. Stöd utgår dels direkt från statliga institutioner, dels från organisationer som på olika sätt främjar konsthantverk. Konstnärsnämnden disponerar medel för konstnärsbidrag och projektbidrag. Statens konstråd förvärvar konst till statens byggnader. Därutöver finns inkomstgarantier för konstnärer. Dessa stödsystem är avsedda för bl. a. konsthantverkarna.

Exempel på organisationer som får statligt stöd är Konstfrämjandet, Föreningen för nutida svenskt silver, Föreningen Svensk form, Handarbetets vänner och Sveriges konstföreningars riksförbund.

Jag vill vidare erinra om det avtal om ersättning för utställning av konstverk som staten träffat med bl. a. Konstnärernas riksorganisation och Föreningen Sveriges konsthantverkare.

Många konsthantverkare har emellertid en så besvärlig situation att det kan finnas behov av ytterligare insatser från statens sida. Statens kulturråd har i rapporten Stöd till konstatställningsverksamhet lagt fram förslag om bl. a. statligt bidrag till kommuners och föreningars offentliga konstatställningsverksamhet samt bidrag till konstnärskooperativ. Under våren 1981 väntas utredningen om visningsersättning presentera sina förslag. Jag avser att behandla dessa utredningar i ett sammanhang.

Anf. 2 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Jag tackar Jan-Erik Wikström för svaret på min fråga.

Att konsthantverket fortfarande lever är egentligen förunderligt, med tanke på det bistra kulturpolitiska klimat som drar över landet. Keramiker,

*Om åtgärder mot
våldsinriktade
videoprodukter*

silversmeder, glasblåsare, textilkonstnärer – ja uppräknningen skulle kunna göras lång – för en alltmer tynande tillvaro. Skattemässigt jämförelsesvis med industrin. Jag kan ge ett exempel. Om en keramiker gör en mugg som är oanvändbar, momsbeläggs den inte – den betraktas som konst. Gör samma keramiker däremot en kopp som det går att dricka ur, blir den momsbelagd.

Som så många andra kulturarbetare måste därför de flesta konsthantverkare ta ett jobb vid sidan om. De saknar billiga lokaler, hjälp till distributionen av sina produkter, ja de saknar i stort sett det mesta i detta land. Samtidigt mångdubblas det kommersiella skräputbudet av s. k. hantverk. Det är i regel varor "made in Japan" eller tillverkade i någon frizon.

Herr talman! Vi har en mycket rik, århundraden gammal, tradition att slå vakt om inom konsthantverket. Men frågan är om den traditionen får tillfälle att leva vidare. Lärlingar kan konsthantverkarna i regel inte längre ta emot. Det räcker inte tiden till för. Även arbetssituationen i övrigt hindrar detta. I andra länder däremot, bl. a. i Norge, har man infört modeller som har inneburit att konsthantverket fått möjlighet att blomstra. I England stöder man från statligt håll kraftigt konsthantverket, vilket inneburit att man också skapat en rad nya arbetstillfällen.

Nu konstaterar Jan-Erik Wikström i sitt svar att många konsthantverkare har en så besvärlig situation att det kan finnas behov av ytterligare insatser från statens sida. Och han hänvisar till de båda utredningar som är under behandling. Jag kan, herr talman, bara beklaga att det innebär att ett stöd till konsthantverket ytterligare kommer att försenas, men jag uppfattar det ändå som ett löfte från Jan-Erik Wikström om att dessa båda rapporter kommer att behandlas positivt av regeringen.

3 § Svar på fråga 1980/81:129 om åtgärder mot våldsinriktade videoprodukter

Anf. 3 Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! Eva Hjelmström har frågat mig om jag är beredd att lägga fram förslag om att videoprodukter skall omfattas av samma eller liknande regler som gäller för filmen.

Regler som hindrar att yttranden utsätts för förhandsgranskning av offentliga organ hör till de allra viktigaste inslagen i ett skydd för yttrandefriheten. För att censur i någon form skall kunna godtas måste därför krävas starka skäl. Yttrandefrihetsutredningen har i uppdrag att överväga om det föreligger tillräckliga skäl att behålla någon form av vuxencensur på filmens område. I direktiven till utredningen uttalas att det synes vara ganska klart att viss barncensur behövs. I utredningens direktiv sägs också att de särskilda frågeställningar som är knutna till en grundlagsreglering av videogrammen inte på något avgörande sätt torde skilja sig från vad som gäller i fråga om film, utan att samma regler i allt väsentligt torde kunna

gälla.

Också videogramutredningen bör nämnas i detta sammanhang. I utredningens uppgifter ingår bl. a. att kartlägga utvecklingen på videogramområdet samt att behandla distributionen av videogram.

De regler som gäller för förhandsgranskning av film utgör i första hand en begränsning av yttrandefriheten. De får dock också betraktas som ett ingrepp i mötesfriheten. Den 1 januari 1977 trädde en ändring av regeringsformen i kraft med syfte att förstärka skyddet för medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter. I samband därmed infördes en övergångsbestämmelse. Enligt denna skall, utan hinder av de nya reglerna till skydd för mötesfriheten, då gällande bestämmelser om att film inte får visas offentligt om den ej dessförinnan har godkänts för sådan visning fortfarande gälla. Övergångsbestämmelsen innebär att filmcensuren inte kan skärpas annat än efter grundlagsändring. Den ändring av reglerna som frågeställaren önskar förutsätter därför att grundlagen ändras.

Enligt uppgifter i pressen har det under senare tid förekommit att videogram har visats offentligt för barn och ungdom på ett sätt som inte hade varit tillåtet om samma program i stället hade visats som vanlig film. Med anledning av dessa uppgifter har jag tagit kontakt med företrädare för videogram- och yttrandefrihetsutredningarna för att få information om huruvida det under deras utredningsarbete har kommit fram sådana omständigheter att särskilda åtgärder enligt deras uppfattning är påkallade.

Anf. 4 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Låt mig först konstatera att videotekniken kan vara positiv, använd på rätt sätt. Det är således inte tekniken i sig jag vänder mig mot, utan vad jag vill komma åt är de som hänsynslöst profiterar på den här tekniken, de som hänsynslöst utnyttjar främst barns och ungdomars behov av stimulans och spänning genom att till barnen sprida orgier i underhållningsvåld av grövsta slag.

Jan-Erik Wikström hänvisar till yttrandefriheten. Jag är helt överens med Jan-Erik Wikström om att denna är omistlig. Men de här företagen i branschen kan kort karakteriseras som yttrandefrihetens dödgrävare. Genom att sprida rasistiska, kvinnoföraktande och våldsglorifierande produkter missbrukar företagen inte bara de demokratiska rättigheter vi slår vakt om, utan de motverkar, Jan-Erik Wikström, också de mål riksdagen enhälligt satt upp för kulturpolitiken, där motverkande av kommersialismens negativa verkningar är ett av de viktigaste målen.

Videobranschen är, herr talman, i dag helt oreglerad. Det innebär att det inte finns någonting som hindrar regeringen från att lägga fram förslag för riksdagen som leder till att vi skaffar oss ett andrum inför den explosion av den här marknaden som vi nu står inför. Det finns ingenting som hindrar att samhället beslutar sig för att ta ett ansvar också för vad som får säljas för privat visning.

Jan-Erik Wikström hänvisar till videogramutredningen. Men enligt

uttalanden av dess ordförande planerar utredningen inga förslag till restriktioner för den här branschen. Jag tycker, herr talman, att denna utredning, som har suttit i fyra år och ännu inte skaffat sig en kännedom om det som 12–13-åringarna i min stadsdel på Söder så väl känner till, borde dra konsekvenserna av detta och snabbt endera avgå eller lägga fram förslag som på något sätt begränsar utbudet. Det är fråga om ett utbud som innebär att dessa 12–13-åringar antingen offentligt, på Fonzie's i Stockholm, kan se exempelvis Motorsågsmassakern eller – i samband med att de skolkar från skolan – hemma hos varandra kan se t. ex. Verktygsmördaren.

Yttrandefrihetsutredningen har heller inte behandlat frågan.

Jag kan, herr talman, inte underlåta att upprepa frågan: Är inte åtgärder från regeringens sida påkallade, när 9–10-åringar sitter och tittar på dessa fullkomliga orgier i våld? Min fråga kvarstår: Hur länge tänker regeringen låta den här nedsmutsningen av vår kulturella miljö fortgå?

Anf. 5 Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! Jag är lika upprörd som Eva Hjelmström över den här utvecklingen. Jag tycker självfallet att det är beklagligt att vi i dag inte har några möjligheter att vare sig granska eller så vitt jag förstår lagstifta om detta.

Den möjlighet som väl ligger närmast till hands är att man undersöker om videofilm som visas offentligt kan föras in under biografförordningen. Om det är möjligt så skulle man alltså kunna reglera de offentliga visningarna. Däremot har vi i dag såvitt jag vet inga instrument som kan styra eller reglera enskild visning av videogram. Vill man göra en förändring på den punkten är det ett så pass stort ingrepp att det kräver grundlagsändring. Man bör väl i det avseendet avvakta yttrandefrihetsutredningens förslag, men det blir knappast möjligt att göra en ändring som träder i kraft före 1986. Jag avser emellertid att i första hand pröva i vad mån man kan föra in dessa visningar under biografförordningen.

Låt mig tillägga att under de fyra år som jag haft tillfälle att se de filmer för vilka biografbyråns beslut har överklagats har jag kunnat bilda mig en ganska god uppfattning om hur mycket elände som förs in både när det gäller våld och när det gäller porr.

Politisk enighet har såvitt jag vet alltid rått om att vi måste ha en förhandsgranskning när det gäller filmer som visas för barn och ungdom. Jag utgår från att en motsvarande enighet föreligger också när det gäller filmer som har spelats in på video.

Anf. 6 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Jan-Erik Wikström är upprörd. Ja, det må så vara, men vi har pekat på riskerna för den här nya tekniken i två år nu här i riksdagen. Det har påpekats inte bara från vpk:s håll utan också från annat håll. Då var inte Jan-Erik Wikström upprörd, men nu när vi står inför den här utvecklingen, inför det här våldet, då upprörs Jan-Erik Wikström. Det hade varit på sin plats om den upprördheten hade kommit till uttryck litet tidigare.

Frågan om offentliga visningar bör föras in under filmcensuren, säger Jan-Erik Wikström. Det är bra. Men han fortsätter med att säga att det i dag inte finns några instrument för att stoppa försäljningen för privat visning. Det är ju här det stora problemet egentligen ligger – att skolbarnen kan gå hem till varandra och titta på dessa våldsprodukter.

Jan-Erik Wikström hävdar att det krävs en grundlagsändring för att komma åt detta. Men, herr talman, den här nya tekniken omfattas i dag inte av grundlagen. Det innebär att det finns möjlighet att lägga fram förslag för riksdagen i avvaktan på yttrandefrihetsutredningens förslag, som ju kommer att dröja många år ännu. Det finns möjlighet att lägga fram förslag om att införa antingen en form av licenssystem, vilket Per Kågeson föreslog i en artikel, eller förhandscensur av de filmer som säljs. Jag är ingen censurivrare, och jag är inte heller någon förbudsivrare, herr talman, men det får faktiskt vara måtta på liberal cynism, det får vara måtta på hur man tillåts profitera på barnen, allt i vinstens och den heliga marknadsekonomins namn.

Anf. 7 Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! När jag tillsatte videogramsutredningen var det självfallet för att bl. a. beakta frågor som dessa. Jag är säker på att Eva Hjelmström har betydligt lättare än jag att plädera för censur i olika former. Det är inte bara så, att det för mig som liberal är naturligt att ytterst noga pröva alla inskränkningar i yttrandefriheten. Det är också obestridligen så, att de ingrepp som Eva Hjelmström pläderar för att vi hastigt och lustigt skall göra i dag är grundlagsstridiga. Än så länge tror jag att majoriteten i riksdagen anser att grundlagen skall respekteras även på detta område. Jag vidhåller emellertid att det är upprörande att videon missbrukas i dag. Här är opinionsbildningen viktig, och då är det också viktigare att vi håller samman i fråga om denna opinionsbildning än att så enkelt och lättvindigt försöka slå politiskt mynt av situationen som Eva Hjelmström försökt göra.

Anf. 8 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Jag är överens med Jan-Erik Wikström om att vi måste bilda opinion, men det räcker uppenbarligen inte. Hela den här branschen är helt enkelt ett trask. Det finns några större videoföretag och en rad mindre boxföretag som jag inte tilltror det minsta ansvar för vad som säljs till barn och ungdom. Det är nästan omöjligt att skaffa sig en uppfattning om hur branschen är beskaffad. När Motorsågsmassakern kom i blickpunkten och det började brännas, såldes den vidare från ett större företag till ett mindre, osv.

Jan-Erik Wikström är fortfarande oroad. Jag undrar om han över huvud taget har sett på de produkter som nu visas för 9–10-åringar. Om Jan-Erik Wikström hade gjort det, tror jag att han skulle vara beredd att snarast lägga fram ett förslag i den riktning jag föreslagit. Det är inte att plädera för censur utan att låta samhället ta ansvar och ställa upp bakom de mål som riksdagen har satt upp för kulturpolitiken.

Anf. 9 Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! Det är ändå min ambition att de förslag som presenteras för riksdagen skall vara förenliga med grundlagen. I avvaktan på att kunna lägga fram sådana förslag är det viktigt att det sker en opinionsbildning. Obestriddligen är Eva Hjelmström en mästare då det gäller att plädera för censur i olika former. Vi har alla våra olika ideologiska traditioner, men det är önskvärt med en opinionsbildning till dess vi kan lägga fram ett förslag som kan reglera denna sektor.

Anf. 10 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Jag pläderar för restriktioner som innebär att barn inte utsätts för den här typen av smörja. Jan-Erik Wikström må kalla det censur, det är honom obetaget. Jag tycker att det är häpnadsväckande att Jan-Erik Wikström i den, som jag sade tidigare, liberala cynismens namn kan låta detta få fortgå. Jag tycker att man här, precis som man gjort på filmområdet, måste ta ett ansvar för barnen, men det är Jan-Erik Wikström uppenbarligen inte beredd att göra.

Jan-Erik Wikström hänvisade på nytt till grundlagen. De jurister som jag har talat med har förklarat att den här nya tekniken inte omfattas av grundlagen. Det finns alltså ingenting som hindrar att man lägger fram förslag som ger oss andrum till dess att yttrandefrihetsutredningen har kommit med sina propåer. Sedan kan man bara konstatera det häpnadsväckande faktum att utredarna år efter år sitter och utreder utan att lägga fram något förslag som skulle kunna sanera branschen, trots att de visste vad som skulle komma.

Anf. 11 Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! Jag är tacksam om Eva Hjelmström till riksdagens protokoll vill namnge de jurister som är beredda att säga att detta område inte skulle omfattas av yttrandefrihetslagstiftning och grundlag.

Anf. 12 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Självfallet måste vi hoppas att denna nya teknik skall omfattas av grundlagen i framtiden. Men i dag är så inte fallet.

Vad jag nu förespråkar är att vi skall få tid på oss för att stoppa utvecklingen till dess att de utredningar som arbetar kommer fram till några konkreta resultat. Det gäller informationsteknologiutredningen och yttrandefrihetsutredningen samt videogramutredningen, fastän åtminstone dess majoritet inte åstadkommit särskilt mycket än.

Men de konkreta resultaten kommer att dröja.

Vi kan se på utvecklingen utomlands och t. ex. gå till England. Vad är det för utbud man har där? Jo, 40 % av videogramutbudet är våldsgör, och 20 % är porr. Bara 1,4 % består av konstnärliga produkter.

Vi kommer själva att vara i samma situation inom en snar framtid om vi inte nu vidtar åtgärder.

Anf. 13 Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! I avvaktan på en lagstiftning som är förenlig med svensk grundlag och står i överensstämmelse med traditionen på yttrandefrihetsområdet bör vi använda oss av offentlig debatt, opinionsbildning och en starkare markering av föräldrarnas ansvar.

Anf. 14 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Det är helt riktigt att föräldrarna skall ta sitt ansvar. Men skall inte också samhället ta något ansvar?

4 § Svar på fråga 1980/81:130 om ett internationellt sjöfartsuniversitet**Anf. 15** Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! Bertil Hansson har frågat mig vilka planer regeringen har i fråga om lämplig ort för lokalisering av ett internationellt sjöfartsuniversitet i FN:s regi.

Förutvarande sjöbefälsskolan i Malmö har tagit initiativ till ett internationellt universitet för sjöfartsfrågor med inriktning på u-ländernas behov. Tanken är att universitetet skall drivas i Mellanstatliga rådgivande sjöfartsorganisationens (IMCO) regi. Från IMCO:s sida är man positivt inställd till att universitetet förläggs till Sverige. Några som helst utfästelser från berörda FN-organ angående finansieringen av projektet finns ännu inte. Frågan om lämplig ort för lokalisering av universitetet bereds f. n. i regeringskansliet. Det är därför för tidigt att uttala sig i denna fråga.

Med hänsyn härtill har i beredningen inom regeringskansliet någon ställning ännu inte tagits till Sveriges möjligheter att bidra till finansieringen av ett universitet och inte heller till dess lokalisering.

Anf. 16 BERTIL HANSSON (fp):

Herr talman! Den mörka bakgrunden till planerna på ett internationellt sjöfartsinstitut är det förhållandet att 200 fartyg varje år går förlorade på världshaven. De flesta av dessa förlisningar redovisas inte i svenska massmedia. Vi lägger märke till de största och särskilt dem där nordiska fartyg är inblandade.

Ofta är det fråga om stora tankfartyg som åstadkommer väldiga skador genom den kringflytande oljan. FN har därför vid flera internationella sjöfartskonferenser tagit upp frågan om bättre utbildning för u-ländernas sjöbefäl när det gäller tjänst såväl i maskin som på bryggan.

Genom ett i och för sig lovvärt initiativ från Malmö har blickarna fästs på Sverige, och det är ganska naturligt, eftersom man söker ett neutralt land med stort teknologiskt kunnande. Det är givet att man då blir intresserad av var i Sverige ett sådant universitet kan förläggas. Och det bör inte överraska utbildningsministern, som jag tackar för svaret, att tankarna för min del naturligen går till Göteborg.

Jag skall be att få peka på några verksamheter om vilka man kan säga antingen att verksamheten är den enda i Sverige eller att den är Sveriges största. Dessa verksamheter hör f. n. hemma i Göteborg.

Det gäller alltså sjöbefälsutbildning i samverkan med högskoleundervisning. Det gäller framför allt – jag tar därvid till utgångspunkt den kursplan för verksamheten som jag har i min hand – att inrikta sig på oljetransporter. Det behövs alltså för den praktiska utbildningen tillgång till en stor oljehamn med oljelagring. Varvsverksamhet är ganska viktig för att en sådan här utbildning skall bli verklighetsanpassad.

I kursplanen talas mycket om att man behöver ta del av off shore-verksamhet. I Göteborg finns både Arendal, Volvo Energy, Consafe med plattformbyggen och Stena med supplyfartygsverksamhet.

Jag har lagt märke till att man i kursplanen talar mycket om oceanografi. I Göteborg finns Sveriges enda oceanografiska institut. Där finns också en institution för skeppsbyggnad och landets enda skeppsprovningsanstalt.

Det är inte bara Sverige som är aktuellt och har diskuterats. Också andra länder har varit intressenter. Jag vill fråga utbildningsministern om man i den i regeringkansliet bedrivna beredningen är uppmärksam på att Sverige inte är ensamt när det gäller intresset för detta universitet.

Anf. 17 Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! Självfallet är vi medvetna om att också andra länder kan vara intresserade. Den avgörande frågan är med all säkerhet villigheten hos ett enskilt land att bidra till finansieringen. I varje fall är det vår uppfattning att de FN-organ som skulle svara för de internationella bidragen fäster avgörande avseende just vid villigheten hos det land, som skall svara för verksamheten, att självt bidra. Det är alltså både för Sveriges del och för andra länders del fråga om hur pass stort åttagande man är beredd att göra för verksamheten.

Anf. 18 BERTIL HANSSON (fp):

Herr talman! Jag anser det inte vara alldeles ur vägen om Sverige i den planerade verksamheten såg en möjlighet att på ett konkret sätt och på ett viktigt område göra en u-landsinsats inom landets egna gränser till fromma för u-ländernas näringsliv och för internationell sjösäkerhet.

5 § Svar på interpellation 1980/81:44 om litteraturstödet

Anf. 19 Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! Ing-Marie Hansson har frågat mig dels om jag är uppmärksam på den kraftiga urholkning som redan skett av litteraturstödet, dels om det är rimligt att ytterligare urholka stödet och dels hur förslag om minskning av litteraturstödet kan framläggas före det att den begärda utvärderingen genomförts.

Litteraturstödet har under senare år kraftigt byggts ut, framför allt i

samband med 1978 års litteraturstödsreform. Det sammanlagda stödbeloppet ökades det året med drygt 5 milj. kr. Sedan dess har stödet ytterligare förstärkts. Jag vill framför allt nämna stödet till utgivningen av En bok för alla – barn och ungdomar, som f. n. utgår med drygt 2,6 milj. kr. och stödet till utgivningen av August Strindbergs samlade verk som fr. o. m. innevarande budgetår utgår med 700 000 kr. Inom ramen för utgivningsstödet kan numera även utgivningar med begränsade upplagor få statligt stöd.

Ing-Marie Hansson påstår att litteraturstödet under senare år har *urholkats med risk för att den seriösa utgivningen kan komma att äventyras*. Jag vill emellertid hävda att förlagsbranschen hitintills har varit framgångsrik i att bemästra både förlagskrisen i början av 1970-talet och det allmänt kärva ekonomiska läget under de senaste åren.

Den s. k. förlagskrisen berodde framför allt på att förlagens samlade bokutgivning ökade kraftigt och att försäljningen per titel minskade. Böckerna blev alltså kvar i förlagens lagerhyllor och lönsamheten sjönk under det tillåtna.

Enligt många bedömare är vi i inledningsskedet av en ny sådan utveckling. Den branschstatistik för 1979/80 som Svenska bokförläggareföreningen nyligen har presenterat vittnar om detta. De senaste sex åren har antalet av medlemsförlagen utgivna titlar ökat med 38 %. Föreningen säger i en kommentar att utvecklingen är allvarlig.

Kulturrådet har uppmärksammat utvecklingen och lagt om stödet så att det nu omfattar färre titlar än tidigare men ger större stödbelopp per titel. Jag anser inte att denna förändring skall kallas för en urholkning. Den är i stället en framsynt och välbetänkt anpassning till ett akut behov. Det gäller att i tid vidta åtgärder för att undvika en ny stor förlagskris.

Ett väl fungerande distributionssystem är nödvändigt för att den litteratur som produceras skall nå läsarna. En särskild utredare har mot denna bakgrund haft i uppdrag att utvärdera det nuvarande stödet till bokhandeln. Utredaren har samtidigt haft regeringens uppdrag att biträda bokbranschens båda parter, bokförläggarna och bokhandlarna, i förhandlingarna om ett nytt fackbokhandelsavtal. Parterna har nu enats om ett nytt avtal. Detta bygger på förutsättningen att statligt bidrag fr. o. m. nästa budgetår utgår för att stödja distribution av böcker genom fackbokhandeln. Statsbidraget skall enligt förslaget finansiera viss del av bokförlagens rabatt till bokhandeln. Det statliga stödet skall enbart avse sådana titlar som erhållit litteraturstöd. Företrädare för parterna har också medverkat i detta utredningsarbete och ställt sig bakom en finansiering av ett sådant distributionsstöd genom en viss omfördelning av medel som nu utgår som stöd till bokbranschen, bl. a. även utgivningsstödet.

Utredningsförslaget bereds f. n. inom regeringskansliet. Jag avser att redovisa mitt ställningstagande till detta i budgetpropositionen.

Anf. 20 ING-MARIE HANSSON (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka för svaret på min interpellation.

Utbildningsministern berör inledningsvis de ökade anslagen till litteratur-

stöd, främst 1978, vilka naturligtvis var positiva och politiskt helt säkert riktiga. Man hade då fått erfarenhet av det nya stödets utformning, och kraven hade ökat.

Det känns emellertid oroande när utbildningsministern inte reagerar mot att närmare hälften av alla ansökningar om litteraturstöd måste avslås detta budgetår. 1980/81, samtidigt som detta innebär en ökning av antalet avslagna titlar med drygt 100.

Kulturrådet anför i sin anslagsframställning till budgetåret 1981/82 angående statligt litteraturstöd följande:

”Stödanslagets kompensation för de senaste årens kraftigt ökade kostnader för bokframställning har enl. rådets erfarenhet varit otillräcklig. Efterhand har denna medfört en viss urholkning av stödets effekt när det gäller utgivning med begränsade upplagemöjligheter. Tillsammans med de svårigheter som under det gångna budgetåret inträffat inom bokbranschen har detta förhållande medfört en bestämd risk för att den tyngre seriösa utgivningen skulle komma att äventyras.”

Att förlagsbranschen, åtminstone de stora förlagen, t. ex. Esselte – som vi har diskuterat här i kammaren i annat sammanhang – har haft en god lönsamhet hänger förmodligen mer samman med deras anpassning till mediautvecklingen och en inriktning av huvuddelen av produkterna mot breda målgrupper än med förmågan att bemästra problemen med lönsamheten för den seriösa litteraturen.

Utbildningsministern var nyss i en frågedebatt upprörd över utvecklingen inom videogrambranschen. Jag vill hänvisa till att Esselte Studium är ett av de största förlagen som ger ut videogram. Jag tror det vore av intresse för utbildningsministern att studera dess förteckning över sin videogramproduktion.

När litteraturstödet infördes kritiserades den socialdemokratiska propositionen mycket hårt. Det anfördes att kulturrådet – staten – skulle få en teoretisk möjlighet att utöva politisk diskriminering mot icke önskvärd litteratur genom att stödet föreslogs utgå till ett urval böcker. Nu anför utbildningsministern: Om stödet omfattar färre titlar än tidigare skall det inte ”kallas för en urholkning”, utan det – som utbildningsministern säger – ”är i stället en framsynt och välbetänkt anpassning till ett akut behov”.

Jag går sedan över till Gunnar Petris utredning Samverkan i bokbranschen. Jag vill först konstatera att det är positivt att en överenskommelse kan träffas mellan förlagen och bokhandeln, men det måste betecknas som anmärkningsvärt när en utredare/medlare som tillsatts av departementet framlägger ett finansieringsförslag som tar medel från en kulturell stödform för att finansiera ett branschavtal. Petri föreslår alltså att finansieringen sker genom bl. a. en minskning av litteraturstödet med 1,1 milj. kr. Det är mot den bakgrunden utbildningsministerns bedömning av urholkningen av litteraturstödet skall ses.

Hanteringen av den här frågan förefaller också skilja sig från vad som hittills varit brukligt. Först och främst gäller detta en branschuppställning. Kulturrådet, som fattade beslut om sin budgetframställning vid junisamman-

trädet, hade att vid sammanträde den 17 oktober yttra sig över utredningen Samverkan i bokbranschen. Utredningen är daterad den 1 oktober, och remisstiden utgick den 27 oktober, dvs. fyra veckor senare.

I LB-nämnden, som bereder dessa ärenden till kulturrådet, presenterades alltså utredningen för första gången den 16 oktober 1980 för ledamöterna. Det var dagen före kulturrådets sammanträde. Utredaren har nu i tidningarna kritiserat kulturrådet för att myndigheten inte ansett det möjligt att av äskade medel för litteraturutgivning finansiera ett branschavtal.

Jag tycker att detta tyder på okänslighet för kulturrådets situation. Skulle rådet bara acceptera utredarens bedömning av finansieringen och, utan någon tidsmässig möjlighet att analysera konsekvenserna, bara acceptera att regeringen, som själv ännu inte bundit sig för förslaget, försöker slussa ut kulturpolitiskt avsedda medel för att bekosta en branschuppgörelse? Vilken frihet och arbetsmöjlighet bör man medge för att inte förkväva remissinstrumentet?

Socialdemokraterna i kulturrådet ansåg att det inte förelåg förutsättningar att avge remissyttranden under dessa förhållanden. Vi ajournerade sammanträdet för att hos departementet undersöka möjligheten till förlängd remisstid, men detta uppgavs inte vara möjligt.

Jag har erfarit att ordföranden i Sveriges författarförbund, Jan Gehlin, enligt tidskriften Författaren i skrivelse till utbildningsdepartementet varit kritisk mot hanteringen och remisstiden: "Det är uppenbart att man inte i en handvändning kan överblicka konsekvenserna av en dylik omdisponering. Även om utgångspunkten för förslaget skall vara, att nya medel inte kan ställas till förfogande krävs det ingående analys både av förslagets praktiska innebörd och av konsekvenserna för de områden som berövas beslutade medel innan man med anspråk på tillförlitlighet i bedömningen kan ta ställning."

Jag vill fråga utbildningsministern: Varför var det så bråttom? Är remisser över huvud taget till någon nytta om remissinstanserna inte hinner sätta sig in i ärendena?

Om kulturpolitiskt avsedda medel skall användas måste man också ställa krav på kulturpolitiska motprestationer. Några sådana finns inte presenterade i utredningen. Utredaren Gunnar Petri anför i ett inlägg i Dagens Nyheter i går att abonnemangshanteringen innebär betydande kostnader för bokhandeln. Han skriver vidare att bokhandlarna avgivit en förpliktelse att verka för en bred, allsidig och aktiv försäljning av utgivna titlar. Detta förefaller så allmänt hållet att det inte på något sätt torde kännas betungande.

Vad jag förstår finns ingenting i avtalet om prispress eller förbättrad lagerhållning. Jag vill fråga utbildningsministern: Kommer de här frågorna att beaktas i avtalet?

Utredaren föreslår också att i första hand stödordningen för särskilt kostnadskrävande utgivning tas bort. Vad betyder det?

Skall konsumenterna efter förmåga betala ett högt pris för kostnadskrävande böcker? Skall dessa böcker för de flesta bli ouppnåeliga lyxvaror? Hur

stämmer detta med yttrandefrihet, valfrihet och mångfald? Hur slår det på böcker med liten upplaga – jag tänker särskilt på en del av invandrarlitteraturen? Eller anser utbildningsministern att dessa böcker bör prioriteras, så att man i första hand tillgodoser de kostnadskrävande böckernas utgivning? I så fall kommer betydligt fler titlar och förlag att drabbas. Betyder det ändå ingen urholkning?

Slutligen: Riksdagen har begärt en utvärdering av litteraturstödet. Den har ännu inte gjorts. Utbildningsministern har inte alls svarat på min tredje fråga i interpellationen om utvärderingen.

Enligt uppgift har utredaren fått i uppdrag att fortsätta utredningen med direktiv att hitta former för att koppla produktionsstödet till ett motkrav i prissättningen och en översyn av förlagskrediterna. Är detta riktigt? Hur vanligt är det att departementet går in direkt i utrednings- och beredningsarbete och inte den ansvariga myndigheten? Kommer remisstiderna att förlängas i fortsättningen? Eller kommer det att bli omöjligt för oss i kulturrådet att bedöma också vad det nya utredningsförslaget innebär, när det skickas ut på remiss? Varför framläggs förslag om en minskning av litteraturstödet innan den av riksdagen begärda utvärderingen är klar? När kan denna utvärdering presenteras?

Anf. 21 Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! Jag kanske kan få börja med att avslöja några hemligheter.

Det statliga budgetarbetet bedrivs på det sättet att man presenterar budgetpropositionen för riksdagen omkring den 10 januari. Budgetarbetet i departementet avslutas ungefär i dessa dagar för att så småningom presenteras för fackliga organisationer och andra berörda parter. Reell ställning till sakfrågor i budgetpropositionen som skall avgöras måste man alltså ta allra senast i början eller i mitten av november månad.

Nu var det en akut kris i bokbranschen, där det dittills gällande avtalet hade sagts upp. Från olika håll – såvitt jag minns även från kulturrådets sida – bedömdes detta som en ytterst allvarlig händelse. Jag tillsatte då snabbt en utredare som skulle överväga om han kunde biträda branschen för att åstadkomma en uppgörelse mellan förlag och boklådor. Så skedde. En överenskommelse träffades. Direktiven till utredaren var, i det statsfinansiella läge som vi har, självfallet sådana att han inte kunde räkna med att nya pengar automatiskt stod till förfogande.

Jag tycker att Gunnar Petri gjorde ett mycket förtjänstfullt arbete. En uppgörelse nåddes inom branschen, där kanske ingen var fullt nöjd men där i varje fall alla parter var beredda att biträda förslaget. Självfallet kunde vi då ha valt att direkt gå till riksdagen efter sedvanlig beredning i departementet. Vi tyckte emellertid att det var angeläget att även om tiden var mycket kort – det var den obestriddigen – ändå bereda kulturrådet och andra möjlighet att yttra sig över detta.

Jag har svårt att förstå att man då plötsligt känner sig trampad på tårna. Här klagas man i alla sammanhang över att staten arbetar för långsamt –

instrumenten är alldeles för tröga för att klara sådana här akuta kriser. För en gångs skull visar vi då handlingskraft och säger: Vi är beredda att hjälpa till. Vi klarar ut en ganska prekär situation. Vi ber olika parter vara med och bedöma förhandlingsresultatet.

Vi har de senaste veckorna arbetat med frågan om det möjligen kan finnas utrymme i budgeten för en sådan förstärkning att det nu utgående litteraturstödet inte behöver minskas. Detta kommer jag att redovisa inom kort. Självfallet önskar jag inget hellre än att vi hade ytterligare ganska stora belopp att satsa på denna sektor, men det har vi inte.

Jag tycker det är svårt att göra något stort principiellt nummer av detta. Normalt har vi en lång remisstid. Den kritik man vanligen möter här i riksdagen är att det är för långa omgångar – utredningarna arbetar för länge och beredningstiden i departementet är för lång. Det är möjligt att den kritiken då och då är befogad. Ibland måste man handla snabbt. Vi tyckte alltså att det var rimligt att även kulturrådets ledamöter och nämndledamöterna fick tillfälle att titta på detta. Så oskuldsfulla var inte heller ledamöterna i kulturrådet, att de inte kände till att detta arbete pågick. Det fördes en ganska intensiv debatt under åtskilliga månader om detta. Jag beklagar att remisstiden blev kort. Det var nödvändigt för att vi skulle kunna biträda en uppgörelse och få fram ett förslag som kan presenteras i budgetpropositionen.

Jag tycker inte att Ing-Marie Hansson skall utgå från att det inte kan bli någon förändring i det förslag Gunnar Petri lagt fram. Det är det vi arbetar med i departementet. Men det vore oförsynt av mig att nu presentera det förslag vi så småningom kommer att lägga fram för riksdagen. Då kommer vi också att ge besked om de frågor Ing-Marie Hansson tog upp om prispress och lagerhållning.

Ing-Marie Hansson tog också upp den gamla dispyt vi hade för sju åtta år sedan i riksdagen om hur litteraturstödet skulle utformas. En enig riksdag gick då emot det dåvarande statsrådet när det gällde typen av litteraturstöd. Den mycket kraftiga selektivitet förslaget då hade tyckte man var föga rimlig. Vi har alltså haft ett – det tror jag alla som följt den här frågan kan vitsorda – utomordenligt brett och generöst litteraturstöd.

Det problem jag som hastigast vidrör i mitt interpellationssvar gäller frågan om det i dag ges ut för många böcker i Sverige. Jag hänvisar till att Bokförläggareföreningen är oroad över att antalet utgivna titlar ökar så kraftigt. Det finns en gammal diskussion inom bokbranschen, som jag känner väl efter 16 år i den, där man brukar föra fram frågan: Finns det några tryckvärda manuskript som i dag inte ges ut? För ett antal år sedan var nog den allmänna uppfattningen att det fanns bra manus, både skönlitterära och andra, som inte kunde vidarebefordras till trycket. På senare år har bokförläggare av olika kategorier, som jag talat med, sagt att det knappast längre finns några manuskript av den typen, för utgivningen har breddats så kolossalt.

Kulturrådet har gjort bedömningen att man i stället för att satsa på ytterligare ett stort antal nya titlar bör förstärka stödet till dem man anser

vara kvalitativa. Jag kan dela den bedömningen. Jag tycker det är rimligt att kulturrådet inte velat medverka till en sådan urholkning som annars lätt skulle uppstå.

Herr talman! Sammanfattningsvis vill jag säga att vi kommer att redovisa regeringens ställningstagande till Gunnar Petris utredningsförslag i budgetpropositionen. Så mycket är klart att vi självfallet biträder den branschuppgörelse som nåtts mellan olika typer av förlag och de svenska boklådorna.

Anf. 22 ING-MARIE HANSSON (s):

Herr talman! När det gäller departementets beredning av budgeten förstär jag att man behöver ha en avvägning. Där kunde det naturligtvis ha uppfattats som värdefullt att ha fått sanktion från kulturrådet, som ansvarig myndighet, för att skära ned sina egna ramar. Det borde då kopplas till en tidsmöjlighet för kulturrådets styrelse att väga in vilka effekter det får. Kulturrådet hade i sin anslagsframställning prioriterat en viss ram för litteraturstödsanslaget. Vid sittande sammanträde presenterades en utredning som man ville skulle ta ställning till en omDispositionering och analysera effekterna av den.

Det är inte själva hanteringen som är huvudfrågan. Det kan vara olycksfall i arbetet. Det är helt klart, det sade jag i mitt tidigare inlägg, att det är positivt att en branschöverenskommelse kan träffas. Det var fördömligt av ministern att så snabbt tillsätta en medlare som kunde nå fram till en överenskommelse. Därom råder ingen oenighet. Problemet är hur man skall se på den kulturpolitiska situationen och effekten av att litteraturstödet urholkas liksom att man går in för ett branschavtal genom omDispositionering av kulturpolitiska medel. Jag menar att det hade varit värdefullt om kulturrådet haft tillräcklig tid att verkligen analysera och ta ställning till detta.

Kostnadsutvecklingen, där inflationen i år bedöms uppgå till 14 %, kommer naturligtvis att drabba den här branschen. Vi vet att den grafiska branschen under en följd av år varit hårt utsatt för kostnadsökningar. Från kulturpolitisk synpunkt förefaller det märkligt, tycker jag, att utbildningsministern anser att det inte skulle möta några som helst problem att nu gå över till andra principer – från principerna om en bred, generös inställning som ju riksdagen står bakom och som har varit grundläggande. Innan vi har fått den av riksdagen begärda utredningen om litteraturstödet förordar utbildningsministern, såvitt jag kan förstå, i stort sett på egen hand en ändrad inriktning av anslaget, dvs. en övergång till en mer selektiv inriktning. Det blir en selektivitet inte minst därför att man tar pengar från litteraturstödet till att finansiera en branschuppgörelse.

Anf. 23 Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! Det är litet svårt att föra debatten, för jag har ju ännu inte tagit ställning – jag upprepar det. Jag har inte lagt fram något förslag för riksdagen i den här frågan. Det är föga meningsfullt att här föra en debatt om ett utredningsförslag som vi skall ta ställning till i budgetpropositionen.

Den avgörande frågan är väl om vi behöver finansiera de ytterligare åtaganden som vi gör för boklådorna genom att ta i anspråk en del av litteraturstödet. Jag hoppas att det skall finnas någon väg runt det problemet.

Sedan, herr talman, kan jag inte undgå den litet vemodiga reflexionen att vi i vårt land så länge har blivit bortskämda med att alla ställningstaganden i statliga myndigheter, kommittéer och nämnder har kunnat bygga på tanken att man alltid får nya pengar till sitt förfogande. Så fort det nu gäller omprioriteringar upplevs detta som väldigt svårt och mödosamt. Alla begär en oändlig tid för att kunna göra dem. Jag önskar att vi hade den tiden. Men jag kan försäkra att kravet på oss som sitter i regeringen är att kunna åstadkomma dessa prioriteringar på mycket kort tid. Vi har bl. a. riksdagens uppdrag att göra det. Jag är ledsen att vi inte har mer tid för den typen av överväganden som det här är fråga om. Ibland är det så att man har kort tid på sig, men då gäller det att ha kurage nog att medverka till nödvändiga omprioriteringar. Det tycker jag att utredaren, Gunnar Petri, har visat i sitt förslag. Samma kurage kommer regeringen att visa i budgetpropositionen. Ett motsvarande kurage efterlyses härmed också på andra håll.

*Om verksamheten
vid AB Norma
Projektilfabrik i
Åmotfors*

Anf. 24 ING-MARIE HANSSON (s):

Herr talman! För det första har utbildningsministern och jag olika tidsbegrepp. Oändlig tid är för mig inte detsamma som en dag – det var vad det var fråga om.

För det andra är det positivt att utbildningsministern i interpellationssvaret klart uttalat att han ännu inte tagit ställning. Det finns alltså fortfarande förutsättningar för att man inte skall behöva gå in och röra litteraturstödet.

För det tredje vill vi gärna ha kurage att medverka till omprioriteringar. Jag tror att det är helt ovedersägligt att den debatt och de diskussioner som förekommit i utskotten med anledning av sparpropositionen mycket klart har visat att det från riksdagens sida finns stor vilja att finna möjligheter till omprioritering och anpassning till det kritiska budgetläge som vi befinner oss i. Naturligtvis måste alla vara beredda till detta. Men i det sammanhanget måste en styrelse få möjlighet att ta del av hela förslaget och väga det mot helheten i budgeten. Man kan inte rycka ut en liten del av ett anslag utan att redovisa konsekvenserna av den åtgärden och säga att myndigheterna skall vara beredda till omprioritering utan möjlighet till analys. Det tror jag att vi i grunden är ense om.

6 § Svar på fråga 1980/81:120 om verksamheten vid AB Norma Projektilfabrik i Åmotfors

Anf. 25 Försvarsministern ERIC KRÖNMARK:

Herr talman! Gunnar Olsson har frågat mig om det är förenligt med vår sysselsättningspolitik att ett konkurrenskraftigt svenskt företag i ett av

*Om verksamheten
vid AB Norma
Projekttilfabrik i
Åmotfors*

arbetslöshet drabbat län ställs åt sidan på grund av att dess anbud om leveranser av tävlingsammunition inte kunnat utprovas tekniskt. Han frågar vidare vad man kan göra för att förhindra detta.

På uppdrag av Sveriges militära idrottsförbund har försvarets materielverk infordrat anbud på tävlingsammunition. Anbudsinfordran har även tillställts FFV Norma AB. För att Normas ammunition skall kunna användas av Sveriges militära idrottsförbund krävs dock särskilda prov. Försvarets materielverk bedömer att dessa prov inte kan äga rum inom den avsedda tiden. Försvarets materielverk har vidare konstaterat att de leveranstider som Norma angivit i sin offert inte överensstämmer med önskemålen från Sveriges militära idrottsförbund om mycket kort leveranstid.

För att ge Norma möjlighet att på konkurrensmässiga grunder komma in på denna marknad avser försvarets materielverk dock att beställa ett parti tävlingsammunition för utprovning från Norma och att vid detta tillfälle begränsa upphandlingen av tävlingsammunition hos det aktuella finska företaget.

Mot denna bakgrund finner jag inte anledning att vidtaga några åtgärder.

Anf. 26 GUNNAR OLSSON (s):

Herr talman! Först ett tack till försvarsminister Krönmark för svaret.

Av det har jag kunnat utläsa att försvarets materielverk inte hade för avsikt att låta en svensk ammunitionstillverkare, nämligen Norma Projekttilfabrik i Åmotfors, få chans att leverera ammunition till Sveriges militära idrottsförbund. Det är först nu, sedan frågan aktualiserats här i riksdagen, som man tydligen överväger att låta Norma i Åmotfors på nåder vara med på ett hörn.

Tiden räcker tyvärr inte till att redogöra för hela bakgrunden till den här olustiga historien, utan jag får koncentrera mig på innehållet i svaret.

Jag har i svaret fått besked om att upphandlingen i Finland inte är helt klar. Hela beställningen är såvitt jag förstår ännu inte placerad hos en finsk tillverkare. Vi är inte nöjda med att försvarets materielverk ämnar placera huvudparten av beställningen i Finland och bara en mindre del hos Norma i Åmotfors.

Jag vill därför fråga: Vill statsrådet medverka till att beställningen åtminstone delas lika mellan den svenske och den finske tillverkaren, så att de militära skyttarna bereds tillfälle att pröva ammunitionens kvalitet på samma kvantitet?

Totalt rör det sig om en beställning som är värd ca 1.3 milj. kr. Vi måste, som jag ser det, göra allt för att söka rätta till vad som här har skett.

Och varför har det plötsligt nu blivit så bråttom? Hos Norma Projekttilfabrik har man inte fått någon som helst indikation på att det skulle vara så bråttom.

Det sägs i svaret att anbudsinfordran även tillställts FFV Norma AB. Ja, i samband med den nu aktuella beställningen fick Norma faktiskt en förfrågan – hör och häpna, försvarsministern! – en dag innan anbudstiden gick ut. Det

var först efter telefonkontakt med försvarets materielverk som Norma fick chansen att presentera ett anbud. Hade man inte tagit telefonkontakt hade Norma stått helt utanför anbudsförfarandet. Jag vill ha en deklARATION från statsrådet på den punkten: Anser statsrådet att den här upphandlingen har gått riktigt till?

Hade den svenska ammunitionsindustrin från början fått möjligheter att vara med, hade man med lätthet kunnat hålla tiden för leveransen. Här har försvarets materielverk på ett upprörande sätt ställt en svensk tillverkare åt sidan.

För den händelse man nu trots allt håller fast vid sin avsikt att lägga den större beställningen i Finland och bara en liten del i Åmotfors skulle jag vilja fråga: Vad menas då med en liten beställning? Hur liten är en liten beställning?

Här tänkte man tydligen låta Norma helt stå utanför, trots att fabriken ligger i en drabbad region av landet. Det får bara inte gå till på det sättet i ett läge när vårt eget lands näringsliv brottas med så enorma problem som vi har just nu, och i synnerhet som ett av landets värst drabbade län berörs.

Anf. 27 Försvarsministern ERIC KRÖNMARK:

Herr talman! Jag måste nog tillföra den framställning som Gunnar Olsson här gjorde vissa nyanser.

Frågan gäller alltså en beställning av tävlingsammunition. Att försvarets materielverk lade ut beställningen på det finska företaget, beror på att det finska företaget har utvecklat tävlingsammunition och tidigare levererat tävlingsammunition till Sveriges militära idrottsförbund. På Norma har man däremot inte tillverkat ammunition av det här slaget. Även om anbudsinfordrandet hade gått samtidigt, hade det inte varit möjligt att göra en utprovning av lika delar från båda företagen. När det gäller de kvalitetsmässiga kraven vet vi ju att det finska företaget klarar dem, medan vi ännu inte vet om Norma gör det. Jag hoppas givetvis att man skall göra det.

Jag tycker att det är en rimlig lösning att vi nu lägger en betydligt mindre beställning – det är inte klart med detta – hos det finska företaget för att garantera att verksamheten kan fortsätta men också lägger en beställning hos Norma och ser till, att vi kan utprova dess ammunition. Det är naturligtvis min förhoppning – där är vi överens – att Norma skall klara de tekniska kraven och i fortsättningen kunna bli leverantör.

Givetvis har vi ett intresse av att bibehålla en industri för tillverkning av finkalibrig ammunition – det behöver vi av beredskapsskäl – och därför bör varje möjlighet utnyttjas. Men när det gäller det här mycket begränsade partiet av speciell ammunition med speciella egenskaper är inte upphandlingen av sådan volym att den är avgörande.

Vi är emellertid helt överens om önskvärdheten av att också anlita Norma, och jag hoppas verkligen att vi genom det här förfarandet skall se till, att Norma i varje fall i framtiden skall kunna få ett underlag för att producera ammunition av det här slaget.

Fredagen den
28 november 1980

*Om verksamheten
vid AB Norma
Projektilfabrik i
Åmotfors*

Anf. 28 GUNNAR OLSSON (s):

Herr talman! Som statsrådet säkert har förstått har jag ställt den här frågan helt och hållet av sysselsättningskäl och ingenting annat. Men Normas ammunition är heller inte helt oprövad i det här sammanhanget. Alltsedan Norma fick kännedom om behovet av den här typen av patron har företaget försökt intressera Sveriges militära idrottsförbund för sin produkt genom gratispatroner dels i samband med de militära världsmästerskapen 1978, dels vid tränings- och uttagningstävlingar i Karlstad under 1979. Man har alltså haft två tillfällen – dels under ett VM 1978, dels under träningstävlingar 1979 – att utprova Normas ammunition. Den utprovningen är således gjord.

Jag fattar statsrådet så, när han säger att vi är överens, att vi för framtiden skall kunna förse Norma med en sådan här beställning. Men är det då inte statsrådets mening att den beställning som skall ske nu i Finland skulle kunna delas lika mellan Finland och Sverige? Jag vill påstå att det vore värdefullt, om man kunde lägga en del redan av den beställningen i Sverige. Är det nödvändigt att vänta på framtiden? Det är den nu aktuella beställningen vi vill slå vakt om.

Anf. 29 Försvarsministern ERIC KRÖNMARK:

Herr talman! Jag känner inte till alla detaljer, men jag accepterar herr Olssons uppgift att Norma har den här ammunitionen och att den är tillfredsställande. Men det räcker inte med det. När man är inne på det här området är det väsentligt att man kan ha en tillförlitlig serietillverkning. Att tillverka begränsade kvantiteter och få mycket hög precision går mycket bra, men det gäller alltså ha just seriekvalitet. Det vore nog också att bedriva litet otillbörligt ministerstyre, om jag sade till Sveriges militära idrottsförbund att det skall ha just den här ammunitionen, för varken jag eller någon annan i departementet sitter inne med teknisk kompetens att avgöra den saken.

Jag tycker att herr Olsson borde vara ganska nöjd med att vi nu i alla fall ser till, att Norma får möjlighet att – om företaget är konkurrenskraftigt, och det tror jag att det är – klara en betydande del av den här beställningen och sedan i framtiden bli leverantör.

Anf. 30 GUNNAR OLSSON (s):

Herr talman! Jag tackar statsrådet för det sista beskedet. Men statsrådet måste också förstå den irritation som råder i Åmotfors, mot bakgrund av det sysselsättningsläge man har där. En utredning har föreslagit att en sammanslagning av Vanäsverken och Norma Projektilfabrik skall ske den 1 januari 1982, något som skulle innebära en personalminskning om totalt 110 personer – lika många i vardera företaget. När företaget genom ett eget initiativ fick reda på den aktuella beställningen fick det bara en dag på sig, och man är där irriterad över att inte ha fått samma chans som den finske tillverkaren.

Man försäkrar mig från både fackliga företrädare och företagsledningen att kvaliteten på ammunitionen från Norma Projektilfabrik är fullt likvärdig med den finska och att företaget också prismässigt kan konkurrera med

utländska tillverkare.

I det sysselsättningsläge som vi har i Värmland har det inträffade självfallet skapat irritation. Jag förmodar att statsrådet och jag är överens om att det inte får gå till såsom här skett.

Anf. 31 Försvarsministern ERIC KRÖNMARK:

Herr talman! Herr Olsson och jag är helt överens om det önskvärda i att få till stånd en produktion av detta slag i Åmotfors. Å andra sidan är jag inte beredd att på det sätt som här skett kritisera myndigheten, försvarets materielverk. Den har utgått från de förutsättningarna att det är fråga om ammunition av viss teknisk kvalitet för den verksamhet det gäller och att lagersituationen råkar vara sådan att det behövs en mycket snabb leverans.

Ärendet är ännu inte avgjort. Jag tror att den praktiska vägen att lösa frågan är att göra en mindre beställning i Finland, så att verksamheten i fråga kan fortsätta kontinuerligt, samtidigt som man provar Norma Projektilfabriks ammunition. Att fälla moraliska omdömen i detta fall löser inte några problem. Jag tycker att det redovisade förfarings sättet är en praktisk väg att lösa ett akut sysselsättningsbehov i Värmland.

Anf. 32 GUNNAR OLSSON (s):

Herr talman! Jag skall inte förlänga debatten i onödan. Jag undrar dock om vi inte skulle kunna vara överens om att denna diskussion har utmynnat i en enighet om att vi för framtiden måste se till att svenska tillverkare får möjligheter att på likvärdiga villkor tävla på det här området och inte skall bli åsidosatta på det sätt som nu har skett. Vi måste trots allt inse att man i detta fall har ställt ett svenskt företag åt sidan. Det har inte fått samma chans som det finska att delta i detta sammanhang. Jag hoppas att statsrådet och jag är ense om detta.

Anf. 33 Försvarsministern ERIC KRÖNMARK:

Herr talman! Både ja och nej. Givetvis har också jag ett intresse av att svenska företag alltid får vara med och konkurrera på lika villkor. Men i detta fall gällde det trots allt en specialtillverkning, som det svenska företaget inte hade. Det är därför jag inte kan kritisera försvarets materielverk. Jag tycker att det formellt har handlagts detta ärende riktigt. Det kan sägas att vi i ett sådant läge också skall ge ett företag som inte har den aktuella tillverkningen en möjlighet att sätta upp en sådan, men det kravet kan inte drivas alltför hårt. Det är dock närmast fråga om en tvist om påvens skägg – i princip är vi helt överens. I vissa enskilda fall kan man ha meningsskiljaktigheter beroende av om den ena eller den andra sidan har tillgång till olika sakliga informationer, men det är i detta sammanhang bara en fråga om nyanser.

Anf. 34 GUNNAR OLSSON (s):

Herr talman! Bara en sista kort kommentar. Fusionen mellan Norma Projektilfabrik och Vanäsverken bygger på att Norma Projektilfabrik för

Nr 37

Fredagen den
28 november 1980

*Om verksamheten
vid AB Norma
Projektilfabrik i
Åmotfors*

framtiden skall tillverka och försälja enbart jakt- och tävlingsammunition. Detta kommer i framtiden att bli företagets specialitet. Det är naturligtvis mycket viktigt att företaget då inte blir ställt åt sidan – det har ju bara denna produktion att leva på. Företaget har i dag 320 anställda, och av dessa skall enligt fusionsplanerna 50–55 personer bort. Det är under sådana förhållanden viktigt att företaget får vara med och konkurrera om order på den tävlingsammunition som det självt anser sig kapabelt att tillverka.

7 § Svar på interpellation 1980/81:35 om våldsbrottsligheten

Anf. 35 Justitieministern HÅKAN WINBERG:

Herr talman! Gunnar Biörck i Värmdö har frågat mig hur jag bedömer utvecklingen av våldsbrottsligheten i vårt land på senare tid liksom behovet av och möjligheterna till ytterligare åtgärder för att förstärka medborgarnas skydd till liv och lem.

Våldsbrottsligheten har under de senaste decennierna utvecklats på ett sätt som avviker från andra brottsserier. Antalet våldsbrott låg länge på en i stort sett oförändrad nivå och började öka först vid mitten av 1960-talet. Även om vissa förändringar i den registrerade brottsnivån kanske kan förklaras av omläggningar av statistikrutinerna och en höjd anmälningsbenägenhet hos allmänheten, förefaller ökningen ha varit konstant under tioårsperioden 1964–1975. Under denna tid har antalet våldsbrott nära nog fördubblats. Rånen utgör den brottskategori som har ökat mest.

Under år 1978 ökade rånen betydligt långsammare än tidigare, för att år 1979 t. o. m. minska med över 10 %. Innevarande år har de emellertid av allt att döma ökat något i förhållande till år 1979. Övriga våldsbrott minskade något år 1978, ökade åter år 1979 och har enligt de preliminära siffrorna ytterligare ökat något under år 1980. Det sammanlagda antalet våldsbrott kommer under detta år sannolikt att uppgå till ca 65 000. Begreppet våldsbrott används då i en vid bemärkelse.

Enligt min mening är det inte acceptabelt att våldsbrottsligheten ligger på en sådan nivå. Att många andra länder har haft en motsvarande utveckling är en klen tröst, i synnerhet som Sverige numera har ett högre antal våldsbrott i förhållande till invånarantalet än övriga nordiska länder.

Läget är alltså allvarligt, men situationen skall å andra sidan inte överdrivas. Sverige är nu liksom förut ett land där den enskilde åtnjuter stor säkerhet till liv och hälsa. Risken för den vanlige medborgaren att bli utsatt för exempelvis gatuvåld är liten. Flertalet av de våldsbrott som begås klaras också förhållandevis snabbt upp av polisen. Men det ger en tankeställare när uppgifter från statistiska centralbyrån nu visar att över 10 % av ett antal tillfrågade personer uppger att de ibland har dragit sig för att gå ut på kvällarna av rädsla för våld och ofredande.

Bekämpandet av våldsbrottsligheten är en utomordentligt viktig uppgift. Denna uppfattning återspeglas bl. a. av uttalanden i årets budgetproposition och av den resursförstärkning för bl. a. reguljär övervakningsverksamhet

som polisen erhöill i det sammanhanget.

Klart är emellertid att våldsbrottsligheten inte kan minskas enbart med att polisen får förstärkta resurser. I interpellationen har Gunnar Biörck framhållit att ökningen av antalet våldsbrott kan ha samband med dels ett ändrat kulturklimat, dels akuta effekter av ett tilltagande sprit- och narkotikamissbruk. Interpellanten har vidare pekat på de problem som är förknippade med brottslighet bland utlänningar. Jag tror att det är viktiga faktorer som Gunnar Biörck här har dragit fram.

Det allmänna kulturklimatet påverkas naturligtvis av en rad olika faktorer. En faktor, vars betydelse man enligt min mening inte bör underskatta i sammanhanget, är de ohöjda framställningar av grovt våld som förekommer i vissa massmedier. Det kan här erinras om att yttrandefrihetsutredningen (Ju 1977:10) har till uppdrag att bl. a. överväga om man bör dra upp en yttersta gräns för sådana våldsförställningar.

Frågan i vad mån ett ändrat kulturklimat kan bidra till att alstra våld i olika former kan emellertid också ses ur en mera begränsad synvinkel. I den av brottsförebyggande rådet (BRÅ) nyligen utgivna publikationen *Brottsutvecklingen – lägesrapport 1980* har konstaterats att i synnerhet gatufriidsbrotten numera har sina rötter i vad man brukar kalla subkulturer med medlemmar som ofta är alkohol- eller drogmisbrukare och kriminellt belastade. Gruppbildningar av detta slag förekommer särskilt i storstäderna.

Att alkohol är en starkt bidragande orsak till bl. a. våldsbrottslighet är ju också sedan länge belagt genom forskning och utredningar. Akut berusning ökar risken för konflikter med våldsinslag, och den berusade löper risk att bli både gärningsman och offer. I en förra året publicerad undersökning av samtliga dödsfall till följd av våldsbrott under år 1976 har konstaterats att 70 % av gärningsmännen och 47 % av offren var påverkade vid brottstillfället, i allmänhet av alkohol. Vid de genomgångar som har gjorts av domsmaterial över fall av misshandel är det slående vilken roll alkoholen spelar. Inte minst från brottsförebyggande synpunkt är det alltså ett mycket viktigt arbete som nu bedrivs inom det av regeringen tillkallade samordningsorganet för alkoholfrågor, som har till uppgift att finna åtgärder för att komma till rätta med alkoholmissbruket och dess skadeverkningar.

Sambandet mellan våldsbrottslighet och narkotikamissbruk är mera omtvistat bland forskarna. Säkert är att narkotikamissbrukare är överrepresenterade bland våldsbrottslingar. Den nyssnämnda undersökningen av omständigheterna kring 1976 års dödsoffer visade att 14 % av gärningsmännen var narkotikapåverkade i brottsituationen.

Det är naturligtvis ytterst angeläget att bekämpa narkotikabrottsligheten och försöka komma till rätta med drogmisbruket. Medlen är inte bara kriminalpolitiska, utan stora ansträngningar måste också göras på det sociala vårdområdet. I en proposition som snart ligger på riksdagens bord kommer regeringen att föreslå att minimistraffet för grovt narkotikabrott och för grov varusmuggling avseende narkotika skall höjas från ett till två års fängelse. Syftet är att än kraftigare än f. n. markera samhällets avståndstagande till

den ofta internationellt förgrenade narkotikahandlingen, där gärningsmännen hänsynslöst exploaterar andra människors nyfikenhet eller beroende.

Utländska medborgares brottslighet är ett ämne som länge har varit nära nog tabubelagt. När jag själv tog upp frågan i den allmänna debatten tidigare i höst, var det därför att jag anser att problemet måste tas på allvar. Den helt övervägande andelen utlänningar som bor här i landet har anpassat sig väl och gör en utomordenligt värdefull insats i det svenska samhället. Men man kan inte komma ifrån att utlänningar är överrepresenterade i brottsstatistiken, särskilt när det gäller brott mot person och annan allvarlig kriminalitet. Även om man tar hänsyn till köns- och åldersfördelningen, kvarstår överrepresentationen.

Det var av detta skäl som jag den 30 september i år tillsammans med invandrarministern kallade företrädare för berörda myndigheter till ett sammanträde i kanslihuset för att diskutera olika tänkbara åtgärder. Där kom många värdefulla uppslag fram som nu utvecklas vidare. När det gäller de utlänningar som är bofasta i vårt land tror jag att en särskilt viktig uppgift är att finna vägar att påverka attityder och värderingar och förmedla en insikt om de regler som det svenska rättssamhället ställer upp. Invandrarverket har nu tagit sig an denna uppgift. Vidare kan nämnas att justitiedepartementet och myndigheterna inom dess verksamhetsområde f. n. förbereder en samlad informationsinsats riktad till utlänningar i Sverige angående svenskt rättsväsende och svenska rättsregler.

I interpellationen har Gunnar Biörck avslutningsvis ställt en fråga om BRÅ:s verksamhet på det aktuella området. Jag har redan citerat rådets publikation *Brottsutvecklingen – lägesrapport 1980*, där en ingående analys ges av våldskriminaliteten och dess orsaker ur många fler aspekter än jag nu har kunnat ta upp. BRÅ har också i olika rapporter behandlat bl. a. brottsförebyggande åtgärder i anslutning till värdetransporter, liksom våld och skadegörelse i skolorna. Inom BRÅ pågår vidare en analys av våldsbrottsligheten på grundval av ett omfattande domsmaterial.

När det gäller BRÅ:s nuvarande verksamhet vill jag i övrigt särskilt fästa uppmärksamheten på att en arbetsgrupp f. n. arbetar med att finna metoder för att samhället snabbt och konsekvent skall kunna reagera på ungdomars brottslighet. Att hos ungdomen skapa respekt för de samlevnadsformer som en majoritet av folket ställer sig bakom är enligt min mening av grundläggande betydelse för att den hittillsvarande utvecklingen skall kunna brytas. Här görs också ett mycket viktigt arbete av den av skolministern tillkallade kommittén mot våldet i skolan.

Samhälle och skola kan emellertid aldrig fullt ut ersätta den normbildningsprocess som sker i hemmet. En god familjesammanhållning erbjuder ett bra stöd för de unga. När denna saknas, kan följden ofta bli en otrygg uppväxtmiljö. Denna kan i sin tur orsaka gängbildning, där normerna inte sällan kan komma att stå i kontrast mot samhällets. All erfarenhet säger att i otryggheten finns en av våldets främsta grogrunder. Att komma till rätta med detta problem är en svår fråga och en fråga på lång sikt, men samtidigt en av våra viktigaste uppgifter.

Anf. 36 GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Tillåt mig först och främst att tacka justitieministern för att han gjort sig mödan att lämna ett så väl genomarbetat svar på min interpellation.

Orsakerna till denna interpellation har varit flerfaldiga: en allmän känsla av att våldsbrottsligheten på senare år varit i tilltagande, uppgifterna om att den även kommit att drabba personal och patienter inom sjukhusen, och därtill min alltmer befästa övertygelse, att det är skäligen att regeringens medlemmar inte bara genom massmedia utan även direkt bör hålla riksdagen informerad om sina ansvarsområden i vad gäller det som i Förenta staterna kallas "the State of the Nation". Den fråga jag här har anhängiggjort har synts mig tillhöra en sådan kategori.

Av justitieministerns svar framgår att våldsbrotten i Sverige ökar mer än andra brottstyper. De har fördubblats under perioden 1964–1975 och har även ökat under åren därefter med ett maximum, såvitt jag förstår, för rånen 1978 och för övriga våldsbrott i år. Procentuellt leder Sverige tydligen den nordiska våldsbrottsligan. Justitieministerns uttalande att 65 000 våldsbrott detta år är en oacceptabel siffra får väl närmast betecknas som ett understatement.

Justitieministern har avhållit sig från att ge några specifika sifferuppgifter över antalet mord, dråp och ouppklarade försvinnanden. Man det hade kanske varit av intresse att veta bl. a. hur stor uppklaringsprocenten är på litet sikt. Med andra ord: Hur stor är risken att till slut "bli fast"? Hur pass aktuellt är egentligen polisens – eller statistiska centralbyråns – dataregister över dessa och liknande ting? Jag hörde nyligen från juristhåll att det från en av tingsrätterna i Stockholmstrakten uppges att man handlägger ett nytt mordmål varje vecka. Om det är sant, hur har vi kommit därtill?

I sitt svar tog justitieministern fasta på några av de orsaksfaktorer jag omnämnt i min interpellation, däribland det allmänna kulturklimatet. Jag kan inte neka till att jag blev en smula tagen när jag häromdagen i Operans programhäfte läste Kjell Strömbergs essä Abbé Prevost och den verkliga Manon Lescaut. Han skrev där om Paris i början av 1700-talet, att det "var en nymornad storstad, där efter Ludvig XIV:s död spelhus, bordeller, varietéteatrar, danshak och kaféer sköt upp som svampar ur jorden, myllrande av yrkesspelare, dans- och sångmästare, astrologer, kvacksalvare och alla sorters charlataner, marknadsgycklare, sutenörer och professionella slagskämpar, som också kunde låta sig värvas för undanröjande av misshagliga personer". Denna katalog tycks i mycket ha fått sin motsvarighet i dagens Stockholm.

Justitieministern hänvisade också till storstädernas subkulturer av missbrukare och av vad han kallade "kriminellt belastade". Det skulle vara av intresse att få höra om justitieministern har någon uppgift att ge i fråga om antalet grova våldsbrott – mord, dråp, försvinnanden – som drabbar subkulturernas egen krets i relation till antalet offer utanför denna krets, alltså de människor som brukar betecknas som vanliga, hyggliga medborgare. Inte minst för deras skull är det nödvändigt att polisens bevakning av

Fredagen den
28 november 1980

*Om våldsbrottslig-
heten*

subkulturerna blir så effektiv som möjligt.

Justitieministerns uppgift att 70 % av gärningsmännen och 47 % av dödsoffren för grova våldsbrott varit alkoholpåverkade är i sanning skakande. Följer kurvan för grova våldsbrott på något sätt kurvan för alkoholförbrukningen i landet? Under alla omständigheter lägger dessa uppgifter nya, tunga vikter i vågskålen när vi här i Sveriges riksdag har att utforma en bättre alkoholpolitik – en uppgift som blir alltmer ofrånkomlig.

Inte minst sjukvården känner av detta och av det förhållandet att var sjunde mördare eller dråpare här i landet är en narkoman. Alkoholister och narkomaner tillhör de trägnaste besökarna vid sjukhusens akutmottagningar, i varje fall i våra storstäder. Det är därför följdriktigt att man i tidningen *Spri* informerar, nr 8 för i år, kan läsa om sjukhusvåldet att "rån är inte helt ovanligt, folk blir tagna som gisslan, mordbrand på sjukhus, liksom bombhot har förekommit". Fysiskt våld mot personalen hör numera till vanligheten. Det är inte att undra på att Karolinska sjukhuset nu annonserar om kurser i "självförsvar" för personalen. Hur har det kunnat få gå så långt att detta skall behövas?

Justitieministern kommenterade också bl. a. BRÅ:s arbete med att finna metoder för samhället att snabbt och konsekvent reagera på ungdomars brottslighet, liksom skolministerns arbete för att stävja våldet i skolan. Jag skulle gärna vilja knyta samman dessa problem med vad justitieministern diskuterade i början av sin framställning, nämligen våldet i massmedia – och uppenbarligen även i den snabbt växande videokassettindustrin, som vi nyss hörde Eva Hjelmström tala engagerat om här i kammaren. Justitieministern nämnde därvid också yttrandefrihetsutredningens uppdrag att överväga gränserna för framställning av våld i olika mediaformer.

Jag har också kommit i kontakt med denna frågeställning, och jag anser inte att man bör ha mycket förbarmande med det kommersiella våldet i bild. Allt det som man en gång fäst på näthinnan och i sitt synminne bär man med sig för resten av livet. Hos somliga kan en film som *Clockwork Orange* stimulera till efterföljd, hos andra i stället framkalla en intensiv motvilja. Den konstnärliga friheten kan inte få legitimera en moralisk frihet när det gäller våld mot andra människor. Om den konstnärliga ambitionen kräver att man avbildar brottsliga gärningar, borde samhället kunna kräva att framställningen samtidigt innehåller ett klart avståndstagande från det brottsliga uppsåtet.

Herr talman! I slutet av sitt anförande framhöll justitieministern att otryggheten är en av våldets främsta grogrunder och att det är en svår men viktig uppgift att komma till rätta med detta problem. Det är naturligtvis inte utan att man frågar sig vilken inverkan ett kärvare ekonomiskt klimat kan komma att få på ett samhälle som ganska länge har haft karaktären av ett "permissive society". Tron att brottsligheten skulle minska i takt med levnadsstandardens höjning har visat sig vara en illusion. Vad en nödtvungen återgång i riktning mot ett samhälle där levnadsstandardens kanske blir mer beroende av vars och ens duglighet och arbetsamhet än av kostnadsfria

samhälleliga tjänster kan komma att innebära för våldsbrottsligheten vågar jag inte ha någon mening om. Mycket kommer förmodligen att bero på vilken stilbildning som kommer att få övertaget. Här har inte minst massmedia ett oerhört ansvar.

Nr 37

Fredagen den
28 november 1980

*Om våldsbrottslig-
heten*

Anf. 37 Justitieministern HÅKAN WINBERG:

Herr talman! Får jag bara ge några korta kommentarer i anslutning till Gunnar Björcks anförande.

När det gäller uppklaringsprocenten tror jag att man rent allmänt kan säga att ju grövre ett brott är, desto större är uppklaringsprocenten. Utan att vilja ange något tal vill jag hävda att uppklaringsprocenten just när det gäller mord och den typen av brottslighet har varit och fortfarande är hög.

När det sedan gäller frågan vilka som drabbas av våld och misshandel har ju de undersökningar som gjorts pekat på att offret ofta är en förövaren närstående person. Det kan vara en äktenskapspartner, en bekant eller en medlem av kamratgänget. Enligt statistiken är över hälften av misshandelfallen av det här slaget. Undersökningen om 1976 års dödsoffer, som jag nämnde förut, visar att offret och gärningsmannen kände varandra före brottet i 75 % av fallen.

Ett våld som riktas mot en för gärningsmannen okänd person kan sägas ha haft en uppåtgående trend sedan mitten av 1970-talet.

När det gäller misshandel utomhus uppgår den genomsnittliga ökningen till ungefär 6 % per år. Under åren 1975–1979 avsåg ungefär 5 % av fallen grov misshandel, medan 95 % redovisas under övrig misshandel.

En annan rätt viktig aspekt, som jag tror att man bör nämna, är hjälpen till brottsoffer. Under namnet Projekt brottsoffer i Malmö har det bedrivits ett mycket förtjänstfullt arbete i Malmö. Verksamheten går ut på att ge brottsoffer råd i olika avseenden. Det kan bli fråga om att upplysa brottsoffren om hur de i fortsättningen bäst skall kunna skydda sig mot brott eller hur de skall få ersättning för sina skador. Ibland krävs insatser av socialvården. Jag tror att denna typ av arbete manar till efterföljd och att det hittills har gjorts alltför litet för att tillvarata brottsoffrens intressen.

Slutligen vill jag säga att det står helt klart att de fall då offret inte kände gärningsmannen är vanligast i storstäderna, framför allt i Stockholm. I Stockholm utsätts ungefär 15 av 10 000 personer för sådan misshandel, i Göteborg mellan 11 och 12 personer och i riket i övrigt mellan 6 och 7 personer. Detta visar ju hur markant den här procenten av brottslighet är relaterad till storstäderna.

Anf. 38 GUNNAR BJÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka för de kompletterande upplysningarna.

Jag tror att det är viktigt att så mycket som möjligt av detta blir känt i vida kretsar, inte bara här i riksdagen, utan långt ute bland det svenska folket.

Fredagen den
28 november 1980

*Om utredningen
om handeln med
hyreslägenheter
i Stockholm*

8 § Svar på interpellation 1980/81:23 om utredningen om handeln med hyreslägenheter i Stockholm

Anf. 39 Justitieministern HÅKAN WINBERG:

Herr talman! Oskar Lindkvist har frågat mig om det inom regeringens kansli eller inom rikspolisstyrelsen överävgvs några organisatoriska åtgärder e. d. som kan bidra till att göra utredningarna om svart lägenhetshandel i Stockholm så effektiva som möjligt.

Under en följd av år har regeringen vidtagit åtgärder för att ge de rättsvårdande myndigheterna bättre möjligheter att bekämpa den organiserade och den ekonomiska brottsligheten.

Detta gäller dels lagstiftningssidan, där flera nya lagar som riktar sig mot denna brottslighet har antagits av riksdagen, dels polis- och åklagarmyndigheternas resurser.

Inom polisen har inrättats flera speciella enheter för att bekämpa den organiserade och den ekonomiska brottsligheten. Rotlar för denna verksamhet finns f. n. i åtta polisdistrikt i landet. Dessutom har rikskriminalsektionen vid rikspolisstyrelsen fått förstärkta resurser för att utreda landsomfattande brottslighet av detta slag och för samordningsuppgifter.

Sedan flera år tillbaka har polisorganisationen tillförts alla de tjänster som rikspolisstyrelsen har yrkat för att ta itu med den organiserade och den ekonomiska brottsligheten. Detta har speciellt under organisationens uppbyggnadsskede medfört att många duktiga kriminalpolismän har sökt sig till de ekonomiska rotlarna från bedrägerirotlarna, som då har fått vakanser. Genom att öka utbildningen och genom att satsa på unga och intresserade polismän har man dock kunnat mildra de negativa effekterna för bedrägerirotlarna i någon utsträckning.

Även åklagare och domare har fått speciell utbildning för att kunna handlägga dessa många gånger komplicerade mål.

För Stockholms del har satsningen mot den organiserade och den ekonomiska brottsligheten medfört att en ekonomisk rotel med 34 kriminalpolismän har bildats. Roteln består av en spaningsgrupp och en utredningsgrupp. Behöriga till tjänster vid denna rotel är polismän som har en längre tids erfarenhet av spaning mot eller utredning av gäldenärsbrott och skattebrott. När det gäller tjänster med huvudsakligen spaningsuppdrag är också den behörig som på annat sätt kan anses särskilt lämplig för en sådan tjänst. Vid tillsättning av tjänsterna skall särskild hänsyn tas till sökandens lämplighet för och skicklighet i spaning mot och utredning av sådana brott. Dessutom skall sökandena ha genomgått viss utbildning.

Enligt vad jag har erfarit från polisledningen i Stockholm ligger utredningar som rör försäljning av hyreslägenheter på bedrägeriroteln. Under det senaste året har två kriminalinspektörer sysslat enbart med denna sorts brottslighet. De har under sin verksamhet funnit att brottsligheten på detta område är mycket omfattande och att mer eller mindre organiserade former av försäljning av hyreslägenheter förekommer mycket ofta. På grund av detta begärde polismännen att de skulle få förstärkning för att mer

effektivt kunna bedriva sina utredningar.

På bedrägerirotlar förekommer normalt ingen spaningsverksamhet. För att komma åt den svarta handeln med lägenheter bedömdes det i detta fall vara nödvändigt med spaning. Vid bedrägeriroteln finns dessutom stora vakanser. Med hänsyn till detta och till att man hade funnit att brottsligheten skedde under näringsutövning, beslöt polisledningen att flytta över ärendena till den ekonomiska roteln. De förundersökningar som pågick vid bedrägeriroteln skulle dock avslutas där.

Naturligtvis är det av största vikt att all organiserad och ekonomisk brottslighet utreds så noga som möjligt. Det är ju bl. a. av den anledningen som de speciella rotlarna för att bekämpa denna brottslighet har tillkommit. Jag hoppas att det inte skall behöva råda några delade meningar i den frågan.

Jag vill också avslutningsvis betona att jag hyser fullt förtroende för polisledningen i Stockholm och dess sätt att lösa de operativa polisledningsfrågorna.

Anf. 40 OSKAR LINDKVIST (s):

Herr talman! Det är ett utförligt svar som justitieministern har gett på min interpellation, och jag uppskattar den redogörelse som lämnats. Alla åtgärder som vidtas i syfte att komma åt den ekonomiska brottsligheten är värda allas vårt stöd och vår uppmuntran.

Justitieministern avslutar svaret med en förtroendeförklaring för polisledningen i Stockholm. Låt mig gärna och oförbehållsamt medge att poliserna utgör en yrkeskår för vars insatser jag hyser den största respekt och beundran. Det är tungt och slitsamt jobb som förtjänar ett helt annat och mera positivt stöd från den stora allmänheten än vad som vanligtvis brukar vara fallet. För en del år sedan motionerade jag i riksdagen med förslag att det i varje kommun skulle bildas samarbetsorganisationer mellan polisen och det rikt pulserande unga föreningslivet. På sikt skulle sådana samarbetsformer leda till ett bättre förhållande och bättre förståelse för polisens arbete. Jag tror att det är en tanke som är värd att återkomma till.

Jag skulle önska att jag lika reservationslöst som justitieministern kunde uttala förtroende för polisledningen i Stockholm. De många turerna i samband med överflyttningen av utredningen kring den svarta lägenhetshandeln i Stockholm gjorde på mig inget sympatiskt intryck. I ett av de mest känsliga skedena av utredningen stod det plötsligt klart för polisledningen att roteln för ekonomisk brottslighet skulle överta handläggningen. Man arbetar dock inte så rationellt att de polismän som under lång tid – och uppenbarligen med stor framgång – tagit fram ett betydande material överfördes till den nya roteln eller fick slutföra pågående utredningar. I stället kopplades helt nya – och vid det tillfället med ärendeomfattningen tämligen obekanta – polismän in i detta viktiga arbete. Tidningarna kunde samstämmigt uppge att det material som de två kriminalarna tagit fram hade namnuppgifter på mäklare och fastighetsägare vilka var inblandade i en stor härva av svart lägenhetshandel. Vad allmänheten får veta genom massmedia är bl. a. att förunder-

Nr 37

Fredagen den
28 november 1980

*Om utredningen
om handeln med
hyreslägenheter
i Stockholm*

*Om utredningen
om handeln med
hyreslägenheter
i Stockholm*

sökningarna avslutades redan på våren 1980 och att åklagaren då beslöt att väcka åtal mot ett 15-tal personer. I gruppen ingick direktörer, läkare, advokater och köpmän. Men ingenting av detta slutfördes. Ingen häktades. Alla försattes på fri fot. Bevisen mot 15-gruppen lades åt sidan. Hela sommaren rann bort utan att något gjordes åt saken. Så kom polisledningens svarta oktober. Då var tidpunkten inne att både göra förändringar i organisationsform och ersätta tidigare utredare med helt nya.

En normal reaktion på dessa förseningar och omgrupperingar är ju en undran över vad de egentligen sysslar med inom polisledningen i Stockholm. Folk i allmänhet faller hårda omdömen om polisledningen för detta agerande. Dess objektivitet ifrågasätts. Man frågar sig – med betoning på att åtskilliga kändisar återfinns i de misstänkta gruppen – varför inget sker på rättslig väg, när bevisen är så klara. Parallellt med dessa händelser pågår andra utredningar kring svart lägenhetshandel. Så småningom får allmänheten veta att en i hög grad misstänkt mäklare hastigt lämnat Sverige och därvid undkommit rättslig straffpåföljd. Det som skett – och låt mig hoppas att det inte upprepas – kan bidra till att underminera rättsmedvetandet, eftersom händelserna inte står i samklang med våra rättstraditioner.

Justitieministerns svar läser jag så att man nu i Stockholm har en uppbyggnad som är kapabel att ta itu med dessa ärenden. Vi får veta att rotlar för bekämpandet av den organiserade ekonomiska brottsligheten nu finns i åtta polisdistrikt i landet. Jag tycker att allt detta är bra. Jag vill emellertid – i anslutning till händelserna i Stockholm – ge polisfacket en eloge för dess ingripande med förslag om att låta en särskild kommission ta över utredningen. Facket var i det läget uppenbarligen oroat över att polisens anseende var i fara. Också socialdemokraterna i Stockholms polisstyrelse förde fram liknande krav.

Självfallet är det svårt för en utomstående att uttala sig om hur polisens organisation skall utformas för att bli mest effektiv och funktionsduglig. Men när polisledningen i Stockholm avbröt utredningarna om den svarta lägenhetshandeln inträffade ett par händelser som ger anledning till eftertanke – och begrundan. En av dess chefer kunde berätta i Dagens Nyheter den 22 oktober att man på bedrägeriroteln "hade 150 personer inburen för kontobedrägerier". Och han tillade: "De brotten måste gå före allt annat".

Utan att egentligen avse det pekar denna chef för Stockholmspolisens bedrägerirotel på ett problem som tycks växa både polisen och oss andra över huvudet. I det svenska samhället skall man numera inte – och än mindre i framtiden – betala sina köp med reda pengar. Nu skall det vara kontokort och kreditkort. För utformningen – och för förtjänsten – svarar banker och varuhus. Helst bör man vara försedd med flera kort, naturligtvis med internationell gångbarhet. Lockande erbjudanden från kontoerbjudande företag finns det stor tillgång på. Tyvärr leder detta till att en del kontoinnehavare, utrustade med diverse kreditkort, inte kan hålla sina inköp inom ramen för sin egen ekonomi. Dessa bedrägerier blir då prioriterade i polisens arbete. Eftersom polisens resurser har sin begränsning, blockerar

*Om utredningen
om handeln med
hyreslägenheter
i Stockholm*

tydliga ärenden av konto- och kreditkorts-karaktär andra viktiga utredningar av betydligt mer omfattande slag. När bankerna och varuhusen eller andra kreditinstitut bestämmer sig för att vi skall handla med deras kort och på deras villkor, så initierar de samtidigt bedrägerier och ökade polisinsatser. Allt detta sker på skattebetalarnas bekostnad. Så kan det ju inte få fortsätta. Nu har riksdagen bestämt om en utredning, och jag är en smula nyfiken hur detta ärende har utvecklats sig. Jag frågar detta därför att det är bråttom och därför att det är en fråga om hur samhället skall använda sina resurser.

Herr talman! Det finns ingenting i justitieministerns svar som jag inte kan acceptera och ställa mig bakom. Jag får väl också godta att svaret – med tanke på de händelser i Stockholm som inspirerat interpellationen – är uppbyggt för kommande uppgifter. Jag vet inte om min nyfikenhet blir stillad, om jag ber justitieministern mera konkret berätta sin syn på de händelser i Stockholm som jag har påtalat. Annars kan jag ju godta att förtroendeförklaringen har sin största tyngd för de framtida uppgifter i den förstärkta organisationen, som nu kan ge polisen ett bättre och effektivare handlingsutrymme.

Det är också ett minimikrav att det väldiga bevismaterial som varit klart sedan början av 1980 i Stockholm och som riktar sig mot personer som sålt hyreslägenheter svart nu leder till åtal. Vi kan inte godta att personer med denna brottsliga belastning går fria samtidigt som andra medborgare fälls för långt mindre förseelser.

Anf. 41 Justitieministern HÅKAN WINBERG:

Herr talman! Oskar Lindkvists fråga gäller om det finns anledning att vidta några organisatoriska åtgärder mot bakgrund av de utredningar som förekommer i Stockholm. Jag har svarat att jag tror att de utredningarna bedrivs på ett effektivt sätt i de ekonomiska rotlarna.

Sedan kommer Oskar Lindkvist i detalj in på de beslut som har fattats av polisledningen, men dem anser jag mig i sak vara förhindrad att gå in på – spörsmålsinstitutet är ju till för att diskutera regeringens och enskilda statsråds handläggning av ärenden och icke andra myndigheters. De kan inte, såvitt jag förstår, göras till en huvudfråga i en sådan här debatt.

När det gäller de principiella frågorna förhåller det sig så som Oskar Lindkvist väl känner till att de ekonomiska rotlarna har kommit till just för att polisen skall få större möjligheter att effektivt utreda den mer kvalificerade brottsligheten. Det är just den typ av brottslighet det här gäller, dvs. svart lägenhetshandel, särskilt när man kunnat konstatera att den bedrivs som något slags näringsfång. Jag tror att det är ett helt riktigt förfarande att lägga den här typen av utredningar på de nya ekonomiska rotlarna. Såvitt jag förstår var vi helt överens här i riksdagen när beslut fattades om dessa rotlar.

Får jag slutligen beröra det som Oskar Lindkvist inledde sitt anförande med, nämligen frågan om behovet av samarbete mellan polis och allmänhet. Jag hänvisar därvidlag till den proposition om polisens uppgifter som f. n. ligger på riksdagens bord. Ett genomgående drag i den propositionen är att

*Om den planerade
försöksverksam-
heten med maskin-
förarutbildning*

man på olika sätt skall knyta bättre kontakter mellan polisen å ena sidan och allmänheten och organisationer å den andra.

Anf. 42 OSKAR LINDKVIST (s):

Herr talman! Jag har inte bestritt att det kan vara en riktig organisationsform att lägga över ärenden som avser den svarta lägenhetshandeln på den ekonomiska roteln i Stockholm. Däremot har jag självfallet med rätta kritiserat de omständigheter under vilka bevismaterialet överfördes till den ekonomiska roteln och därmed klart försenade pågående utredning och handläggning.

Det som är tråkigt i det här fallet just när det gäller Stockholm är att det i denna rättshärva figurerar folk i mycket framskjuten ställning i det svenska samhället. Det är inte underligt att den vanliga medborgaren ofta drar slutsatsen att det finns en koppling mellan förseningen och de personer som är inblandade i denna rättshärva.

Jag tror alltså att det är en riktig slutsats att dessa ärenden skall ligga på den ekonomiska roteln. Men jag hoppas verkligen att detta är en engångsföreteelse och att polisen lär sig att överflyttning av ärenden skall ske smidigt och utan förseningar, så att allmänhetens förtroende för polisens sätt att fungera kan upprätthållas.

9 § Svar på fråga 1980/81:115 om den planerade försöksverksamheten med maskinförarutbildning

Anf. 43 Statsrådet BRITT MOGÅRD:

Herr talman! Iris Mårtensson har frågat mig när den beslutade försöksverksamheten med maskinförarutbildning kommer att påbörjas och var regeringen tänker placera den.

På uppdrag av regeringen lämnade skolöverstyrelsen (SÖ) den 10 september 1979 förslag till regeringen om försöksverksamhet med maskinförarutbildning. Uppdraget och förslaget bygger på riksdagens tidigare beslut om begränsad försöksverksamhet med maskinförarutbildning.

Berörda parter, bl. a. Gävleborgs läns landsting och Ljusdals kommun, har getts tillfälle att lämna synpunkter på SÖ:s förslag. Detta studeras nu närmare bl. a. utifrån de synpunkter som inkommit från de instanser som yttrat sig över förslaget.

Kostnaderna för materiel, lokaler, övningsområden och drift är för denna utbildning förhållandevis höga och kräver därför särskild uppmärksamhet. Enligt vad jag har erfarit har SÖ nu gjort en inventering av för ändamålet tillgängliga resurser i ett antal kommuner som kan tänkas medverka i försöksverksamheten. Resultatet av denna inventering bedöms kunna redovisas inom någon månad. Detta underlag kommer bl. a. att vara vägledande för ställningstagande till lokaliseringen av försöket.

Jag vill erinra om att försöksverksamheten enligt riksdagens beslut bl. a. skall klarlägga om utbildningen lämpligen bör byggas direkt på grundskolan

eller inte, hur utbildningen skall inpassas i gymnasieskolsystemet vad gäller huvudmannskapet och utformningen av statsbidraget samt vilka möjligheter som finns att i fråga om tyngre maskiner ta till vara inte fullt utnyttjade resurser i företag, skolor och andra institutioner. I försöksverksamheten måste man självfallet utnyttja tillgängliga resurser på mest effektiva sätt.

Ett slutligt ställningstagande till hur försöksverksamheten skall utformas kräver ytterligare beredning. Härefter kommer kommuner som bedöms ha förutsättningar och önskemål att medverka att få ta ställning till sin medverkan mot bakgrund av de villkor som kommer att fastställas för försöket.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 44 IRIS MÅRTENSSON (s):

Herr talman! Jag vill först tacka för svaret, även om jag hade önskat att jag hade fått ett mera konkret svar. Det var många ord i svaret.

Att kostnaderna för lokaler, materiel och övningsobjekt är höga för denna utbildning är sant, men de påverkas också av hur man tar till vara de redan befintliga resurserna. På investeringssidan kan man skära ned en hel del, om försöksverksamheten förläggs till den i Ljusdal befintliga skogsbruksskolan. Attraktiva utbildningar som det finns stort behov av får inte försinkas för att de är svårstartade och kostnadskrävande. Den inventering som statsrådet nämner och som skall redovisas inom någon månad – vad är förresten ”inom någon månad”? – gjordes redan i början av detta år. Gävleborgs läns landsting blev av SÖ anmodat att före den 23 februari i år inkomma med uppgifter om sina resurser för maskinförarutbildningen.

Fru Mogård måste förstå att jag med detta påpekande vill poängtera att startandet av denna försöksverksamhet har tagit alldeles för lång tid från det att beslutet togs här i riksdagen. Vi har ännu inte kommit någon vart. Med den arbetslöshet som finns bland ungdomarna är det angeläget att snarast möjligt få i gång denna utbildning. För jag kan tänka mig att ungdomar kommer att tycka att denna art av utbildning är mycket intressant.

Det skrämmer mig när fru Mogård i svaret säger att det krävs ”ytterligare beredning” innan försöksverksamheten kan utformas. För vem skall denna ytterligare beredning vara? Och vad tänker man få fram av den?

Anf. 45 Statsrådet BRITT MOGÅRD:

Herr talman! Iris Mårtensson säger att det var många ord i svaret, men det var faktiskt också många upplysningar som hon fick där. En upplysning var att skolöverstyrelsen, när den överlämnade sitt förslag, angav att den senare skulle lämna en närmare kostnadsberäkning. SÖ ville ha en mera ingående diskussion med intresserade huvudmän och meddelade att man avsåg att i första hand ta kontakt med Göteborg, Uppsala, Bräcke och Ljusdal.

Den ytterligare beredningen skall naturligtvis inte enbart syssla med ekonomiska beräkningar och möjligheterna att utnyttja befintliga resurser –

Fredagen den
28 november 1980

*Om den planerade
försöksverksam-
heten med maskin-
förarutbildning*

vilket i och för sig inte är betydelselöst. Den skall också, som jag nämnde i svaret, leda fram till ett ställningstagande till frågan om utbildningen skall bygga på grundskolan eller vara en specialkurs ovanpå gymnasieutbildningen. SÖ ville i sitt förslag att det skulle vara en specialkurs som byggde på genomgången utbildning inom områdena jordbruk, trädgård, skogsbruk eller bygg och anläggning med inriktning på gatu-, väg- och anläggningsarbeten. Mot detta är både LO, SAF och AMS mycket kritiska. Då krävs det faktiskt att man tänker igenom detta ordentligt. Även om Iris Mårtensson har väldiga krav på fart, måste hon väl ändå förstå att detta är en ganska komplicerad historia.

Anf. 46 IRIS MÅRTENSSON (s):

Herr talman! Det kanske låter som om jag har stora krav på fart när det gäller denna utbildning. Men låt mig redovisa några data i den här frågan.

Redan 1959 tog byggbranschen upp frågan om en systematiserad maskinförarutbildning.

1972 bildades MUK, maskinförarutbildningskommittén. De 21 organisationer som var representerade i den hade precis samma synpunkter som jag på denna fråga.

1974 skrev MUK till statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet om just maskinförarutbildningen.

1975 var det en gemensam skrivelse från Gävleborgs läns landsting och Ljusdals kommun till SÖ där man föreslog Ljusdal som utbildningsort.

1976 hade MUK överläggningar med Ljusdals kommun. I november 1976 skrev Ljusdals kommun, Gävleborgs läns landsting och MUK ett brev adresserat till Britt Mogård där man begärde en uppvaktning angående maskinförarutbildningen. Den uppvaktningen ägde rum i februari 1977. År 1977 hade jag själv en motion uppe till behandling i riksdagen i detta ärende. Den 2 december 1977 hade Britt Mogård och jag en interpellationsdebatt i ärendet. Vi kan snart fira treårsjubileum.

1978 var utbildningsutskottet i Ljusdal och informerade sig i frågan. 1978 fanns det också fyra motioner i det här ärendet i riksdagen, varav två förordade Ljusdal som lokaliseringsort. I december 1978 kom beslutet om försöksverksamhet.

1979 var representanter för SÖ i Ljusdal för att informera sig på ort och ställe.

Ärendet har tagit väldigt lång tid, anser jag.

Anf. 47 Statsrådet BRITT MOGÅRD:

Herr talman! Iris Mårtenssons uppräknade av årtal, med start 1959, visar att frågan kanske inte är så alldeles lätt att lösa. Jag vet inte om Iris Mårtensson varit inblandad hela tiden, men om hon varit det firar hon 21-årsjubileum med frågan.

Jag erinrar mig mycket väl uppvaktningen 1977, och jag är intresserad av att försöka lösa frågan. Jag vill påstå att det var efter det att jag fick kontakt

med frågan som det faktiskt började hända någonting, även om vi ännu inte nått ända fram.

Anf. 48 IRIS MÅRTENSSON (s):

Herr talman! Jag får tacka för det uttalandet. Då kanske man kan börja se en ljusning – det börjar hända någonting.

En viktig fråga i det här sammanhanget är att informationen till ungdomarna om denna utbildning måste ges på ett tidigt stadium, så att eleverna får besked om de nya valmöjligheterna i gymnasieskolan. Informationen måste komma ut innan valet skall göras, och den 1 mars skall ansökan vara inlämnad. Håller regeringen på i den här takten kommer väl inga elever att få delta i maskinförarutbildningen ens under läsåret 1981/82.

10 § Svar på interpellation 1980/81:42 om sociala förmåner vid genomgång av gymnasieskolans yrkesintroduktionskurser

Anf. 49 Statsrådet BRITT MOGÅRD:

Herr talman! Raul Blücher har ställt tre frågor till mig, vilka alla rör försöksverksamheten med yrkesintroduktion knuten till gymnasieskolan. Han frågar om jag ämnar vidta åtgärder för att klarlägga de berörda elevernas försäkringsrättsliga ställning, om regeringen kommer att se till att skolenheter med yrkesintroduktion tillförs erforderliga resurser och om jag ämnar vidta åtgärder för att säkerställa de i det här sammanhanget aktuella elevernas likaberättigande med övriga gymnasieelever i fråga om skollunch och andra sociala rättigheter.

Jag vill först erinra om det beslut rörande gymnasieskolans dimensionering som riksdagen fattade med anledning av mina förslag dels i budgetpropositionen 1980, i den s. k. ungdomspropositionen (prop. 1979/80:145). Ramen för den direkt grundskoleknutna delen av gymnasieskolan läsåret 1980/81, dvs. innevarande år, omfattar med stöd av detta beslut närmare 134 000 intagningsplatser. Antalet 16-åringar var i våras ca 124 000.

Syftet med riksdagens beslut är att bereda alla möjlighet till fortsatt utbildning efter grundskolan. På hösten efter grundskolan står emellertid ett antal ungdomar utan arbete, samtidigt som de av olika skäl sagt nej till erbjuden plats i gymnasieskolan. Enligt gällande bestämmelser, skolförordningens 2 kap. 4 §, har skolstyrelserna ett uppföljningsansvar för ungdomar som inte har fyllt 18 år och som efter avslutad grundskola inte genomgår utbildning eller har arbete.

För just dessa ungdomar ges möjlighet till en individuellt anpassad s. k. yrkesintroduktion om högst 40 veckor. Försöksverksamheten med yrkesintroduktion har organisatoriskt knutits till gymnasieskolan. Yrkesintroduktionen är inte en reguljär utbildning på linje eller specialkurs i gymnasieskolan. Den får inte utgöra grund för poängberäkning. För yrkesintroduktion har kommunen rätt till statsbidrag med 250 kr. per elev och vecka. Upp till 20 % av bidraget får användas för skolledning, planering, uppföljning, tillsyn

Nr 37

Fredagen den
28 november 1980

Om sociala förmåner vid genomgång av gymnasieskolans yrkesintroduktionskurser

*Om sociala för-
måner vid genom-
gång av gymnasie-
skolans yrkes-
introduktions-
kurser*

och särskilda åtgärder för samverkan mellan gymnasieskolan och de företag och institutioner som tar emot elever i yrkesintroduktion. Skolledningen kan alltså för dessa åtgärder disponera ca 2 000 kr. för varje elev som under ett läsår deltar i yrkesintroduktionen.

Vad gäller den försäkringsrättsliga ställningen för de elever som deltar i yrkesintroduktionen är detta en fråga om tolkning av de försäkringsavtal som kommunerna har ingått. Kommunerna har, efter vad jag har erfarit, för sin del varit inställda på att eleverna i yrkesintroduktion skall omfattas av samma försäkringar som eleverna i gymnasieskolan. Emellertid varierar försäkringsavtalen i kommunerna. Det har på sina håll rått oklarhet om eleverna i yrkesintroduktionen omfattas av försäkringen. Försäkringsbranschens serviceaktiebolag har emellertid på Kommunförbundets förslag tillsatt en arbetsgrupp för att arbeta om villkoren för försäkringarna, så att de klart täcker även yrkesintroduktionen. Försäkringsbranschens serviceaktiebolag har rekommenderat försäkringsbolagen att i avvaktan på en omarbetning tillämpa de nuvarande försäkringarna på de försäkringsfall som kan inträffa i yrkesintroduktion under tiden.

Till sist har Raul Blücher ställt en fråga om skolluncher och andra sociala rättigheter för elever i yrkesintroduktionen. Kommunerna har inte någon lagstadgad skyldighet att låta vare sig elever i gymnasieskolan eller elever i yrkesintroduktion få skollunch. Men även här har jag kunnat konstatera att kommunerna inte tvekat att ta hand också om eleverna i yrkesintroduktion. Beträffande skolhälsovården gäller att elever i längre yrkesintroduktion har samma rätt till skolhälsovård som eleverna i gymnasieskolan. Detta framgår av de bestämmelser rörande yrkesintroduktionen som regeringen meddelade i somras.

Anf. 50 RAUL BLÜCHER (vpk):

Herr talman! Jag får tacka statsrådet Britt Mogård för svaret, som är en utmärkt illustration till hur illa genomtänkt den här ungdomsreformen är – om man nu kan tala om reform i detta sammanhang.

För att börja med den allra svagaste delen av interpellationssvaret vill jag peka på att det i dag förhåller sig så, att alla de 16–17-åringar som befinner sig ute i arbetslivet på ungdomspropositionens villkor lever utomordentligt farligt. Även om frekvensen av allvarliga olyckor varierar mellan olika typer av arbetsplatser är dessa ungdomar inte undantagna de risker som finns. Om fackföreningarna vore tillräckligt nitiska skulle de kräva att dessa oförsäkrade ungdomar t. v. fick stanna utanför arbetsplatserna. Det är en given säkerhetsprincip att ingen skall befinna sig oförsäkrad på en industriarbetsplats.

Statsrådet säger i svaret att ”det har på sina håll rått oklarhet om eleverna i yrkesintroduktionen omfattas av försäkringen”. Jag tror att jag utan vidare kan försäkra Britt Mogård att det faktiskt råder oklarhet och det på de allra flesta håll därtill. Och det är ju inte mycket till besked de kommunala skolmyndigheterna och skolornas studierektorer och kuratorer får av Britt Mogård i dag. Försäkringsbranschens serviceaktiebolag har gjort en

rekommendation till sina egna ägare, försäkringsbolagen, att i avvaktan på en omarbetning av villkoren tillämpa de nuvarande försäkringarna på de aktuella ungdomarna. Jag hör, och jag häpnar.

Det är som om skolministern aldrig själv hade haft en försäkring eller i varje fall aldrig prövat möjligheten att få ut ersättning i något eget försäkringsfall. Men om det nu skulle förhålla sig så, borde väl Britt Mogård åtminstone någon gång ha hört talas om hur noga det är när en försäkring skall tillämpas, hur varje passus i de gällande villkoren nagelfars och omtvistas. Något av alla dessa omtalade och segslitna försäkringsfall, inte minst i fråga om just olycksfall inom arbetslivet, som har dragits under månader och år i flera instanser, borde väl ha gått in i Britt Mogårds medvetande. I samtliga sådana fall har dock funnits en juridiskt bindande text att gå efter. Det har stått klart att klienten har omfattats av försäkringen, och tvisten har endast gällt tillämpligheten av de avtalade försäkringsvillkoren.

Så kommer då skolministern och vill att ungdomarna och deras oroliga föräldrar och de lärare, rektorer och annat skolfolk som är engagerade i sina elevers väl och ve skall nöja sig med att ett försäkringsbolagens eget organ har gjort en välvillig rekommendation. Hur långt kommer då den elev som t. ex. har förlorat några fingrar, en arm, sin syn eller något annat i en olycka? Hur långt kommer denne elev med serviceaktiebolagets rekommendation som enda stöd? Och varför skulle försäkringsbolagen, som ju har att sköta sin verksamhet strikt affärsmässigt och med strikt juridisk tillämpning, plötsligt kasta sina principer över bord och betala ut ersättningar på grundval av en ynka rekommendation?

Verkligheten är den att försäkringarna i allmänhet inte alls gäller för eleverna i de nya yrkesintroduktionskurserna.

Och hur blir de villkor som den äberopade arbetsgruppen inom försäkringsbolagen håller på att arbeta ut? Hur långt har arbetsgruppen hunnit i sitt arbete? Kommer man verkligen att kunna fastställa samma premier och samma ekonomiska ersättningar för elever som befinner sig ute på arbetsplatser – en del i industrin – som för skolans övriga elever? Det är detta man vill ha reda på i dag ute i kommunerna.

Britt Mogård har suttit i sitt arbetsrum borta vid Mynttorget och "erfarit" att kommunerna har varit inställda på att eleverna i yrkesintroduktion skall omfattas av samma försäkringar som eleverna i gymnasieskolan. Men hade det inte varit vettigare att undersöka den här frågan innan proposition 145 pressades igenom i riksmötets slutskede i våras?

Det här är bara en detalj i allt det ogenomtänkta, som nu i höst vållar skolmyndigheterna och kommunerna alltmer huvudbry och vända. Men det är en viktig detalj, eftersom de berörda ungdomarna helt enkelt är oförsäkrade ute på arbetsplatserna. Vem skall betala när det händer något? Det räcker inte med att Britt Mogård och jag och kanske några till önskar allt vad vi kan att det inte skall hända något med någon av dessa elever.

Så till frågan om de berörda elevernas luncher. Det skall i rättvisans namn erkännas att en del kommuner i landet har åtagit sig kostnadsansvaret för

Fredagen den
28 november 1980

*Om sociala för-
måner vid genom-
gång av gymnasie-
skolans yrkes-
introduktions-
kurser*

lunchersättning till de här eleverna, i en del fall dock bara provisoriskt och tills vidare. Egentligen finns det då inte några pengar anslagna till dessa omkring 15 kr. per skoldag.

En del företag har också välvilligt bjudit eleverna på gratis lunch under de 40 veckorna. Men inte alla företag, och på en del av de aktuella arbetsplatserna saknas helt enkelt personalmatsal. Det är alltså så att en hel del av de nu aktuella eleverna måste bekosta sin lunch själva.

Det betyder även här ganska litet vad rikets skolminister anser sig ha kunnat konstatera vid sitt arbetsbord vid Mynttorget. Landet har 277 kommuner, och någon mer genomträngande undersökning av verkliga förhållandet redovisas inte i svaret.

Vad innebär det då att inte få någon lunchersättning om man är elev inom yrkesintroduktionen? Lunch i personalmatsal, i regel något subventionerad, kostar ändå omkring 10 kr. Eleven får 233 kr. i månaden, och med i genomsnitt 22 arbetsdagar per månad blir utgiften för ett mål mat varje arbetsdag ungefär densamma per månad som den månatliga studiepengen. Sedan tillkommer resor till och från arbetsplatsen och andra utgifter för den studerande. Vem betalar? Jo, i bästa fall den unge elevens godhjärtade och ansvarskännande föräldrar.

Skall vi se de nya utgifter som föräldrar till barn i yrkesintroduktionen på sina håll i landet nu har fått som en ny skolavgift, införd smygvägen? Är det kanske så att Britt Mogård får stjärna i boken hos sin egen partiledning för att äntligen ha övervälat en del skolkostnader på föräldrar eller elever? Eller är det bara en illa genomtänkt proposition som nu börjar värka ut i våra kommuner?

Det är kanske omänskligt av mig att härja så här med skolministern på veckans sista arbetsdag och ösa på med nya frågor, men det är tyvärr oundvikligt – vi ledamöter får ju i vår tur frågor. En hel del frågor fick vi redan i våras när propositionen hade presenterats, och vi försökte få gehör för våra synpunkter under debatten innan propositionen antogs.

Jag måste ställa fler frågor. Är statsrådet Mogård övertygad om att de 2 000 kr. per elev och läsår som nämns i svaret verkligen räcker till för skolläring, planering, uppföljning, tillsyn och särskilda åtgärder för samverkan mellan skolan och företagen? Jag har lika litet som skolministern kunnat göra någon undersökning av det förhållandet, men det är bra många som hävdar att den här verksamheten inte alls går ihop för kommunerna. Och även om det går att vifta bort som politiskt normalt att vi kommunister och socialdemokrater gör allt vad vi kan för att torpedera sådant som vi ogillar i den borgerliga politiken, så är det ju inte bara från oss som kritiken kommer när det gäller verkningarna av proposition 145 i praktiken. "Vår studierektor är centerpartist, och han höll ju på att fara genom taket när han fick klart för sig hur det här fungerar" – ja, så berättade en av mina sagesmän för mig i går kväll.

Jag dröjde faktiskt till i går kväll med att ringa runt och få nya och färskare synpunkter, eftersom jag verkligen hade väntat mig betydligt mer av positiva fakta i interpellationssvaret. I min begränsade remissomgång stötte jag då

bl. a. på det fenomenet, att det fortfarande går ut olika påbud från skolöverstyrelsen och utbildningsdepartementet. Skolöverstyrelsen har skriftligen svarat på kommuners frågor att yrkesintroduktionen visst är poänggrundande för skolan.

Nu är ju interpellationssvaret på den här punkten faktiskt mycket konkret och klarläggande: "Yrkesintroduktionen är inte en reguljär utbildning ---. Den får inte utgöra grund för poängberäkning."

Den passusen i Britt Mogårds interpellationssvar borde nog ofördröjligen gå ut till alla våra kommuner, som just nu håller på att fastställa 1981 års budget. I väldigt många fall har skolstyrelser och kommunstyrelser låtit sig vägledas – eller vilseledas – av skolöverstyrelsen och därmed räknat in en liten slant för studierektor eller t. o. m. studierektorer och handledare. Visserligen håller den bistra sanningen från utbildningsdepartementet på att vinna tilltro på bekostnad av beskeden från skolöverstyrelsen, men oklarhetens töcken finns ändå.

Herr talman! Ämnet för min interpellation är bara delar av problemen med den nyinrättade yrkesintroduktionen. Det kommer att finnas anledning att snart vidga debatten till att gälla även återverkningarna på de här ungdomarnas chanser att få arbete. Jag har här bara pekat på några omständigheter som visar hur våra ungdomar får betala för att vårt samhälle har misslyckats med att ge dem arbete.

Anf. 51 ING-MARIE HANSSON (s):

Herr talman! Jag vill passa på tillfället att få vända mig till skolministern och berätta litet grand om de erfarenheter i den här frågan som utbildningsutskottet gjorde vid ett studiebesök nyligen i Gävleborgs län. Man redovisade då från länskolnämnd och skolmyndigheter just vad Raul Blücher har redogjort för, nämligen de olika uppgifter som skolöverstyrelsen och departementet ger i fråga om tolkningen av det beslut som fattades i våras.

Jag minns särskilt väl hur Britt Mogård här i kammaren flera gånger betonade att inga ungdomar skulle hamna utanför, utan att den nya reformen skulle kunna lösa sysselsättningsfrågorna. Man skulle kunna ta hand om samtliga ungdomar.

I Gävleborgs län har vi den näst högsta arbetslösheten i landet; vi kommer efter Norrbotten. Under många år har vi fört en kamp för att värna sysselsättningen. Kommunerna har på ett mycket aktivt sätt varit beredda att göra stora insatser för att klara ungdomsarbetslösheten. Man har gått in med beredskapsåtgärder.

I t. ex. Gävle kommun satsar vi under en femårsperiod över 100 miljoner på utbyggnad av gymnasieskolan. Men i länet har vi med yrkesintroduktionsinsatserna, som når 264 ungdomar, fortfarande över 500 ungdomar som vi inte har klarat med yrkesintroduktionen. Länskolnämnden har sökt statsbidrag för 100 årselevplatser. Vi har hittills fått besked om att vi får 80, och vi vet inte hur det kommer att bli med de resterande platserna.

Av ungdomarna mellan 16 och 24 år har 10 % ingen fast förankring på

*Om sociala för-
måner vid genom-
gång av gymnasie-
skolans yrkes-
introduktions-
kurser*

*Om sociala för-
måner vid genom-
gång av gymnasie-
skolans yrkes-
introduktions-
kurser*

arbetsmarknaden. Kommunerna har nu i samband med uppföljningen av ungdomspropositionen funnit att det allra största problemet är 17-åringarna. Både Sandvikens och Gävle kommuner har gått in med kommunala medel för att satsa på beredskapsarbeten och till ungdomarna direkt riktade åtgärder.

Jag vill gärna fråga skolministern om hennes synpunkter på att kostnaderna på detta sätt övervältras på kommunerna. Kommunerna har ju det yttersta ansvaret för ungdomarnas situation. Enligt barnavårdslagen har sociala centralnämnderna att vidta åtgärder i förebyggande syfte, och dit hör att bereda utbildning och sysselsättning. På detta sätt kommer kommunerna inte att klara en utveckling motsvarande högst tre procentenheter som riksdagen rekommenderat.

Hur ser Britt Mogård på detta? Hur ser hon på möjligheterna att ta hand om de ungdomar som faller utanför de åtgärder som inryms i den halvdana och ogenomtänkta ungdomspropositionen? Jag kan försäkra Britt Mogård att lojala tjänstemän i kommunerna har arbetat och slitit dag och natt för att klara de ungdomar som blivit utan stöd. Våra tjänstemän har, uteslutande med hjälp av kommunala medel, gjort en helt beundransvärd insats för att mildra verkningarna av ett regeringsbeslut, som fattades i elfte timmen och utan att medge planeringstid för kommunerna.

Vi kan inte stillatigande acceptera att ungdomarna skall komma i kläm hur mycket som helst. I förlängningen kommer kostnaderna för en sådan utveckling att bli mycket stora för samhället.

Anf. 52 Statsrådet BRITT MOGÅRD:

Herr talman! Raul Blüchers inlägg gjorde ett mycket starkt intryck på mig, eftersom han upprepade gånger – jag hann inte räkna alla, men det var åtminstone sju à åtta gånger – använde uttryck som ”illa genomtänkt”, ”illa planerad” osv. Ing-Marie Hansson nöjde sig med att en gång framföra sådana okvädinsord.

Raul Blücher säger att regeringspropositionen har vållat skolmyndigheterna mycket stora problem. Ja, jag utgår från att vi alla har mycket stora problem i ansträngningarna att hantera ungdomsarbetslösheten, speciellt när det gäller den här aktuella ungdomsgruppen. Vi måste alla göra allt vad vi kan i det avseendet, och det innebär mycket stora insatser, ofta också av ideell natur. Jag kan inte finna att det är något argument mot verksamheten i fråga.

Nu har jag inte alls samma intryck som Raul Blücher när det gäller utfallet av propositionen. Jag har fått en rapport från AMS, där man redovisar ganska positiva erfarenheter från hela landet. De är dock inte odelat positiva – det finns en hel del problem kvar. Också de kontakter vi så gott som dagligen har med SÖ visar att allt rullar på i rätt riktning – utan, som sagt, att alla problem är lösta, men vi har förhoppning om att kunna klara svårigheterna.

Jag uppfattar det så att Raul Blücher anklagar samhället för att ha misslyckats med att ge den aktuella ungdomskategorin arbete. Det kan man

*Om sociala för-
måner vid genom-
gång av gymnasie-
skolans yrkes-
introduktions-
kurser*

roa sig med att göra. Man kan också konstatera att utvecklingen har gått därhän att det i dag krävs mera av utbildning för att komma in på arbetsmarknaden än tidigare. Det var också det som arbetsmarknadsstyrelsen och skolöverstyrelsen tillsammans skrev till regeringen om. Det är alltså inte mitt eller regeringens ondskefulla påhitt, utan det var en uppfattning som delades också av ansvariga myndigheter.

Sedan tog Raul Blücher mycket ingående upp försäkringsfrågorna. De är självfallet – och det borde Raul Blücher förstå – inte regeringens sak att handlägga. Det skall i detta avseende slutas ett avtal mellan kommunerna och försäkringsbolaget. Jag gav det besked som jag kan ge från denna talarstol, och det förhåller sig så att den försäkring som kommunen tecknar gäller elever i inbyggd utbildning och i yrkesintroduktion. Dessa elever är faktiskt försäkrade, och kommunerna möter alltså i denna fråga exakt samma problem som när det gäller inbyggd utbildning. Jag är övertygad om att kommunerna klarar dessa problem.

Frågan om skollunchen kanske också skall riktas till kommunerna. Jag sade ju i mitt interpellationssvar att kommunerna inte har någon lagstadgad skyldighet att förse de elever i gymnasieskolan som vi nu talar om med lunch. Men enligt min erfarenhet har kommunerna på de allra flesta håll tagit hand om eleverna. Jag kan också tala om att det mellan Metallindustriarbetareförbundet och Verkstadsföreningen har slutits ett avtal om att företagen betalar lunchen för elever i yrkesintroduktion med 15 kr. per dag.

Raul Blücher talade också om verksamhetsbidraget. Han undrade om det kunde räcka någonstans, framför allt när det gäller tillsyn och uppföljning. Som jag sade utgår ett schabloniserat verksamhetsbidrag om 250 kr. per elev och vecka. Av detta får högst 20 % användas för skolledarkostnader, planering, uppföljning, tillsyn osv. – alltså 50 kr. per elev och vecka eller 2 000 kr. för elev som deltar ett helt läsår i yrkesintroduktionen. Det är faktiskt ett mycket generöst bidrag, i jämförelse med det skolledningsbidrag som utgår för reguljär gymnasieutbildning. Dessutom är det ju avsett att användas på det sätt som kommunen själv bestämmer. Det är inte självklart att det är studierektorn som är den lämpligaste personen att leda och samordna verksamheten samt utöva tillsyn. Det kan vara en syo-konsulent, SSA-sekreteraren e. d.

Ing-Marie Hansson anklagade mig, tror jag, för brutna löften. Jag hade sagt att propositionen syftade till att inga ungdomar skall hamna utanför. Den ambitionen står jag för, och den arbetar jag fortfarande efter. Men det har inte ens gått ett halvår sedan propositionsförslaget sattes i kraft.

Det är en försöksverksamhet när det gäller yrkesintroduktionen. Skolöverstyrelsen har i uppdrag att noga följa hur verksamheten utfaller under detta läsår och skall före utgången av 1981 redovisa erfarenheterna. Vi skall givetvis göra de justeringar som kan komma att krävas. Vi har redan gjort erfarenheter som leder till att vi får överväga vissa förändringar. Jag anser inte att detta är något nederlag eller ett uttryck för att propositionen skulle vara illa genomtänkt eller något sådant.

Jag tycker det vore illa ifall vi inte skulle våga lägga fram några förslag

förrän vi har garantier för att varenda detalj fungerar. Det är ju inte så vi skall sköta samhället, varken från regeringens eller från riksdagens sida. Vi måste hela tiden vara beredda att utan prestige medge felaktigheter, missgrepp eller vad det nu kan vara.

Ing-Marie Hansson talar om den tilldelning av platser som Gävle kommun, om jag uppfattade henne rätt, har fått. Det är naturligtvis en fråga som jag inte kan yttra mig om nu. Det förslag om tilldelning av platser för detta ändamål och för gymnasieskolan över huvud taget som jag skall lägga fram kommer i budgetpropositionen i januari.

Vad slutligen angår beredskapsarbeten, så är det inte mitt bord. Men Ingemar Eliasson skall ju svara på interpellationer strax, och han kanske får anledning att komma in på den frågan.

Anf. 53 RAUL BLÜCHER (vpk):

Herr talman! Att försäkringsfrågan inte formellt handläggs av regeringen är ju i och för sig ett riktigt påpekande. Men regeringen har ju det politiska ansvaret för att ungdomarna hamnat i den situationen att de i dag är oförsäkrade. Det är regeringen som har ansvaret för att frågan inte är löst och för att kommunerna och försäkringsbolagen inte har fått tid på sig att ordna saken på ett tillfredsställande sätt.

På samma sätt förhåller det sig med vår kritik av verkningarna av proposition 1979/80:145. Det är självklart att vi alla har den synen att alla måste göra sitt bästa ute i kommunerna för att lösa de här ungdomarnas olika problem.

Men i våras, när propositionen antogs med en rösts övervikt, fanns ju klart utformade alternativ i både vpk:s och socialdemokraternas motioner. Vi anser i oppositionen att denna reform tvingades igenom alltför hastigt. Det är inte att använda okvädinsord att säga att någonting är illa genomtänkt – det är bara ett konstaterande att det finns brister i propositionens sätt att fungera. Det kanske hade varit bättre att ansluta sig till oppositionens alternativ, att behålla beredskapsarbetena tills man hade utformat ett bättre alternativ och att fortsätta med arbetsmarknadsutbildningen – även om beredskapsarbetena inte är någon bra lösning, inte är någon definitiv lösning.

Jag roar mig verkligen inte med att säga att samhället inte har kunnat lösa problemet med att ge arbete åt vår ungdom. Det problemet är alltför allvarligt för att man skulle kunna roa med en sådan tanke. Det är en bister verklighet. Samhället, som vi alla har ett ansvar för, har misslyckats med den uppgiften. Det kan vi väl ändå konstatera – man behöver väl inte vara borgerlig för att säga det. Därför måste vi göra någonting åt detta i förlängningen. Det är ju den viktigaste uppgiften, och detta kanske nästa interpellationssvar kommer att handla om.

Britt Mogård har nu medgett att det här finns brister och att det är problem med att genomföra denna ungdomsutbildning.

Frågan om verksamhetsbidraget kan jag inte bedöma – jag kan för litet om den, eftersom jag inte har jobbat med skolfrågor i någon kommun. Jag kan

därför inte bedöma om bidraget är mer generöst än de bidrag som skolorna får för annan utbildning. Jag vet bara att man i många kommuner ser det som ett problem att ekonomiskt ro detta i land.

Anf. 54 ING-MARIE HANSSON (s):

Herr talman! Först vill jag säga att jag har den största förståelse och medkänsla för Britt Mogård. Jag tror mycket starkt på hennes varma ambition när det gäller att lösa problemen för barn och ungdomar på bästa sätt. Men det är faktiskt en gradskillnad mellan ambitioner och löften. Det som skolministern vid upprepade tillfällen uttalade under våren, när det här ärendet var uppe till debatt, var just löften: detta skall klaras, inga skall hamna utanför.

Nu säger skolministern att detta är en försöksverksamhet som skall redovisas. Det är gott och väl att vi får en uppföljning av den, men jag skulle vilja ställa en följdfråga: Hur kommer man då att redovisa de insatser för att lindra de ekonomiska effekter av denna reform som uppstår genom att kommunerna går in med pengar för att mildra de värsta skadeeffekterna framför allt för 17-åringarna? Det är viktigt att man observerar att kommunerna går in med mycket stora belopp för att klara beredskapsarbeten fortsättningsvis. Detta kanske inte framgår av statistiken. Hur ser då utvärderingen ut? Hur sanningsenlig är den?

Sedan noterar jag med något av förskräckelse att Britt Mogård kallar hela denna effekt för 16–17-åringarna för en detalj. Jag tycker inte att det är en detalj, utan det är en grundläggande fråga i omsorgen om de ungdomar som skall efterträda vår generation.

Jag vill också säga att moderaterna har fört en intensiv debatt om utbildningens kvalitet, men att det i den här frågan var pengarna som drogs in först. Sedan skall effekterna på kvaliteten i utbildningen utvärderas efteråt – utan preciserade krav och utan att man skaffat sig ett underlag för vad man anser som det primära, nämligen kvaliteten i utbildningen. Det är, anser jag, anmärkningsvärt att Britt Mogård kan ha tappat den delen av underlaget för ett klokt beslut.

Anf. 55 Statsrådet BRITT MOGÅRD:

Herr talman! Raul Blücher använder uttrycket ”propositionen tvingades igenom”. Detta gör mig faktiskt ganska upprörd. Innebär det att Raul Blücher ifrågasätter den demokratiska processen? Innebär det att Raul Blücher underkänner en visserligen knapp men dock majoritet och anser att den majoriteten över huvud taget inte skulle få göra sig hörd?

Såvitt jag minns fanns det inget konkret alternativ till den här propositionen, och det erkändes väl också i debatten – om nu inte Raul Blücher anser att det är ett konkret alternativ att behålla beredskapsarbetena. Men det är faktiskt en helt annan filosofi det i så fall handlar om.

Jag är ledsen om Ing-Marie Hansson har hakat upp sig på ordet detalj. Jag avsåg att det kunde tänkas vara detaljbrister i propositionen som måste rättas till. Det är fortfarande min uppfattning att det handlar om detaljer, men det

Nr 37

Fredagen den
28 november 1980

*Om sociala för-
måner vid genom-
gång av gymnasie-
skolans yrkes-
introduktions-
kurser*

är möjligt att jag har fel och att SÖ:s översyn kommer att visa det, och då skall jag naturligtvis ändra på förslaget och ta konsekvenserna av det.

Ing-Marie Hansson är upprörd över att jag inte har fäst något avseende vid kvaliteten när det gäller utbildningen. Har inte jag gjort det! Jag har ju sett till att det för en gångs skull avsatts särskilda medel för organisation, tillsyn och uppföljning av det här. Det har min själ inte funnits sådana pengar förut. Och dessutom har jag lagt detta under skolstyrelserna, just för att vi inte skall ha ett så långt avstånd mellan de ansvariga och verksamheten att vi inte kan kontrollera det hela. Det menar jag är att upprätthålla kvaliteten.

Om kommunerna nu har väldigt stora kostnader, därför att det på ett eller annat vis är omöjligt att anordna utbildning för ungdomarna såsom avsett var och då sätter in beredskapsarbete osv., kommer det väl så småningom fram i skolöverstyrelsens rapport, och då får vi se på det. Jag menar att det är alldeles nödvändigt att man på allt sätt försöker befordra möjligheterna till utbildning för de här ungdomarna. Annars fortsätter man med inte speciellt framtidsinriktade insatser för dem, och det är inte till deras bästa.

Slutligen, Raul Blücher, det politiska ansvaret. Ja, jag tar det politiska ansvaret för propositionen, och jag tar det faktiskt med glädje. Och, Ing-Marie Hansson, jag ämnar stå vid mitt löfte.

Anf. 56 RAUL BLÜCHER (vpk):

Herr talman! Bli inte alltför upprörd nu, Britt Mogård! Jag underkänner verkligen inte den demokratiska beslutsprocessen, och det är långt ifrån så att jag anser att alla de beslut, som fattats i denna riksdag med en rösts övervikt, har tvingats igenom. I det här fallet har jag tagit intryck av den mycket starka opposition, den breda kritik på väldigt många punkter som framfördes innan det här beslutet fattades ute i kommunerna, även av era egna partivänner bland skolfolk.

Tveksamheten fanns. Det hade varit anledning att modifiera och vänta. Britt Mogård är ju konservativ och har väl förståelse för de konservativa värdena. Det hade funnits anledning att skynda långsamt med reformarbetet i den här situationen.

Nu står vi inför en lavinartad ökning av arbetslösheten i landet. Vi kommer att få ännu flera ungdomar att ta hand om i kommunerna. Det är inte tillräckligt med denna reform – Britt Mogård må vara aldrig så entusiastisk.

Låt oss hoppas att Britt Mogård ror detta i land. Men jag betvivlar det verkligen mot bakgrund av de intryck jag har från kommunerna landet över.

Anf. 57 ING-MARIE HANSSON (s):

Herr talman! Jag vill bara säga att jag med stor tillfredsställelse noterat skolministerns uttalande, att hon är beredd att subventionera de kostnader som kommunerna ådragit sig när det gäller att ro i land de åtgärder som måste till för att man skall klara ungdomarnas sysselsättning.

Jag känner mycket stor tillfredsställelse över att skolministern är beredd att verkligen infria sitt löfte i det här fallet.

Anf. 58 Statsrådet BRITT MOGÅRD:

Herr talman! Det är litet sorgligt att vara tvungen att säga att här har väl Ing-Marie Hansson i alla fall dragit alltför stora växlar på vad jag sagt. Det är synd – det ser jag att Ing-Marie Hansson också tycker.

Jag vill råda dem som eventuellt i protokollet läser vad Ing-Marie Hansson sagt att också läsa vad jag sade dessförinnan, för det är inte riktigt samstämmigt.

Anf. 59 ING-MARIE HANSSON (s):

Herr talman! Jag har ett väldigt rörligt minspel, så jag vet inte om jag vill rekommendera Britt Mogård att fästa alltför stort avseende vid det. Det gäller även dem som läser protokollet.

Men jag vill ändå säga att jag i debatten har fört fram detta om att kommunerna är tvungna att gå in och ta på sig kostnader för att klara problemen för de ungdomar som man inte kan bereda yrkesintroduktion eller rymma inom gymnasieskolan – de hamnar alltså utanför den. Då svarade Britt Mogård, enligt vad jag uppfattade, helt klart att hon var beredd att vid utvärderingen av skolöverstyrelsens rapport senare se efter hur stora kommunernas kostnader har varit. Hon menar att det har varit nödvändiga åtgärder som vidtagits, eftersom hon har uppfattningen att inga ungdomar skall stå utanför de insatser som krävs för att de skall få utbildning eller yrkesintroduktion.

11 § Svar på interpellation 1980/81:32 om åtgärder mot ungdomsarbetslösheten

Anf. 60 Arbetsmarknadsministern INGEMAR ELIASSON:

Herr talman! Sten Svensson har frågat mig vilka åtgärder regeringen överväger för att ytterligare förbättra introduktionen i yrken och branscher som har rekryteringsbehov. Han har vidare frågat om jag är beredd att särskilt uppmärksamma branscher som har bestående problem med ungdomsrekrytering och bett mig ange vilka åtgärder jag i så fall vill förorda. Han har slutligen frågat om jag är beredd att se över reglerna för arbetslöshetsersättning m. m. i avsikt att göra det mindre lockande att välja arbetslöshetsunderstöd framför att anta ett rimligt arbetserbjudande.

De problem som Sten Svensson tar upp hänger samman med de svårigheter som ofta uppstår vid ungdomens övergång från skola till arbetsliv. Enligt min mening är det viktigaste samhället kan göra att ge alla unga en chans till en ordentlig yrkesutbildning. Gymnasieskolan har därför byggts ut och har i år en intagningskapacitet motsvarande en hel årskull 16-åringar. Svårigheterna på arbetsmarknaden gäller till stor del den minoritet av ungdomar som inte går igenom gymnasieskolan. Vi måste därför

Nr 37

Fredagen den
28 november 1980

*Om åtgärder mot
ungdomsarbetslös-
heten*

*Om åtgärder mot
ungdomsarbetslös-
heten*

stimulera så många som möjligt att göra det.

Arbetsmarknadspolitikens tyngdpunkt har på senare år alltmer förskjutits mot den egentliga platsförmedlingen. Förmedlingen koncentrerar sina resurser på att placera de arbetslösa i arbete på den öppna marknaden. Detta har som bekant skett med avsevärd framgång: det har i år varit möjligt att kraftigt minska antalet ungdomar i både beredskapsarbeten och arbetsmarknadsutbildning utan att arbetslösheten för den skull har ökat nämnvärt. Under tredje kvartalet 1980 sysselsattes 265 000 ungdomar under 20 år, vilket var 9 000 fler än förra året. När det gäller de allra yngsta (16- och 17-åringar) innebar vårens riksdagsbeslut att skolan fick huvudansvaret för de åtgärder som samhället vidtar när de arbetslösa inte kan placeras. För dem som har särskilt svårt att finna lämplig utbildning eller arbete infördes på försök två nya verksamheter, nämligen fyra veckors introduktionsprogram för utbildning samt yrkesintroduktion på upp till 40 veckor till arbetsplatser. Försöken skall utvärderas noga. Det är ännu för tidigt att säga hur väl verksamheten har lyckats och i vad mån den kan förbättras.

Även för dem som har fyllt 18 år står gymnasieskolans linjer och specialkurser givetvis till buds. Många ungdomar börjar i gymnasieskolan först efter att ha arbetat ett eller ett par år.

Dimensioneringen av gymnasieskolans olika linjer liksom arbetsmarknadsutbildningen bygger i allt väsentligt på bedömningar av behoven av arbetskraft i olika yrken. Vi kan dock inte tvinga ungdomar att utbilda sig för yrken där det råder brist på arbetskraft. Det är angeläget att skolan och myndigheterna försöker öka de ungas intresse för industriellt arbete.

Sten Svensson tar särskilt upp reglerna för arbetslöshetsersättning. Om en arbetslös vägrar att ta lämpligt arbete skall han enligt gällande bestämmelser stängas av från ersättning. Vad som menas med lämpligt arbete finns angivet i förarbetena till gällande lagar samt i AMS anvisningar. Det är givetvis nödvändigt att ta relativt stor hänsyn till den arbetslöses personliga förhållanden, men det innebär inte alls att en arbetslös kan ställa anspråk som är uppenbart orimliga i förhållande till den efterfrågan på arbetskraft som finns på orten. Finns det ett arbete som den arbetslöse skäligen kan ta, så kan han eller hon inte räkna med att bibehålla arbetslöshetsersättningen om han eller hon väljer att avstå från arbetet. Jag vill betona att det här är fråga om svåra avvägningar som det är svårt att uttala sig om generellt. Problemet är dock väl känt och diskuteras fortlöpande.

Anf. 61 STEN SVENSSON (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka arbetsmarknadsministern för svaret. Det är klart positivt, och jag har fått intrycket att det är väl genomarbetat, även om det finns anledning för mig att be om precisering på ett par punkter. Innan jag ställer några följdfrågor om detta, vill jag först utveckla några av de synpunkter som jag har gett uttryck för i interpellationen.

Ungdomsproblemen har inte enbart sin grund i att vi till synes har för få lediga platser. Det finns en rad bakomliggande orsakssammanhang som är svåra att överblicka. Det handlar också om attityder.

*Om åtgärder mot
ungdomsarbetslösheten*

Enligt min uppfattning behöver vi göra en total genomlysning av alla de faktorer som medverkar till den stora ungdomsarbetslösheten: förhållandena i hemmen, i skolan, inställningen till arbete och ansvar, viljan att satsa och kanske offra något för att få ett arbete. Det finns en rad faktorer som har betydelse i det här sammanhanget. De yngres löner har ökat mer än de äldres under senare år, proportionellt sett. Samspelet mellan arbete och utbildning/praktik fungerar inte i flera fall. Vi har arbetsgivarnas attityder när det gäller exempelvis kostnader, liksom de sökandes attityder, t. ex. invändningar mot arbetsmiljön, ovilja att flytta eller att få oregelbundna arbetstider.

Vi har det ekonomiska skyddsnätet med lättheten att få bidrag även om man inte antar de lediga arbeten som finns. Vi har allmänna attityder till näringslivet och dess förutsättningar att verka och utvecklas.

Vidare har lagstiftningen också betydelse i sammanhanget. Jag kan t. ex. nämna arbetsmiljölagen, som begränsar ungdomars – dvs. de under 18 år – möjligheter att arbeta i skift eller att handskas med vissa maskiner etc. Gymnasieskolereformen fick bl. a. till följd att arbetsgivare – av alla slag – bl. a. antagit att ungdomar under 18 år inte finns i arbetskraften. Samtidigt försvann ungdomsarbeten såsom lärlingsutbildning etc.

Arbetsmiljölagen säger klart ifrån att ingen får göra ett arbete som den inte har utbildning i och erfarenhet av, vilket laginnehåll strikt tillämpas om olyckan är framme. Den omständigheten att en föreskrift om en viss säkerhetsanordning saknas friar ingalunda arbetsgivaren från skadeståndsskyldighet, om en olycka inträffar. Straffen drabbar enskilda personer och kan inte försäkras bort.

Enligt en artikel i Dagens Industri den 13 november framgår det att man blivit alltmer tveksam till att ta emot ungdomar. Man föredrar det säkra före det osäkra, men här måste arbetsgivarna lära sig att leva med arbetsmiljölagen. Samtidigt som många ungdomar är arbetslösa finns det arbetsgivare som har stora svårigheter att rekrytera. Benägenheten att välja arbetslöshetsunderstöd framför att pröva på ett nytt arbete utgör en annan faktor som bidragit till den negativa utvecklingen.

Formellt måste ungdomar och andra uppfylla vissa krav för att komma i fråga för olika stöd. Reglerna är dock oftast mycket oklart formulerade och måste tolkas av den person som skall fatta beslut om huruvida stöd skall utgå eller inte. Granskningar av bidragsgivningen vid AMU visar att det är relativt enkelt att få bidrag, och att bidragen – trots att de skall vara selektiva – tenderat att bli generella stöd samt att AMU därigenom tolkat bestämmelserna generösare än som avsetts. Detta har tagits upp i en rapport från riksrevisionsverket, och jag utgår från att arbetsmarknadsministern känner till resultatet av riksrevisionsverkets granskning på området.

Jag har fått del av en PM från länskolnämnden i Värmlands län, där man följt upp ett ungdomsprojekt i Karlstads kommun. Där pekar man på en del svårigheter och problem som sammanhänger med elevernas ekonomi. Jag citerar ur denna PM: "Hälften av de 17-åringar som är kassaberättigade säger sig inte kunna börja SA-kurs p. g. a. de konsumtionsvanor de skaffat sig. KAS-bestämmelserna innebär också att elever som nu går på SA-kurs blir

KAS-berättigade nästa år. Bestämmelserna måste ändras.”

Inom flera industribranscher är bristen på utbildad arbetskraft ett ständigt aktuellt problem. Det finns företag och branscher som i vårt land har stora svårigheter att rekrytera även i en lågkonjunktur. ”Trots att man dagligen läser om avskedanden, permitteringar och liknande kan vi ändå inte få det folk vi vill ha”, säger man inom livsmedelsbranschen.

Även när det gäller livsviktiga arbeten inom livsmedelsbranschen – livsmedelsförsörjningen måste ju fungera tillfredsställande – som i sig inte kräver någon nämnvärd yrkesutbildning, har det varit och är mycket svårt att finna personer som vill ha arbetena. Det kan i många fall vara arbeten som lämpar sig för just arbetslösa ungdomar. Att slakteri- och styckningsverksamhet etc. ändå fungerar beror i många fall på att många invandrare varit villiga att ta dylika arbeten, och man kan fråga sig vad som händer i denna bransch, om vi inte fick denna hjälp av invandrarna.

En svag och otillräcklig ungdomsrekrytering till sådana branscher har bidragit till att accentuera bristen på utbildad arbetskraft liksom en ogynnsam åldersfördelning inom vissa arbetstagarkategorier. Den bristande överensstämmelsen mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft har flera orsaker. De lediga jobben och de arbetslösa finns inte på samma plats. Vidare har de arbetslösa fel utbildning och fel ålder – dvs. det lediga arbetet är inte alltid ett lämpligt ungdomsarbete.

Trycket på arbetsmarknaden efter de lediga jobben är dock stort på vissa områden. Det visar en undersökning som gjorts i Växjö och som kommenteras i nr 33 av AMS platstidning Arbetsmarknaden: ”Att trycket på kontors- och affärssidan var så enormt, förvånade mig faktiskt ---. Förvånande var det också, att så få sökte sig till verkstadsindustrin. Rapporterna om hur svårt den sektorn har att få folk, bekräftas verkligen här”, säger Stig Carlsson på arbetsförmedlingen i Växjö i ett uttalande för tidningen.

Inom AMU och i viss mån även inom det ordinarie skolväsendet finns det en tröghet mot ändringar i inriktning, volym, lokalisering etc. Detta medför att det tar lång tid för förändringar i behoven av utbildning att slå igenom. AMU-planeringen bygger till stor del på vilka kurser som drivits tidigare år. Även den nuvarande sammansättningen av den lokala och regionala arbetsmarknaden styr utbildningens inriktning. Dessa och andra faktorer gör att utbildningen endast långsamt riktas in mot att uppfylla ”nya” utbildningsbehov.

Jag skall också peka på de hinder i anställningsskyddslagen mot praktik i form av provanställning som stoppar många ungdomars möjlighet att på ett smidigt sätt ta sig in på arbetsmarknaden.

Mot bakgrund av den här beskrivningen av några delproblem på den svenska arbetsmarknaden framstår det som angeläget att vidta kraftfulla åtgärder för att öka benägenheten för i synnerhet arbetslös ungdom att ta de arbetserbjudanden som finns på arbetsmarknaden. Särskilt viktigt är att arbetslös ungdom utbildas för branscher och yrken som kan ge varaktigt sysselsättning.

Det ligger en hel del av klokskap i det uttalande som förre LO-sekreteraren, numera länsarbetsdirektören Björn Pettersson i Malmö, har gjort i LO-tidningen. Han säger bl. a.: "Vi måste driva fram en vettig yrkesutbildning. En utbildning som koncentreras till arbetsplatserna – inte till artificiella miljöer i skolan."

Självfallet har Björn Pettersson rätt. Vad vi bl. a. måste göra är att – som regeringen också har inlett med ungdomspropositionen – återuppliva den gamla hedervärda lärlingsutbildningen i modern form.

Herr talman! Som jag redan inledningsvis antydde har arbetsmarknadsministern gett ett mycket bra svar på mina tre delfrågor. Jag tycker mig kunna konstatera att regeringen och arbetsmarknadsministern verkligen vill ta itu med ungdomsarbetslösheten på ett kraftfullt sätt. Det gäller t. ex. åtgärder som regeringen kan vidta för att arbetslösa ungdomar och lediga arbeten skall "finna" varandra. Det gäller att uppmärksamma de branscher som har svårt att rekrytera ungdomar. Och det gäller en översyn av de regler för arbetslöshetsersättning och andra bidrag som, enligt vad det har visat sig, kan göra det mer lockande att välja understöd i stället för att ta ett ledigt arbete som erbjuds.

Problemen är väl kända och diskuteras fortlöpande – även om det är fråga om svåra avvägningar, framhåller arbetsmarknadsministern i sitt svar. Det är bra att detta sägs ut.

Vidare säger statsrådet Eliasson att det är angeläget att skolan och myndigheterna försöker öka de ungas intresse för industriellt arbete, och då blir mina följdfrågor följande:

Vilka konkreta åtgärder överväger man inom regeringen för att åstadkomma sådana förändringar?

När i tiden kan vi räkna med att dylika förslag kommer att redovisas inför riksdagen?

Anf. 62 STEN-OVE SUNDSTRÖM (s):

Herr talman! Under 1970-talets slut har arbetslösheten drabbat ungdomar i högre grad än andra grupper i vårt samhälle. 1979 var i genomsnitt 2,1 % av arbetskraften i riket utan arbete, medan motsvarande andel var 5 % bland ungdomar i åldern 16–24 år. Tittar man på statistiken för ett speciellt utsatt län som Norrbotten, finner man att 35 % av de arbetslösa under år 1979 var ungdomar. Antalet arbetslösa ungdomar ökade med nästan 63 % från första halvåret 1976 till samma tid 1980. Ca 50 % av det totala antalet beredskapsplatser i länet var under tiden från 1976 t. o. m. andra kvartalet 1980 besatta av personer under 25 år. En kraftig nedgång noterades under andra halvåret 1980, då de enskilda beredskapsarbetena upphörde.

Den kortfattade statistik som jag här har redovisat återspeglar den allt mörkare arbetsmarknadssituation som hårdast drabbar ungdomen. Det är djupt tragiskt att kunna notera att nymoralismen börjar breda ut sig samtidigt som ungdomsarbetslösheten blir allt större i vårt samhälle. Det är en moralism som slår mynt av djupt konservativa fördomar som att ungdomar föredrar arbetslöshetsunderstöd och bidrag i stället för fast arbete, att

*Om åtgärder mot
ungdomsarbetslösheten*

bidragen är så höga att det inte lönar sig att arbeta etc.

I den interpellation som ligger till grund för denna debatt exploateras en del av dessa fördomar. Det är därför angeläget att det slås fast att den insändare som interpellationen till stora delar byggs upp kring är klart missvisande och inte på något sätt speglar de verkliga förhållanden som den arbetslösa ungdomen i dessa tider lever under. Och det är beklagligt att statsrådet i sitt svar inte tog avstånd från en del av dessa fördomar gentemot ungdomars möjligheter att få arbete.

I Luleå kommun har nyligen gjorts en undersökning, initierad av SSA-rådet i kommunen, för att bl. a. undersöka hur ungdomarna upplever arbetslösheten och orsakerna till den. Undersökningen kallas Ungdomsarbetslöshet – orsak – åtgärder. Jag skall citera ett kort stycke ur denna undersökning, som är gjord av Lillemor Forsberg och Kjell Tunlind:

”Det sägs och tycks mycket om dagens ungdom och särskilt om de som är arbetslösa. 'Ungdomarna är lata'. 'Anstränger dom sig bara lite, nog finns det jobb'. 'Ungdomarna har så höga krav' osv. Vi har därför tagit upp dessa påståenden och försökt läsa ut om det kan ligga någon sanning i det som sägs. Vi har resonerat som så att de som varit längst arbetslösa i så fall borde vara de som var latast och de som hade högst krav.

Vi har funnit att

- ungdomarna söker många jobb, speciellt de med lång arbetslöshetstid
- ungdomar med lång arbetslöshetstid har inte högre krav än andra, men värderar andra faktorer i ett arbete
- de flesta ungdomar har redan erfarenhet från något arbete, 74 % av ungdomar med lång arbetslöshetstid har haft ett eller flera arbeten
- de flesta ungdomarna vet vad de vill arbeta med, och väljer ofta yrken som kan hänföras till socialgrupp 3.

Påståendena om ungdomarnas lathet, arbetsovillighet, höga krav och orealism när det gäller arbete kan inte betraktas som annat än ovederhäftighet och byggt på fördomar.”

Jag vill verkligen rekommendera arbetsmarknadsministern att läsa den här undersökningen.

Det är inget tvivel om att arbetslösheten drabbar ungdomar oerhört hårt. Det är inte så som interpellanten försökte ge sken av, att ungdomar väljer bidrag i stället för arbete. De förekommande bidragen, t. ex. KAS, ger ju inte möjlighet att skapa ett drägligt liv i form av tillgång till egen bostad och andra förnödenheter utan skapar oftast i stället ett beroende av föräldrar och andra anhöriga. Dessutom är dessa bidrag förbundna med att man inte kan avvisa erbjudet arbete, för då förlorar man bidraget.

I ett avseende förtjänar interpellationen en bredare debatt, och det gäller följande påstående:

”Inom flera industribranscher är bristen på utbildad arbetskraft ett ständigt aktuellt problem. Det finns företag och branscher som i vårt land har stora svårigheter att rekrytera även när det råder lågkonjunktur.”

Om det här påståendet är riktigt och arbetsmarknadsministern instämmer i det, är statsrådet då också beredd att föreslå åtgärder för att om möjligt

utlokalisera verksamheter från företag i dessa branscher till regioner som Norrbotten, där arbetslösheten är katastrofal, inte minst för ungdomarna?

Det är inte lätt att vara ung och arbetslös i dagens samhälle. Det finns ett flertal undersökningar som visar hur ungdomen drabbas, inte minst psykiskt. Det har visat sig att arbetslösa ungdomar psykiskt drabbas hårdare än äldre. Följderna är desamma som för vuxna, men de är allvarligare och längre bestående på grund av att de unga är mer påverkbara.

Under året har antalet beredskapsarbeten minskat kraftigt samtidigt som det har varit svårt att t. ex. få fram de platser som enligt "ungdomspositionen" skulle beredas i företagen. Främst gäller detta självfallet glesbygdslänen. Jag vill därför avsluta detta inlägg med att fråga: Vilket råd vill statsrådet ge de arbetslösa ungdomarna i t. ex. Norrbotten som inte kan få beredskapsarbete eller praktikplats i arbetslivet? Kommer regeringen att sätta in några extra åtgärder för de speciellt utsatta län som har en stor ungdomsarbetslöshet?

Anf. 63 MARTIN SEGERSTEDT (s):

Herr talman! Som arbetsförmedlare har jag ofta tillfälle att träffa unga människor som söker jobb. Jag kan därför påstå att Sten Svensson i sin interpellation har tecknat en nidbild av vår arbetslösa ungdom. Genom ett försåtligt utnyttjande av en anonym insändare försöker han komma åt arbetsmarknadspolitiken. Och enligt hans anförande gäller det även vidare delar av den arbetsmarknadslagstiftning som vi har.

Här har man i undersökning efter undersökning kunnat konstatera att ungdomarna aktivt och ihärdigt söker jobb. Man har också sett att de har en realistisk inställning till sina egna möjligheter.

Jag vill ta upp samma undersökning som Sten Svensson talade om, och jag kan citera rubriken på den artikel där undersökningen redovisas: "Växjöundersökning visar: Visst ville dom ha jobb!" Det är alltså rubriken på artikeln, och den konkluderar också undersökningens resultat.

I höstas hade jag tillfälle att under några veckor gå tillbaka till mitt gamla jobb på arbetsförmedlingen. Jag kunde då i första hand konstatera tre olika tendenser på arbetsmarknaden just nu.

Arbetsförmedling i en glesbygdskommun, som jag verkar i, handlar för det mesta om flyttning till annan ort. Denna rörlighet, som man nu säger sig vilja stimulera från borgerligt håll, hindras i allt större utsträckning av brist på bostäder.

Dessutom kunde jag konstatera – och det här är inga nyheter, men jag vill påpeka att det tränger ut även i de små förmedlingarna – att efterfrågan på arbetskraft stämmer allt sämre med de sökande som finns. Arbetsgivarna visar tyvärr för det mesta orealistiska förväntningar på den arbetskraft som finns. Man söker utbildad arbetskraft med vana, men arbetslösa som är nytillträdande på arbetsmarknaden är vad som finns att tillgå, och de har i bästa fall yrkesutbildning men saknar vana vid de jobb de söker.

Det viktigaste i det här sammanhanget är som jag ser det att trycket på

*Om åtgärder mot
ungdomsarbetslösheten*

arbetsförmedlingen har ökat. Den förskjutning mot den egentliga platsförmedlingen som arbetsmarknadsministern talar om i sitt svar har inte genomförts och kan inte genomföras fullt ut i brist på resurser på arbetsförmedlingarna. När nu siffrorna för arbetslösheten skjuter i höjden har man inte tid att ge information, är det bästa botemedlet mot de missförstånd som är roten till den sortens historier som Sten Svensson lånat sig till att sprida.

Jag har med detta inlägg försökt visa att det inte är genom en försämring av förmånerna till unga arbetslösa som vi skall komma till rätta med ungdomsarbetslösheten. Problemet skall angripas på många sätt. I första hand skall vi naturligtvis se till att det finns jobb att tillgå, men det är också viktigt att arbetsförmedlingen får ökade resurser, en sak som vi socialdemokrater har krävt gång efter annan. Jag vill därför fråga arbetsmarknadsministern vad han avser att göra för att ge arbetsförmedlingen de resurser som krävs.

Anf. 64 LAHJA EXNER (s):

Herr talman! När jag läste interpellationen slog det mig hur ensidig den var. Här har målats bara i de allra mörkaste färgerna, och problemen har belysts bara från ett enda håll. Jag blev ganska förvånad över detta, eftersom jag vet att Sten Svensson har arbetat i riksdagen under många år och också tillhör arbetsmarknadsutskottet, som har dessa frågor på sitt bord. Jag tycker att Sten Svensson borde veta att det finns många anledningar till att människor inte får jobb och många anledningar till att arbetsgivare för tillfället kanske inte får arbetskraft.

Sten Svensson var visserligen något mera nyanserad i sitt anförande här i kammaren, men jag vill än en gång betona att det finns många orsaker till dagens situation: det ensidiga näringslivet på många orter, koncentrationen av vissa branscher – t. ex. de livsmedelsproducerande företagen som är koncentrerade till ett par jätteanläggningar – bristen på bostäder på vissa orter som har arbetskraftsbehov, bristande samstämmighet mellan förekommande utbildning och de krav på utbildning som gäller för lediga arbeten. Säkert finns det också en lång rad andra orsaker.

Jag vill också belysa dagens situation med en alldeles färsk beskrivning. Jag har hämtat exemplet från min egen fackliga avdelning, Beklädnadsarbetarnas avdelning 7 i Borås. Jag fick siffrorna i morse.

Vi har i dag inom avdelningen, som omfattar ca 8 000 medlemmar, 43 arbetslösa under 25 år. Totalt har vi 125 arbetslösa. Jag har bett vår avdelnings kassör att på måfå ta fram uppgifter om några av dessa ungdomar som går arbetslösa för att se hur deras situation är.

En av dem friställdes i juli 1977, när Algots bantades ner. Han har sedan dess haft tre beredskapsarbeten, två visstidsanställningar och ett vikariat. F. n. är han alltså arbetslös. Under perioden från juli 1977 fram till i dag har han fått ersättning från arbetslöshetskassan för 131,5 dagar. För den här personen har alltså arbete och arbetslöshet varvats om vartannat. Det har alltså varit arbete och arbetslöshet om vartannat.

Ett annat exempel är detta: friställd i april 1978, gått på AMU-utbildning, tre visstidsanställningar, f. n. arbetslös, har fått 138 ersättningsdagar.

En person har på grund av svår allergi själv sagt upp sig i december 1977. Han arbetade på ett färgeri och blev av läkaren förbjuden att fortsätta med detta arbete. Det fanns inget annat att erbjuda inom företaget. Vederbörande har gått på AMU-utbildning och har i olika omgångar haft arbete som vikarierande vaktmästare. Han har till dags dato fått 239,5 ersättningsdagar.

Så ser den arbetslösa ungdomens vardag ut, och jag skulle kunna fortsätta och ge ytterligare exempel.

Det finns också exempel på att människor vägrar att acceptera erbjudet arbete. När det gäller de arbetslösa ungdomar inom avdelningen som erbjudits beredskapsarbete har vi bara haft ett enda fall av arbetsvägran. Det gällde en flicka som vägrade att ta ett arbete, därför att hon inte ville arbeta på lördag och söndag. Hennes fästman var bosatt på en helt annan ort och arbetade inte under veckosluten. Hon tyckte att hon inte ville offra dessa, och därför fick hon ingen kassaersättning. Jag förstår hennes känslor, men sådan är den arbetslöses vardag. Tar man inte emot ett erbjudet arbete, och är det smått om lediga arbeten, blir man avstängd.

Många av de arbetslösa ungdomarna inom Beklädnads avdelning 7 är invandrare. Deras situation är ännu mer prekär. Jag vill citera ur ett brev som bl. a. arbetsmarknadsminister Ingemar Eliasson fått.

”Avsaknad av yrkesutbildning och dåliga kunskaper i svenska gör det svårt för invandrare att hävda sig i konkurrensen med svenskar om de lediga jobben. En yrkesutbildning inom AMU kan förbättra utgångsläget avsevärt. Nästan undantagslöst måste dock den planerade yrkesutbildningen inledas med kurs i svenska.

Idag är ungefär hälften av eleverna vid AMU-centren invandrare. I förhållande till befolkningssammansättningen i övrigt i länet är detta en mycket hög siffra. Nedskärningen av arbetsmarknadsutbildningen kommer i första hand att drabba invandrarna ---.”

Som exempel på det sist nämnda kan framhållas att väntetiderna när det gäller kurserna blir långa. I dag är de sex månader. Jag vill bara ställa en fråga till arbetsmarknadsministern: Är arbetsmarknadsministern beredd att stoppa den pågående nedrustningen inom AMU och i stället verka för en öppning av de personella resurserna på arbetsförmedlingarna och en öppning av kursutbudet inom AMU?

Anf. 65 ARNE FRANSSON (c):

Herr talman! När riksdagen våren 1980 fattade beslut om att ge skolan huvudansvaret för de åtgärder som samhället måste vidta när arbetslösa ungdomar i åldern 16–17 år inte kan placeras i arbetslivet eller inom den traditionella utbildningen så förutsattes det att dessa ungdomar skulle kunna beredas möjlighet till ett fyra veckors introduktionsprogram för utbildning samt en yrkesintroduktion för den aktuella arbetsplatsen på upp till 40 veckor.

Fredagen den
28 november 1980

*Om åtgärder mot
ungdomsarbetslösheten*

Resultatet av denna verksamhet är i stort sett positiv, men självklart måste man följa utvecklingen med stor uppmärksamhet.

Vad man kan konstatera är att utvecklingen för flickor i åldern 16–17 år är sämre än för pojkar i motsvarande ålder. Det har naturligtvis olika orsaker. I det yttrande som arbetsmarknadsstyrelsen avgivit till regeringen i oktober månad angående redovisningen av vidtagna och planerade åtgärder för arbetslösa 16–17-åringar sägs bl. a. att flickorna i något lägre grad än pojkarna tycks ha kunnat motiveras för de nya utbildningsinsatserna. Detta är naturligtvis beklagligt. Därför är det viktigt att SYO-konsulenter och SSA-råd och skolan i sin helhet kanske hårdare engagerar sig för denna grupp ungdomar.

Det är mycket angeläget att man från regeringens sida – och det har också arbetsmarknadsministern understrukt – utvärderar de pågående försöken. Samhället måste aktivt medverka till att ungdomar inte minst i de här åldrarna inte hamnar vid sidan om i samhället utan bereds möjlighet att få något meningsfullt att syssla med. En möjlighet som inte helt får uteslutas är att man även i fortsättningen skall kunna bereda ungdomar möjlighet till beredskapsarbete om så skulle erfordras.

Av arbetsmarknadsministerns svar framgår att han inte vill göra några ändringar i gällande regler för arbetslöshetsersättning. Jag delar den uppfattningen. I den allmänna debatten förkommer dock ibland inslag där man gör gällande att arbetslöshetsersättning kan erhållas på ett allför lättvindigt sätt. Om så är fallet tillhör det självfallet undantagen.

Här finns det anledning att påtala nödvändigheten av att arbetsgivarna i vissa fall sänker kraven på den personal som skall anställas och inte utgår ifrån att de alltid kan få personal med lämplig utbildning eller yrkeserfarenhet. Samtidigt finns det anledning att påminna om nödvändigheten av att även den som är arbetslös måste – i alla fall under en övergångstid – ta ett arbete som kanske inte helt överensstämmer med det vederbörande räknat med att kunna erhålla efter genomgången utbildning. Detta är inte minst viktigt för arbetslösa ungdomar. Att erhålla arbetslivserfarenhet är något som man har glädje och nytta av i framtiden.

Med detta som bakgrund ser jag för min del ingen anledning att ändra på gällande lagar eller innehåll i AMS anvisningar. Hela tiden beror det på hur tillämpningen sker. Under år 1980 har en restriktivare tillämpning skett i de fall då en arbetslös icke tagit erbjudet arbete trots att det ansetts lämpligt för vederbörande, och därmed har denne blivit avstängd från ersättning.

Jag vill understryka att man vid de här bedömningarna inte kan göra något generellt uttalande, utan att bedömningen måste ske från fall till fall utifrån de förutsättningar som då ligger till grund för ställningstagandet.

Slutligen, herr talman, vill jag säga att det naturligtvis är nödvändigt, för att vi skall kunna bereda så många människor som möjligt sysselsättning, att det förs en sådan politik i vårt land att man lägger grunden för den möjligheten. Jag utgår från att den nuvarande regeringen även i fortsättningen har den ambitionen.

Anf. 66 KARL-ERIK HÄLL (s):

Herr talman! Jag hade från början inte tänkt säga något i denna debatt, men sedan jag lyssnat på den måste jag säga två saker.

Till att börja med har jag faktiskt fått väldigt god lust att säga ett par ord till Sten Svensson med anledning av hans anförande. Om jag dessutom kommer att låta litet mer upprörd än vanligt, har det sin grund däri att jag tycker att Sten Svenssons anförande var någonting alldeles speciellt. Jag har aldrig hört något sådant i denna kammare tidigare. Det var ett helt klart budskap. Det framgick av alla de rekommendationer som Sten Svensson gav: ta bort skyddsnäten, tvinga ungdomarna att ta de jobb som bjuds, se till att näringslivets behov av arbetskraft tillgodoses, ta ingen hänsyn till ungdomarnas yrkesval, till deras intressen eller till deras rättmätiga krav på arbetsmiljöer. Jag har aldrig någonsin tidigare hört produktionsfaktorn arbetskraft behandlas på det sättet i denna talarstol.

Samhällets uppgift skulle enligt Sten Svenssons mening vara att med alla medel se till att man får arbetskraft där den behövs, speciellt – sade Sten Svensson – till de branscher som har svårt att rekrytera ungdomen som arbetskraft.

I flera regioner är det ju så – man behöver inte vara norrbottning för att konstatera det – att man inte kan få jobb över huvud taget, hur man än försöker.

Sten Svensson har fria resor med tåg och flyg i samband med sitt riksdagsuppdrag. Jag skulle vilja rekommendera honom att resa ut till de regionerna. Tala med ungdomarna där! Förlita er i riksdagsarbetet inte på insändare som är specialskräddade, utan gå ut i ett slags uppsökande verksamhet och kontrollera förhållandena! Jag är helt övertygad om att Sten Svensson och jag därefter blir ense på en punkt: den här interpellationen var egentligen djupt beklaglig.

Jag vill gärna vara så vänlig jag kan, och jag vill uttala den förhoppningen att Sten Svensson har talat mot bättre vetande. Men är det av övertygelse, hoppas jag att inte bara de arbetslösa ungdomarna utan också de andra hjälper till att se till att Sten Svensson så snart som möjligt blir en arbetslös riksdagsman. Frågan får inte behandlas på detta sätt. Den är alldeles för dyrbar för det.

Jag väntar nu med spänning på arbetsmarknadsministerns svar på detta. Jag skall inte ta det så allvarligt, om det är en enskild moderat riksdagsmans uppfattning som kommit till uttryck. Men om de rekommendationer som Sten Svensson har lagt fram i denna debatt inte blir klart och kategoriskt tillbakavisade av den ansvarige ministern, blir jag djupt oroad.

Jag förväntar alltså att det blir klara besked från den ansvarige ministerns håll på denna punkt.

Anf. 67 Arbetsmarknadsministern INGEMAR ELIASSON:

Herr talman! Det har ställts många tilläggsfrågor i denna debatt. Jag skall försöka besvara dem så ingående jag hinner.

Låt mig först säga några ord om läget på arbetsmarknaden i dag. Det är

Nr 37

Fredagen den
28 november 1980

*Om åtgärder mot
ungdomsarbetslösheten*

ändå det som ger förutsättningarna och villkoren för hur bra vi skall klara det problem vi diskuterar.

Tyvärr är situationen den att vi nu med raska steg är på väg in i en försämrad konjunktur. Det märks också nu på arbetsmarknaden. Antalet lediga platser sjunker. Antalet arbetslösa har hållit sig på samma nivå som förra månaden, men trendmässigt kan vi se en uppgång. Tre arbetslösa har att slåss om varje ledig plats. Det är ungefär läget.

Det är klart att detta förvärrar de svårigheter som redan är betydande när det gäller att överbygga från skola till arbetsliv. Vi har ju sedan förra hösten försökt oss på en omläggning för ungdomarna när det gäller hjälpen via skola och arbetsmarknadspolitik. Den frågan diskuterades också i den förra interpellationsdebatten. Låt mig här ge några siffror som ändå tyder på att omläggningen varit mer framgångsrik än vad man ofta får ett intryck av.

De kvarstående arbetssökande och de som finns i beredskapsarbete kan ju sägas stå till arbetsmarknadens förfogande. Antalet 16–17-åringar i de båda kategorierna var i oktober förra hösten 14 000. De är i oktober den här hösten 8 000. Det är framför allt antalet ungdomar i beredskapsarbete som har reducerats mycket kraftigt: mot 7 000 förra hösten i oktober står nu bara 500.

Antalet arbetslösa är däremot tämligen oförändrat. Det innebär att antalet sysselsatta i den kategori det här gäller har ökat men framför allt att fler har kommit in i gymnasieskolan. Det innebär att den katastrof som förutspåddes i och med den här omläggningen inte har inträffat. Vi har inte löst alla problem – långt därifrån – men siffrorna visar ändå att omläggningen var riktigt tänkt och i huvudsak riktigt utförd. Vi borde hjälpas åt att lösa de problem som återstår i stället för att föra ett krig om huruvida beslutet fattades i rättan tid eller inte.

Också när det gäller intresset för industriarbete och utbildning inom industrisektorn finns det en del ljusglimtar att rapportera den här hösten.

Enligt den preliminära statistiken om intagning till gymnasieskolan har andelen ungdomar som söker sig till de praktiska yrkeslinjerna ökat med 11 %. Ökningsandelen varierar från linje till linje, men generellt är detta ökningstakten. Jag tror att det resultatet ändå är en effekt av det arbete på olika håll och kanter – och inte minst opinionsbildningen kring temat att industriarbete är bättre än sitt rykte – som har pågått under senare tid.

Det är också så att arbetsmarknadsutbildningen mer och mer riktas in på att ge yrkesutbildning. Men här har funnits en ledig kapacitet just i de linjer som leder fram till jobb inom industrin.

Det har framgått av debatten att om man nu vill komma till rätta med ungdomarnas situation på arbetsmarknaden, så måste man angripa många faktorer. Jag tycker att Sten Svensson är litet för ensidig i sin beskrivning av hur man måste gå till väga. Det finns mycket att göra både för att förbättra ungdomarnas möjligheter och för att förändra deras attityder. Detta är bara en av åtgärderna. Därutöver är det klart att vi måste påverka industrin och andra arbetsgivare. Vi måste också ta ett ansvar i den här kammaren och i regeringen för att successivt förändra organisationen.

Utöver det som redan har sagts här om vad som krävs av de arbetssökande tror jag det är viktigt att säga att man inte skall ge upp, om ungdomarna inte i första taget väljer utbildning framför att söka arbete. Här måste det ske en påverkan, en vägledning, så att deras intresse för att välja utbildning som leder fram till fast arbete blir bättre än det på många punkter är i dag.

Men här gäller det som sagt att slå en brygga från skolan och över till arbetslivet. Men då får man lov att – om bildspråket tillåts – förstärka såväl båda brofästena som spannet. Det andra brofästet är naturligtvis de som rekryterar, dvs. arbetsgivarna. Jag tror att det inte minst inom industrin finns ganska mycket att göra för att förbättra situationen för ungdomarnas del, men självfallet också för industrins eget vidkommande – ungdomarna är ju den arbetskraft som man har att falla tillbaka på i framtiden.

Att släppa till praktikplatser för introduktionsprogrammen och yrkesintroduktionen är en åtgärd som vi är mycket beroende av. Jag tycker också att man borde göra mer för att sälja sig som arbetsplats. Man gör mycket när det gäller att skaffa kapital för en investering. Man borde göra lika mycket för att se till att man blir en attraktiv arbetsplats. På den punkten finns det mycket övrigt att önska. Som vanligt är de progressiva företagen redan inne på detta, medan många andra släpar efter. Vidare är det viktigt att man inte ställer högre krav än vad man egentligen behöver ställa.

Men vi som för den här debatten måste ständigt fråga oss: Kan vi ändra på någonting av den hjälp som ges ungdomarna i utbildningen och i arbetsmarknadspolitiken? Vi har byggt ut gymnasieskolan, och vi försöker lägga ut en del av utbildningen på arbetsplatserna för att också tillgodose dem som inte trivs i skolan. Vi måste ständigt ha ett öppet sinne för att utvärdera våra insatser och ändra dem om de visar sig mindre lämpliga.

Jag tror att massmedia – även om vi inte härifrån skall komma med pekpinna mot den statsmakten – spelar en betydelsefull roll för de attityder som ungdomar och arbetsgivare i det här avseendet har. Jag skulle önska att det kanske mera gick ut på att riva ned fördomar än att förstärka dessa.

Sten Svensson har frågat mig vad regeringen tänker göra för att öka intresset för industriarbete och när man ämnar förelägga riksdagen förslag i det avseendet. Detta är någonting som vi inte kan klara med bara politiska beslut – det handlar om så mycket annat. Men arbetsförmedlare, yrkesvägledare och andra jobbar dagligen just med att försöka få ungdomarna mer intresserade av industriarbete. I övrigt återkommer regeringen till den frågan i den sysselsättningspolitiska proposition som vi avser att förelägga riksdagen i vår.

Jag ber, herr talman, att få återkomma till en del av frågorna senare. Jag hinner emellertid nu säga till Sten-Ove Sundström att AMS i dessa dagar har inkommit med en framställning som ger oss underlag för att nu diskutera vilka ytterligare åtgärder som kan behövas på arbetsmarknaden denna vinter och under våren för att vi skall komma till rätta med situationen.

När det gäller möjligheterna att utlokalisera arbetsplatser från orter där det är svårt att få tag på arbetskraft är det ju så att resurser inte saknas. Det finns utrymme härför i de anslag som redan är beviljade.

Anf. 68 STEN SVENSSON (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka arbetsmarknadsministern för de kompletterande synpunkterna. Jag vill upprepa vad jag sade i mitt anförande, nämligen att jag tycker att statsrådet Eliasson verkligen har givit ett genomarbetat svar och att han ser mycket positivt på de delproblem som jag tagit upp. Jag tolkar också svaret på det sättet att den väntade sysselsättningspropositionen kommer att ägna stort utrymme åt ungdomsarbetslösheten och de problem som där kvarstår för oss politiker att lösa.

Sedan vill jag till Sten-Ove Sundström säga att insändarskribenten själv svarar för sina synpunkter. Eftersom denna insändare har spritts till en stor allmänhet, har jag frågat hur regeringen principiellt ser på de problem som där tagits upp. Sten-Ove Sundström kan inte vara omedveten om den debatt som förs ute bland allmänheten och som återspeglas på insändarsidorna i massmedia. Det är ju ganska många insändare som tar upp de här problemen. Att jag valde det här exemplet för att spegla allmänhetens reaktion över vad man får se och höra berodde på att den här insändaren publicerats i så många tidningar att jag ansåg det vara lämpligt att vi politiker kommenterade situationen. Om Sten-Ove Sundström vill ge ett svar till insändarskribenten direkt, kan det naturligtvis göras i insändarspalterna, för vederbörande kan knappast svara här i kammaren.

Jag är självfallet, Martin Segerstedt, medveten om att det finns många orsaker till ungdomsarbetslösheten. Jag har gjort en orsakssammanhangsbeskrivning i min interpellation, där jag har pekat på olika faktorer. Därmed har jag inte sagt att många av dessa skall elimineras. Det finns många orsaker, och det gäller alla berörda parter. Jag sade faktiskt i mitt anförande att jag tycker att arbetsgivarna skall lära sig att leva med arbetsmiljölagen. Jag visade i mina citat från olika parter att det finns variationer i uppfattningarna. Men den omständigheten att jag nu har valt att lyfta fram vissa delproblem i ljuset skall definitivt inte tolkas som att jag inte vill intressera mig för alla övriga problem.

Martin Segerstedt säger att jag inte ville läsa rubriken, "Visst ville dom ha jobb". Men Martin Segerstedt kan inte förneka att mina citat var korrekta. Denna undersökning visar att efterfrågan varierar starkt. Jag ville alltså spegla båda sidor. Jag är inte så ensidig som ni här påstår att jag är. Jag påpekade att det är flest sökande till affärs- och kontorsjobb. Och arbetsförmedlaren säger:

"Att trycket på kontors- och affärssidan var så enormt, förvånade mig faktiskt." Vidare säger han:

"Förvånande var det också, att så få sökte sig till verkstadsindustrin. Rapporterna om hur svårt den sektorn har att få folk, bekräftades verkligen här."

Jag kan fortsätta att läsa ur samma tidning – jag följer den mycket noggrant. Rubriken på s. 9 lyder: "Men här fanns inga clever!" Och sedan stod det:

"Nike är ett verkstadsföretag som tillverkar lyftanordningar. Det ligger i utkanten av Eskilstuna.

Nike har tagit emot tre elever för yrkesintroduktion.

Men den dagen vi kom dit fanns inga elever där.

En var helt försvunnen. En annan hade lämnat jobbet efter en dag. Den tredje hade tagit lov. På Nike har man fått känna av problemen.

Kärc Widén från projektgruppen är med.

– Det var tre killar som fick jobb här. En bara försvann. Honom har jag inte hittat ännu, jag håller på att leta reda på honom.

– En annan hade problem. Personliga problem. Han har fått en annan plats.

– Den tredje har tagit ledigt, därför att skolorna har ledigt i dag – och det var kanske inte riktigt meningen.”

Jag är medveten om dessa problem. Jag har själv varit anställd i arbetsmarknadsverket under nära sju år, bl. a. som arbetsförmedlingsföreståndare, så jag har levt med dessa problem. För ett tag sedan, det var på den tiden då Saab hade svårt att rekrytera personal trots att det fanns bortåt 700 arbetslösa i Trollhättan, sade arbetsförmedlingschefen i Trollhättan: ”Vi måste kanske sätta lite hårdare press på de arbetslösa att ta de jobb som erbjuds.” Generaldirektör Bertil Rehnberg i AMS kommenterade detta i ett nummer av LO-tidningen: ”Ungdomar skall ha ett rimligt rådrum – en rimlig tid när de får chansen att välja och pröva yrkesbana. Men sen får de lov att ta ett anvisat jobb. Fortsätter de att säga nej till erbjudna jobb måste förmedlingen kunna meddela det till arbetslöshetskassan.”

Detta visar att jag har velat spegla olika sidor av saken, även om jag i en interpellation inte har kunnat lyfta fram alla delproblem. Jag vill hänvisa till vad jag har sagt i debatten i andra sammanhang.

Lahja Exner ansåg att mitt inlägg var nyanserat. Jag tackar för det omdömet. Karl-Erik Håll hade säkert missuppfattat den bakgrundsbeskrivning som jag hade gjort innan jag ställde mina frågor. Läs protokollet och begrunda!

Anf. 69 MARTIN SEGERSTEDT (s):

Herr talman! Jag skulle litet närmare vilja diskutera några statistiska uppgifter med arbetsmarknadsministern.

Det är en väsentlig skillnad på fjolårets och årets siffror för antalet anmälda arbetslösa 16- och 17-åringar. Nu håller detta visserligen på att utvärderas, men vi kommer med all säkerhet att kunna konstatera en väsentlig skillnad. Vi är på väg att skapa en dold arbetslöshet i denna åldersgrupp. I hanteringen mellan skolan och arbetsförmedlingen har säkert en hel ungdomskader kommit bort. Det är min fasta övertygelse. Det skall bli intressant att läsa den undersökning som är på väg. Över huvud taget tror jag att det över hela arbetsmarknaden finns risk för en större dold arbetslöshet än tidigare. De arbetssökande ger upp på ett annat sätt än tidigare, därför att arbetsmarknaden ser ut som den gör.

Jag vill fortsätta att läsa ur tidningsartikeln, Sten Svensson, men jag vill börja från början. Där står det om hur Stig Carlsson på arbetsförmedlingen tröttnat på att höra gnället om de arbetslösa: ”de söker inte några jobb.” Det

var utgångspunkten för hans undersökning. Vad hittade han då? Jo, att trycket på de lediga platserna var mycket större än han anat, alltså sökte människor jobben. Det är det väsentliga här. Att de sökande sedan gått efter de gängse mönster vi känner till är en sak vi får hjälpas åt att komma till rätta med. Det mycket könsbundna sökandet efter jobb behöver vi göra något åt, men – som jag sagt tidigare – till det behövs resurser på arbetsförmedlingarna för att de skall kunna ge sig tid att tala med de arbetssökande.

Anf. 70 STEN-OVE SUNDSTRÖM (s):

Herr talman! Arbetsmarknadsministern konstaterade i sitt inlägg att arbetslösheten ökar och att vi borde hjälpas åt att klara problemen, att påverka ungdomar, bl. a. för att de skall kunna välja rätt utbildning. För många av de här sakerna gäller att det är viktigt att vi ställer upp och hjälps åt. Men samtidigt finns regioner i vårt land som har betydande problem. Om vi t. ex. tittar på Norrbotten, som jag var inne på, är det där väldigt svårt att direkt kunna tala om för ungdomarna vilka utbildningar de skall välja för att få stanna kvar i sitt län på sikt. Det finns prognoser som pekar ut vad som kommer att hända med t. ex. Norrbotten under 1980-talet om inget radikalt görs. Vad det gäller arbetslösheten kunde vi i radion i morse höra att AMS beräknar att arbetslösheten kommer att öka med 30 000. Vi vet att det i Norrbotten bara under september månad fanns 3 543 arbetslösa under 25 år. Av dessa var 517 under 18 år.

Jag ställde en fråga till statsrådet tidigare. Jag har förståelse för att han inte svarat på den, han fick rätt många frågor, men jag vill gärna upprepa den en gång till: Är statsrådet beredd att sätta in extra åtgärder för att klara sysselsättningen i Norrbotten, framför allt på ungdomssidan, inför den kommande vintern med alla de problem som då väntar i länet? Det kan t. ex. göras genom extra beredskapsarbeten för ungdomarna.

Vi hade säkert, Sten Svensson, fått en mycket bättre sakdebatt i inledningen i dag om Sten Svensson också redovisat svaret på den insändare som förekommit i de stora tidningarna och i SAF-tidningen, nr 38. AMS har svarat på brevet och på varje punkt i den insändare som Sten Svensson bygger sin interpellation på visat vad som gäller, vilka regler som finns och hur just det här speciella fallet har behandlats. Det hade skapat ett helt annat underlag för den diskussion som kom sedan om vi fått den balansen. Tyvärr har Sten Svensson helt utelämnat detta svar, och därför kom debatten lite snett i inledningen. Jag tycker att Sten Svensson, om han begär ordet ännu en gång, bör redovisa svaret. Det är väldigt viktigt, för det pekar på vad som hände just i det speciella fall som Sten Svensson tar upp i interpellationen, vilket definitivt inte går att översätta på ungdomen i gemen.

Anf. 71 LAHJA EXNER (s):

Herr talman! Arbetsmarknadsministern hann inte svara på min fråga. Min fråga blev bara en halv fråga. Vi är alltså kvittade, kan man säga.

Jag vill fortsätta med det som jag började på i mitt förra inlägg, när jag citerade brevet.

För tre fjärdedelar av lediga arbeten i Stockholm krävs det yrkesutbildning. Av de arbetssökande, arbetslösa i Stockholm, är 70 % invandrare. I dagens läge har de att räkna med sex månaders väntetid till kurserna i svenska, som är inkörsporren till kurser i allmänna ämnen och till preparandkurser, som i sin tur öppnar dörrarna till en yrkesutbildning, som sedan kan leda till ett yrkesarbete. Det är alltså först efter så lång utbildning som man motsvarar kraven och kan besätta någon av de lediga platser som finns.

Jag upprepar min fråga: Är arbetsmarknadsministern beredd att stoppa den nu pågående nedrustningen inom AMU?

Anf. 72 Arbetsmarknadsministern INGEMAR ELIASSON:

Herr talman! Får jag först något kommentera den del av debatten som har gällt ersättningen till ungdomar och problemet att ha bidrag i någon form resp. att få erbjudan om arbete. Det problemet finns – jag har erkänt det och visat på det i mitt interpellationssvar. Men man skall inte överdriva det problemet som ett generellt problem i detta sammanhang.

Om vi går till den grupp ungdomar som kanske har de största svårigheterna på arbetsmarknaden, nämligen 16–17-åringarna, finner vi att åtta av tio inte har någon ersättning alls. Om man i de fallen inte hittar ett lämpligt arbete hjälper det ju inte att dra in en ersättning, ett bidrag, för det finns inget bidrag att dra in. Om vi går till de något äldre ungdomarna, 18–19-åringarna, finner vi att varannan arbetslös i den gruppen inte har någon ersättning. Detsamma gäller alltså för dem. Det kan också vara så att de flesta man träffar på just tillhör den grupp som inte har någon ersättning. Undantag finns från detta. Även om vi skall titta på dessa regler och vara konsekventa i den hanteringen är det långt ifrån hela sanningen att vi löser problemet genom att försäkra möjligheterna att få bidrag.

Martin Segerstedt är arbetsförmedlare och vet alltså vad han talar om. Så som han framställde verkligheten är den ju. Det är mycket tidskrävande att hitta rätt plats eller rätt utbildningslinje för ungdomarna, att övertyga dem om att ta vara på de chanser som finns. Det finns individuella skäl i varje enskilt fall. Mot den bakgrunden är det naturligtvis angeläget att arbetsmarknadsverket får resurser att arbeta med. Martin Segerstedt vet ju att detta har varit ett prioriterat område under många år – inte minst under de senaste årens budgetbehandling. Hur det blir nästa budgetår får Martin Segerstedt liksom riksdagen i övrigt svar på när budgetpropositionen läggs fram i början av januari.

Det är alltid vanskligt med statistik, och jag skall inte svära på varje siffra av dem som jag nämnde i mitt förra inlägg. Men jag har utgått från kvarstående arbetssökande, dvs. inte från AKU-siffrorna, som för en sådan här liten grupp naturligtvis kan vara missvisande. Därför är mina siffror nog ändå rätt tillförlitliga. Man kan, genom att se på gymnasieintagningen, på antalet kvarstående arbetssökande och på dem som är föremål för andra åtgärder, "skugga in" den dolda arbetslöshet som Martin Segerstedt befarar finns. Det skall naturligtvis göras.

*Om åtgärder mot
ungdomsarbetslös-
heten*

Statsmakterna och myndigheterna har sett till att det finns en organisation som kan komma till rätta med problemen, om man finner att det förekommer en dold arbetslöshet. Jag tänker på kravet på en uppsökande verksamhet. För dem som är under 18 år ligger det ansvaret på skolan. Det är naturligtvis mycket angeläget att man följer upp den här frågan, så att vi inte dras med en dold arbetslöshet som längre fram kan leda till svåra sociala bekymmer.

Lahja Exner anförde ett antal exempel som visar på verkligheten. Precis av det skälet har resurserna för arbetsmarknadsverket varje år förstärkts. En grupp som har det särskilt bekymmersamt är invandrare. Vi har fått en framställning från AMS om ett särskilt invandrararbetsmarknadsinstitut. Vi håller nu på och prövar den. Jag inser att det finns skäl för en särskild resursförstärkning för att komma till rätta med de problemen.

Lahja Exner frågade också om jag är beredd att stoppa nedrustningen inom AMU. Det pågår inte någon sådan nedrustning. Det pågår däremot en omorientering av resurserna. Kostnadsexplosionen inom arbetsmarknadsutbildningen har varit mycket alarmerande. Därför måste vi se till att resurserna används bättre. Just för att vi vill expandera arbetsmarknadsutbildningen i antalet kursveckor eller platser i förhållande till vad vi nu har måste vi ta vara på utbildningsresurserna så effektivt som möjligt.

Den omorienteringen kan vara besvärlig medan den pågår, men det är ännu värre om det visar sig att vi inte har råd att ge den utbildning som de arbetssökande behöver. Därför får de som arbetar inom AMU lov att liksom andra på arbetsmarknaden finna sig i vissa omställningar. Arbetsmarknadsutbildningen måste vara ett flexibelt instrument, om det skall vara ett effektivt arbetsmarknadspolitiskt medel. F. n. har den en utveckling som inte är alldeles positiv i det avseendet. Därför ser vi över den frågan. Men nu har vi behov av flera platser i arbetsmarknadsutbildningen, och det är också avsikten att antalet i den utbildningen skall kunna utvidgas nu under vintern.

Svenskundervisningen för invandrare är och har länge varit ett bekymmer inom AMU. Det är inte och var inte meningen att det skulle vara den huvudsakliga vägen för invandrare att lära sig svenska. Den har kommit att spela en större roll än som var tänkt. Hela den frågan ses, som Lahja Exner vet, över av en särskild utredning. Arne Fransson tog i sitt inlägg upp frågan om beredskapsarbete för ungdomar och menade att det måste finnas som en åtgärd för ungdomar också i fortsättningen. Vi är helt överens på den punkten. Däremot hoppas jag att Arne Fransson instämmer i min och AMS bedömning att man måste vara mycket restriktiv när man använder beredskapsarbete som åtgärd för de yngsta ungdomarna. Fel använt kan det bli en björntjänst, och det skall vi inte göra ungdomarna. Beredskapsarbetet skall brygga över tillfälliga svårigheter. Om det är avsaknad av utbildning som är bristen för pojken eller flickan i fråga är det framför allt den man skall försöka avhjälpa.

Sten-Ove Sundström frågade om insatser särskilt för Norrbotten. Sten-Ove Sundström vet väl att inget län har varit så prioriterat när det gäller arbetsmarknads- och näringspolitiska insatser som Norrbotten, därför att

läget där har varit sämre än på andra håll. Ingen fråga har gått som en röd tråd genom de år då jag har arbetat i arbetsmarknadsdepartementet så som Norrbottensproblemen, och den extra hjälp som har gått till den landsändan kan räknas i miljarder. Vi vet också att de arbetsmarknadspolitiska insatserna har gett varaktiga jobb.

Nu kan det vara dags med frågan om extra åtgärder inför den här vintern. Vi har som sagt alldeles nyss fått en framställning från AMS om detta, och när den frågan är färdigberedd skall jag ge besked om vad det blir. Någon resursförstärkning kommer det alldeles säkert att bli, och i vanlig ordning kommer det län där arbetsmarknadsproblemen är svårast att få mest vid AMS fördelning av resurserna. Detta gäller tyvärr fortfarande Norrbotten.

Sten-Ove Sundström frågar också vilka råd jag ger ungdomar som är arbetslösa. De råden måste bli litet mångahanda, eftersom villkoren och förutsättningarna för ungdomarna är det, men i korthet lyder de: Ta de jobb som finns och ta de utbildningsplatser som ges! Men jag skulle också vilja ge ett råd till mig och Sten-Ove Sundström och andra som diskuterar de här frågorna: Ställ också krav på ungdomarna! Annars hjälper vi dem inte.

Anf. 73 STEN SVENSSON (m):

Herr talman! Det var välgörande att arbetsmarknadsministern i avslutningen av det senaste anförandet så kraftfullt gjorde dessa markeringar. Jag ber att få instämma, och jag konstaterar också att arbetsmarknadsministern i andra sammanhang har gett uttryck för liknande uppmaningar. Jag har här tidningen *Lag & Avtal* – en specialtidning för arbetsrätt – där jag läser något liknande, och jag har också fått del av arbetsmarknadsministerns anförande inför SAF-kongressen.

Till Sten-Ove Sundström vill jag säga att jag har läst det här svaret, jag har det med mig och jag hade tänkt redovisa det. Men när jag finner att arbetsmarknadsministern på ett förtjänstfullt sätt har redogjort för de regler som gäller anser jag att det är svar nog på den här frågan.

Jag kan begripa att socialdemokraterna gärna vill driva in kilar mellan de borgerliga partierna. Det är väl känt, och det får vi leva med så länge ni sitter i opposition – vilket jag i och för sig hoppas skall bli långvarigt. Men vad det gäller här är att bedöma hur man lägger upp en interpellation. Jag har inte uttryckt några som helst värderingar i fråga om denna insändare, utan jag tog med den för att spegla allmänhetens reaktioner. Jag har redovisat en lång rad bakgrundsfaktorer – de är många i dag, och åtskilliga är tyvärr negativa – men jag har inte uttryckt några som helst värderingar när det gäller dessa faktorer. Jag har velat göra den här beskrivningen och med utgångspunkt i en fråga till regeringen, hur man principiellt betraktar problemen, eftersom jag har ansett det viktigt att debatten förs upp på det här planet, så att allmänheten får klart för sig hur statsmakterna ser på de problem som debatteras ute i landet. Det syftet har jag nått i och med det svar som arbetsmarknadsministern har lämnat, och jag har också sagt att det var ett bra svar.

Så till Martin Segerstedt: Ja visst, jag har sett det här, och jag tycker att det

Nr 37

Fredagen den
28 november 1980

*Om åtgärder mot
ungdomsarbetslösheten*

var bra att arbetsförmedlaren gjorde en sådan undersökning. Han tröttnade på att höra gnället om de arbetslösa, och det kan vi allihop göra. Jag konstaterar också att LO-tidningen tycker att Björn Pettersson gnäller i den debatt som där pågår. Jag hänvisar till den och skall inte ta upp den stora och omfattande diskussion som där har dragits i gång – men den är kanske intressant även för Martin Segerstedt att ta del av.

Det som var intressant i den här redovisningen var att arbetsförmedlaren kom fram till en slutsats som han inte hade väntat sig. Han säger att det var förvånande att så få sökte sig till verkstadsindustrin och att rapporten visar hur svårt den här sektorn har att få folk. Det var den slutsats jag ville ta fram i ljuset för att ställa frågan: Vad gör vi för att förbättra situationen, så att fler ungdomar går till industrin?

Jag skall avslutningsvis ge uttryck för några personliga värderingar.

Jag vill understryka att samhället för att åstadkomma förbättrade grundförutsättningar inte i första hand skall skapa konstlad sysselsättning genom beredskapsarbeten eller bygga ut den offentliga sektorn enbart av sysselsättnings skull. Det var välgörande att höra arbetsmarknadsministern säga att man inte i första hand skall tillhandahålla beredskapsarbeten för ungdomar. Erfarenheterna av de följdproblem som uppstår i tider av ungdomsarbetslöshet visar hur väsentligt det är att uppmärksamma de ungas yrkesintroduktion. Ungdomarna är ju en viktig rekryteringsgrupp. Kravet på att ungdomarna skall slussas in i branscher som kan ge varaktig sysselsättning och personlig utveckling framstår som en av våra mest angelägna samhällsfrågor.

Vi politiker har en viktig sådan informationsuppgift, inte minst mot bakgrunden av den omfattande insändardebatt som vi kunnat notera. En viktig sådan informationsuppgift, Martin Segerstedt, är att öka allmänhetens insikt om näringslivets betydelse. Samhället måste skapa ett näringsvänligt klimat, som främjar arbets- och företagsamhet samt produktivitet, kort sagt ett samhälle där det lönar sig att arbeta och spara samt att starta och driva företag. Under sådana förhållanden är jag för min del övertygad om att även ungdomen kommer att satsa på produktiva insatser inom industrin.

Anf. 74 LAHJA EXNER (s):

Herr talman! Arbetsmarknadsministern sade att det inte är fråga om någon nedrustning inom AMU. Men det är allmänt känt att AMS har utfärdat order om att man skall skära ned den verksamheten med 10 % under det pågående budgetåret. Nu har genomförandet härav blivit försenat, och därför måste man skära ned ännu kraftigare. I arbetet härmed har man vidare inte skurit ned jäms över utan inriktat sig på vissa kurser, där nedskärningen då blir ännu kraftigare. Enligt min mening är en sådan åtgärd en nedrustning – det gäller i varje fall enligt den finska matematiken.

Därefter sade arbetsmarknadsministern att det är fråga om en omstrukturering. Det förstår också jag, men den går i en riktning rakt motsatt vad jag och vi socialdemokrater önskar. Vi vill att tröskeln justeras så, att man snabbare kan komma in på de yrkesutbildningar som erbjuds inom AMU.

Minskar man antalet SFI-kurser inom AMU-utbildningen, måste det dock ta längre tid att komma in på dessa yrkeskurser.

Slutligen hänvisar arbetsmarknadsministern till den pågående SFI-utredningen. Den kommer visserligen så småningom att lägga fram förslag, men det kommer att ta sin grundliga tid. De människor som det nu gäller har redan f. n. sex månaders väntetid.

Anf. 75 STEN-OVE SUNDSTRÖM (s):

Herr talman! Om jag rätt uppfattade vad statsrådet sade i sitt svar var det positivt, nämligen om han menar att det finns utrymme för extrainsatser i de mest utsatta länen, och det gäller då särskilt Norrbotten.

Vidare säger statsrådet att Norrbotten har varit prioriterat ganska länge och att miljarder har gått till denna landsända. Låt mig då påminna om att det under många år har pumpats ut miljarder från denna landsända, inte minst genom LKAB, som nu befinner sig i kris. Det finns anledning att komma ihåg det när man talar om de miljarder som har gått till denna landsända.

Sten Svensson säger att han har svaret med sig men att han inte behöver redovisa det, med tanke på det svar han tidigare fått av statsrådet. Jag har förståelse för att Sten Svensson inte vill ta med detta svar i sin interpellation. Om han hade tagit med det svar som AMS har lämnat till tidningarna och som publicerats i SAF-tidningen nr 38, av den 13 november, hade hans argumentation måst bli en helt annan, och då hade hans interpellation inte fått den udd som han avsett. Han klankar i interpellationen på ungdomarna och insinuerar att de kanske i många fall väljer bidrag före ett fast arbete.

Sedan var det en sak som jag glömde att säga till Sten Svensson. Han sade tidigare under diskussionen att arbetsgivare skall anpassa sig till gällande lagstiftning och nämnde bl. a. – om jag minns rätt – arbetsmiljölagen. Självfallet får man göra en sådan anpassning – det är därför vi har lagar.

Anf. 76 STEN SVENSSON (m):

Herr talman! Får jag till Sten-Ove Sundström säga att det som har varit väsentligt för mig att få besked om är hur regeringen och arbetsmarknadsministern ser på dessa problem. Även arbetsmarknadsverket måste följa de riktlinjer som man där drar upp. Det är ju avgörande för hur man sedan ute på fältet kommer att arbeta vidare med dessa problem. Vi har fått ett bra svar från arbetsmarknadsministern, och alla berörda får utgå från detta.

Anf. 77 Arbetsmarknadsministern INGEMAR ELIASSON:

Herr talman! Lahja Exner återkom till arbetsmarknadsutbildningen och beklagade att neddragningen har skett jäms över. Arbetsmarknadsutbildningen är ett viktigt medel i arbetsmarknadspolitiken. Därför måste den anpassas till läget på arbetsmarknaden och kan inte planeras för lång tid framöver. På grund av detta måste också neddragningarna ibland bli större på ett håll för att ge oss möjlighet till expansion på ett annat håll. Dessutom finns det både nu och långsiktigt ett behov av en prioritering av yrkesutbild-

Nr 37

Fredagen den
28 november 1980

*Om åtgärder mot
ungdomsarbetslös-
heten*

ningen på näringslivets område. Detta har också lett till omprioriteringar av resurserna till förmån för de yrkesinriktade linjerna.

Det är riktigt att planeringen från myndigheternas sida har skett på en 90-procentig nivå. Det gör myndigheterna under myndighetsansvar utifrån de resurser och allmänna riktlinjer som riksdagen har givit. Myndigheterna har kunnat göra detta på grund av att läget på arbetsmarknaden denna höst har varit relativt gott. Det innebär att man kan expandera när läget nu kan försämrats under vintern och våren.

Efterfrågan på arbetskraft har varit förhållandevis hög. Vi kan fortfarande redovisa många företag som lider brist på utbildad arbetskraft. Därför har platsförmedlingen mer och mer kommit i centrum för arbetsmarknadsverkets arbete. Men nu är det som sagt dags att expandera arbetsmarknadsutbildningen. AMS har därför inkommit med krav på nya resurser som vi nu får behandla. Jag menar för egen del att det är nödvändigt att AMS får möjligheter till en sådan expansion. Arbetsmarknadsutbildningen är ett effektivt och mycket värdefullt instrument inom arbetsmarknadspolitiken. Just därför måste vi se till att den utbildningen hålls i trim och att den inte blir lika stel och oflexibel som det ordinarie utbildningsväsendet med naturnödvändighet är.

Sten-Ove Sundström återkom till frågan om resurser för Norrbotten. För jag bara säga att en anledning till att regeringarna efter 1976 har måst pumpa in så mycket pengar på den norrbottniska arbetsmarknaden är att den socialdemokratiska regeringen pumpade in pengar som inte gav sysselsättning utan bara ledde till spruckna förväntningar.

Anf. 78 LAHJA EXNER (s):

Herr talman! Jag vet inte om jag uttryckte mig litet illa, men jag har uppgifter om att nedskärningen inom AMU inte planeras jäms över på de enskilda enheterna, utan vissa kurser kommer att drabbas hårdare.

Kan vi tolka det som arbetsmarknadsministern sade om de resurser som kommer att sättas in under den kommande vintern så, att arbetsmarknadsministern i sina anvisningar kommer att prioritera just arbetsmarknadsutbildningen?

Anf. 79 STEN-OVE SUNDSTRÖM (s):

Herr talman! Jag måste säga att jag blev verkligen förvånad över arbetsmarknadsministerns senaste inlägg, där han säger att den socialdemokratiska regeringens insatser för Norrbotten bara ledde till spruckna förväntningar. Låt mig då rekommendera honom att göra en studie av historien i de delar som visar bl. a. utvecklingen under de första åren av 1970-talet. Då fick man 11 000 fler arbetstillfällen i länet, och det var tack vare den socialdemokratiska regeringens insatser bl. a. i de statliga företagen.

Det här med spruckna förväntningar har ju inträffat successivt sedan vi fick borgerlig regering i det här landet. Under de senaste nära fem åren som de borgerliga har turats om att dela på regeringsmakten har ju läget blivit sämre

och sämre i Norrbotten. Ett aktuellt exempel finns på stålsidan, där man mer och mer uppskjuter insatser för järnverken i Luleå. Insatser för gruvbrytningen i länet dröjer, och vi får där en alltmer utsatt arbetsmarknad. Jag tror att man som arbetsmarknadsminister f. n. skall vara litet försiktig med att tala om spruckna förväntningar. Det är lätt att påstå att norrbottningarna har fått känna på begreppet alltmer under de senaste åren med de borgerliga regeringarna.

Anf. 80 Arbetsmarknadsministern INGEMAR ELIASSON:

Herr talman! Till Lahja Exner vill jag först säga att om ytterligare resurser anslås till arbetsmarknadsutbildning så behövs inga ytterligare riktlinjer. Därefter disponerar myndigheten själv resurserna utifrån de riktlinjer som redan finns, dvs. man skall disponera på så sätt att det stämmer med läget på arbetsmarknaden och de sökandes behov.

Jag vill för Sten-Ove Sundström förtydliga vad jag sade. Jag sade "spruckna förväntningar", men inte bara det. Det var så att alla de miljoner som gick till planerna på Stålverk 80 ledde till mera problem än de löste. Om de resurserna hade gått till varaktiga arbetstillfällen hade vi haft ett bättre läge på den norrbottniska arbetsmarknaden nu än vad vi har.

Anf. 81 STEN-OVE SUNDSTRÖM (s):

Herr talman! Låt mig bara påminna arbetsmarknadsministern om att det inte är så många veckor sedan industriministern talade om att det var vi som lade ned Stålverk 80. Det är viktigt att komma ihåg det. Sedan vi fick den första borgerliga regeringen har de insatser som skulle behöva göras på stålsidan successivt försvunnit. Vi upplever hur man från regeringshåll mer och mer ser passivt på länets utveckling, framför allt när det gäller insatser för de norrbottniska basindustrierna.

12 § Svar på interpellation 1980/81:37 om vissa arbetstidsproblem

Anf. 82 Arbetsmarknadsministern INGEMAR ELIASSON:

Herr talman! Marie-Ann Johansson har frågat mig vilka konkreta åtgärder regeringen ämnar vidta för att komma till rätta med den omfattande overtiden inom den offentliga sektorn, samt om regeringen har några planer på att införa lättnader i beskattningen av overtidsarbete. Hon har vidare frågat om regeringen har några planer på skärpningar i arbetstidslagstiftningen när det gäller overtidsarbete och/eller skärpningar i kontrollen av efterlevnaden av samma lag, samt om regeringen kommer att ta några initiativ i syfte att få till stånd en nedtrappning av arbetstiden under 1980-talet.

Med anledning av Marie-Ann Johanssons interpellation vill jag framhålla att enligt uppgifter från statens arbetsgivarverk uppskattas antalet overtidstimmar utgöra 1,2–1,5 % av det totala antalet arbetstimmar per år inom den statliga avtalssektorn. Motsvarande siffra för den landstingskommunala

sektorn var år 1979 1,5 %. Som jämförelse kan nämnas att enligt statistiska centralbyråns lönestatistik utgjorde övertidsarbetet 2,3 % inom tillverkningsindustrin under år 1979. Den offentliga sektorn svarar också för en mycket ringa del av de dispensärenden rörande övertid som behandlas av arbetarskyddsstyrelsen. Mot bakgrund av detta kan det inte göras gällande att det generellt skulle förekomma något omfattande övertidsarbete inom den offentliga sektorn.

Utredningen rörande vissa arbetstidsfrågor behandlar f. n. frågeställningar som rör övertidsarbete m. m. Arbetet beräknas vara avslutat i början av år 1981. Jag vill i sammanhanget emellertid framhålla att arbetstidslagstiftningen inte reglerar skyldigheten att utföra övertidsarbete. Skyldigheten att arbeta på övertid regleras antingen genom kollektivavtal eller genom direkta överenskommelser mellan arbetstagar och arbetsgivare. De fackliga organisationerna har också genom 34 § i lagen om medbestämmande i arbetslivet tolkningsföreträdare i fråga om tvister som gäller arbetskyldighet enligt avtal.

Delegationen för arbetstidsfrågor, DELFA, tillsattes år 1974 för att överblicka och kontinuerligt följa utvecklingen på arbetstidsområdet. I delegationen finns arbetsmarknadens parter representerade. Delegationen har lämnat två rapporter, nämligen Kortare arbetstid När? Hur? (SOU 1976:34) och Arbetstiderna inför 80-talet (SOU 1979:48). En viktig del av delegationens fortsatta arbete är att följa deltidens utveckling. En annan central fråga gäller sambandet mellan arbetstid och samhällsekonomi.

Det har alltsedan delegationens tillkomst rått enighet om att det är arbetsmarknadens parter som i första hand skall bestämma takten och inriktningen vid eventuella fortsatta generella arbetstidsförkortningar. Eftersom arbetstidsförkortning är ett alternativ till andra former av standardförbättringar är det naturligt att dessa avvägningar i första hand görs inom ramen för avtalsuppgörelserna.

När det gäller frågan om eventuella lättnader i beskattningen av inkomst från övertidsarbete vill jag omtala att frågan granskas inom regeringskansliet men att några sådana förslag f. n. inte är aktuella.

Anf. 83 MARIE-ANN JOHANSSON (vpk):

Herr talman! Jag ber att få tacka för svaret på min interpellation.

Jag har väckt den här interpellationen om arbetstiderna dels med tanke på de erfarenheter man under arbetsmarknadskonflikten i våras kunde dra i fråga om vilken betydelse för samhällsmaskineriet som övertiden inom den offentliga sektorn faktiskt har, dels med tanke på den handlingsplan för jämställdhet som regeringen presenterade i en skrivelse i juni månad och som nu ligger på riksdagens bord för behandling.

Frågorna anser jag hänger ihop. Skall sextimmarsdagen fungera som ett av instrumenten för jämställdhet mellan kvinnor och män, så måste också åtgärder vidtas på den andra kanten – övertiden måste minska. Annars blir arbetstidsförkortningen ett slag i luften, en pappersprodukt.

Låt mig kommentera de svar arbetsmarknadsministern gett på mina frågor.

Jag vill börja med frågan om övertiden, speciellt övertiden på den offentliga sektorn. Jag hade faktiskt hoppats att jag skulle få ett svar från arbetsmarknadsministern som kunde tolkas så, att regeringen som princip ansåg att det var viktigt att minimera övertiden och att regeringen arbetade efter den principen. Speciella förhoppningar hade jag kanske eftersom arbetsmarknadsministern ju kommer från folkpartiet, som säger sig verka för jämställdhet mellan kvinnor och män. Jag kan ställa en rak fråga till arbetsmarknadsministern i det sammanhanget: Delar arbetsmarknadsministern min uppfattning att ett högt övertidsuttag är ett hinder för jämställdheten mellan kvinnor och män?

Av svaret att döma anser arbetsmarknadsministern att övertidsuttaget inom den offentliga sektorn inte är speciellt alarmerande, och det sägs i svaret att det inte kan göras gällande att det generellt skulle förekomma något omfattande övertidsarbete inom den offentliga sektorn. Då måste man fråga: Om det inte förekommer generellt, förekommer det då inom speciella branscher eller inom speciella grupper och avser i så fall regeringen ta några initiativ för att åtgärda detta?

En annan fråga som kommer in i bilden här och som jag hade hoppats få belyst i svaret handlar just om de erfarenheter man kunde dra av övertidsblockaden i våras. Det uppstod ganska snart störningar, framför allt inom sjukvården och kommunikationerna, som ju tillhör den offentliga sektorn. Och frågan är: Har regeringen på något sätt analyserat och utvärderat detta? Har man dragit några lärdomar på det här området av vårens arbetsmarknadskonflikt? Det kan ju inte vara obekant för arbetsmarknadsministern att många fackliga företrädare under övertidsblockaden menade att dessa visade hur arbetsgivarna organiserar arbetet utifrån förutsättningen att man skall tillgripa övertid. Det kan heller inte vara obekant att man från fackligt håll var mycket missnöjd med detta förhållande.

Jag tycker att arbetsmarknadsministern i sitt svar litet väl lättsinnigt rycker på axlarna och menar att detta inte är något problem. Den här uppfattningen delas i varje fall inte av TCO, som nyligen kom med en rapport om arbetstiden. I den rapporten konstaterar man enligt ett pressmeddelande:

Övertidsarbetet fortsätter att ligga på en mycket hög nivå inom TCO-området. En fjärdedel av de heltidsarbetande TCO-medlemmarna arbetar övertid, och arbetsgivarna tycks ofta organisera arbetet utifrån förutsättningen att ett mycket stort antal människor skall arbeta övertid. Det är därför inte märkligt att övertidsblockaden under konflikten i våras slog så hårt.

Jag har i min interpellation också frågat, om regeringen har några planer på att skärpa arbetstidslagstiftningen när det gäller just övertiden. Jag har fått svaret att arbetstidslagstiftningen inte reglerar skyldigheten att utföra övertidsarbete, det är en avtalsfråga. Det är ju riktigt att det i avtal finns reglerat att arbetsgivare har rätt att beordra övertidsarbete. I lagen regleras däremot på vilka grunder en arbetsgivare kan beordra övertid. Det skall vara

*Om vissa arbets-
tidsproblem*

särskilda skäl för det. När en arbetstagare utfört 150 timmar övertid under ett år, skall det vara synnerliga skäl för att denne arbetstagare skall kunna beordras att utföra ytterligare övertidsarbete. Dessutom erfordras dispens.

Detta är lagreglerat, och denna lag skulle mycket väl kunna skärpas. Man skulle kunna skärpa skrivningarna och ha synnerliga skäl redan för första övertidstimmen, och man skulle kunna ändra timgränserna. Det var det min fråga avsåg, och jag frågade just med tanke på att detta ju är regeringens och riksdagens enda möjlighet att begränsa övertidsuttaget på den privata och den kommunala sektorn.

Arbetsmarknadsministern är mig fortfarande svaret skyldig. Han hänvisade visserligen till en utredning, men talade inte alls om huruvida denna utredning studerar frågorna ur just det här perspektivet. Jag utgår då ifrån att det inom regeringen inte finns några planer på att ändra den här lagstiftningen, vilket jag beklagar. Enligt vår mening är övertiden av ondo dels när det gäller jämställdheten, dels med tanke på att vi ju har en halv miljon människor som på ett eller annat sätt står utanför den ordinarie arbetsmarknaden och verkligen inte är betjänta av att de som redan har ett arbete tvingas att ofta arbeta långt över ordinarie arbetstid.

En skärpning av lagstiftningen skulle dessutom ha det positiva med sig att arbetsgivaren tvingades att bättre planera verksamheten, planera för 40-timmarsvecka, som vi faktiskt har, och planera för att vi har vissa rättigheter till ledighet av olika skäl, även om dessa just nu debatteras.

Men det framgår av svaret att man i regeringskansliet i stället för att arbeta med dessa frågor faktiskt granskar frågan om lättnader i beskattningen av inkomst från övertidsarbete. Det gör mig mycket förvånad. Visserligen har Gösta Bohman nyligen antytt detta, men förlugna ord från en ekonomiminister är vi ju ganska vana vid. Den här gången var det tydligen allvar bakom uttalandet. Enligt min mening är det skandal – ett lindrigare uttryck kan jag inte använda. I dessa besparingens dagar sitter det människor och lägger ned tid på att granska möjligheterna till skattelindringar för övertidsarbete. Visserligen är enligt svaret inte några förslag aktuella just nu, men jag har svårt att tro att man inom regeringen arbetar med saker som man inte alls har några planer på att genomföra. Det här är väl inte riktigt arbetsmarknadsministerns bord, men jag måste fråga eftersom saken ändå har kommit upp: På vilka grunder vill man införa dessa skattelindringar för övertidsarbete, varför vill man premiera detta i dessa besparingens dagar, i denna arbetslöshetens tid och inte minst i denna en begynnande lågkonjunkturs tid? Varför? Är detta ytterligare ett beställningsverk från SAF, som man håller på att expediera?

I stället för att hålla på och granska dessa möjligheter till nya skattelindringar borde regeringen, enligt min mening, arbeta med frågan om en allmän arbetstidsförkortning. Det kostar också pengar, men det skulle vara väl använda pengar till skillnad från vad som är fallet vid detta andra förslag.

”--- en generell arbetstidsförkortning är angelägen för att öka jämställdheten mellan kvinnor och män, för att ge ökad tid för kontakt mellan

barn och vuxna, och för att förbättra möjligheterna för arbetstagare att i ökad utsträckning delta i samhällsarbetet." Nej, det är inte jag som säger detta. Det säger regeringen i sin skrivelse om riktlinjer för det fortsatta jämställdhetsarbetet.

Från vpk delar vi den uppfattningen. Men arbetsmarknadsministrarnas svar i dag är ett tecken på att denna sextimmarsdag, som de flesta säger sig vara anhängare av, försvinner alltmer i fjärran.

Arbetsmarknadsministern hänvisar den till arbetsmarknadens parter, och det är ett tydligt svar till alla de kvinnor som otåligt väntar på denna reform. Regeringen är inte intresserad av någon arbetstidsförkortning under 1980-talet.

Folkpartiet, som ingår i regeringen, är det inte heller. Talet om jämställdhet från folkpartiets sida är just bara prat. Det finns inte någon vilja till handling bakom alla vackra fraser. Bonnie Bernström, som just skall gå ut och slåss för sextimmarsdagen igen – läste jag i en artikel – har inte något stöd i sitt parti.

Jag måste beklaga detta – främst ur jämställdhetssynpunkt. Jag antar nämligen att arbetsmarknadsministern håller med mig när jag säger: Att lämna över sextimmarsdagen till arbetsmarknadens parter är att skjuta upp den på obestämd tid. Det innebär att vi inte får någon sextimmarsdag under 1980-talet.

I dag har de fackliga organisationerna fullt upp med att försöka bevara reallönen för sina medlemmar, och de lyckas inte ens med detta, trots att de i år gick så långt som till konflikt.

Arbetsmarknadsministern måste väl vara medveten om att den starka parten på arbetsmarknaden inte vill ha någon sextimmarsdag. SAF är inte intresserad av någon sextimmarsdag. Det har man sagt ifrån i sitt remissvar på utredningen Steg på väg.

Det går att genomföra arbetstidsförkortningar lagstiftningsvägen – det visar historien. Vpk anser att det är den rätta vägen i det här fallet. Och jag hade faktiskt hoppats att regeringen skulle ha varit något positivare. Om man inte vill lagstifta finns det ändå möjligheter att ta upp frågan i samtal eller överläggningar med arbetsmarknadens parter.

Jag tycker att regeringens attityd av jämställdhetsivrare, som kommer fram i skrivelsen om handlingsplanen, hade krävt åtminstone en sådan åtgärd. Annars får vi aldrig någon arbetstidsförkortning.

Det är på detta sätt man måste tyda arbetsmarknadsministrarnas svar. Man är inte intresserad av någon arbetstidsförkortning i realiteten – man vill bara med vackra ord lugna den kvinnoopinion som finns både inom de egna partierna och över huvud taget.

Har jag inte rätt, arbetsmarknadsministern? Jag tycker att man i så fall skulle vara ärlig och säga det. Det kanske också skulle lindra litet av politikerföraktet – att vara ärlig.

Nr 37

Fredagen den
28 november 1980

*Om vissa arbets-
tidsproblem*

Anf. 84 BENGT WITTBOM (m):

Herr talman! Jag har ingen ambition att ytterligare försämra ledamöternas möjligheter att hinna hem i god tid på fredagen. Men när jag fick se Marie-Ann Johanssons interpellation menade jag ändå att det var viktigt att till protokollet få läsa in en del uppgifter som är väsentliga i sammanhanget. Jag tycker är nödvändigt att de som till äventyrs läser protokollet får klart för sig i vilket perspektiv Marie-Ann Johansson och vpk ställer de här kraven på generellt sänkta arbetstider etc.

Man får för sig, när man läser interpellationen och när man hör Marie-Ann Johansson i talarstolen, att det i det här landet verkligen jobbas mycket övertid. Man får uppfattningen att vi verkligen ligger på topp, och att det är ett stort problem.

Men nu är det så, Marie-Ann Johansson – och det fanns möjligheter att få detta bekräftat i går, om man följde debatten om ledighet och annat – att Sverige är det land där man kanske tar ut minst övertid, i varje fall jämfört med våra grannar och våra broderländer i Europa. Sverige är det land i Europa som totalt sett har den lägsta arbetstiden och det nästan lägsta övertidsuttaget.

Det här är siffror och en verklighet som skall begrundas när man går ut och ställer krav på generellt sett ytterligare sänkta arbetstider.

Marie-Ann Johansson talade om politikerförakt i slutet av sitt inlägg. Men det bästa bidraget för att inte öka politikerföraktet måste ju vara att ställa krav och driva frågor som har förankring i verkligheten. Vårt problem, Marie-Ann Johansson, är ju att vi totalt sett har för kort arbetstid och att vi har för låg produktivitet i landet och att vi därför måste ta alla tillfällen i akt för att öka produktiviteten, om vi skall klara att öka exporten och uppnå ekonomisk balans.

Jag tycker det är viktigt, herr talman, att få detta inskrivet i protokollet därför att vpk:s agerande i denna fråga – liksom i många andra frågor – har en stark tendens att fullständigt frigöra sig från den verklighet vi lever i. Jag vill inte säga att agerandet också har en stark tendens att lura människor, men det ger ändå människor anledning att inte tillräckligt mycket fundera över de problem vi har i Sverige.

Jag vill också ta tillfället i akt att till Marie-Ann Johansson ställa den fråga som min kollega Sten Svensson i går ställde till Lars-Ove Hagberg. Jag citerar ur snabbprotokollet från gårdagens debatt, där Sten Svensson frågade Lars-Ove Hagberg följande: "Kan Sverige ha råd att hålla sig med Europas högsta levnadsstandard när vi samtidigt redovisar den i särklass lägsta arbetstiden? Uppenbarligen kan vi knappast göra det i en situation där vi tvingas ta allt större utlandslån."

Är det vpk:s uppfattning, Marie-Ann Johansson, att vi skall ytterligare höja vår utlandsskuld och även fortsättningsvis låna oss till högre standard i det här landet?

Anf. 85 Arbetsmarknadsministern INGEMAR ELIASSON:

Herr talman! Marie-Ann Johansson har frågat, om det är önskvärt med ett högt övertidsuttag. På den frågan vill jag svara ett entydigt nej; det är inte eftersträvaransvärt med ett omfattande övertidsuttag. Just därför har ju också lagstiftningen kommit till – för att skydda de enskilda arbetstagarna mot ett alltför högt övertidsuttag. Det är arbetstidslagets uppgift att av sociala skäl begränsa vad var och en kan avkrävas i övertidsarbete. Begreppen "särskilda skäl" och "synnerliga skäl" är de gängse medel som används i lagstiftningssammanhang för att man skall kunna hålla en trappa mellan olika grader av allvarliga undantag.

Får jag också klart och entydigt svara på en annan fråga, nämligen huruvida ett högt övertidsuttag kan vara ett hinder för jämställdhet mellan kvinnor och män. Mitt svar är ja. Ett högt övertidsuttag bland männen leder naturligtvis ofta till att de tar mindre ansvar för hemmet. Vi är alldeles överens om att ett stort övertidsuttag strider mot de värderingar som vi vill främja i jämställdhetsarbetet.

När det gäller övertiden inom den offentliga sektorn är den genorella sanningen den som jag har lagt fram i interpellationssvaret, men det är klart att det finns väldigt stora variationer. Men när man undersöker var övertidsarbete är vanligt och var det förekommer i den offentliga sektorn, inser man att det inte är så enkelt att lösa problemet som att bara säga att övertid inte får förekomma. Den kan t. ex. bero på förseningar i kommunikationer, med buss och tåg och flyg. Då måste man tillgripa övertid – det är ju litet svårt att t. ex. byta pilot mitt under flygresan. Reparationer inom televerket kan det också vara nödvändigt att utföra på övertid, om vi inte skall bli utan radio- och telefonförbindelser. Spaning efter och bekämpning av oljeutsläpp är ett annat exempel. De här dagarna kan vi konstatera att det kan vara nödvändigt att utföra snöröjning på övertid – det är svårt att få snön att falla på reglerad arbetstid. Posttransporter och postutbäring kan också höra till de här områdena. Detsamma gäller spaningsarbete inom polisen och tullen. Vid frånvaro som uppkommer i schemabunden arbetstid inom exempelvis sjukvården kan man inte låta patienterna bli utan vård när man går av sitt pass, utan man blir tvungen att fortsätta på övertid.

Det finns alltså här liksom på så många andra håll en mångfasetterad sanning, och det är den vi måste rätta oss efter när det gäller lagar, avtal och förordningar.

Men lagen finns, och den innehåller dispensmöjligheter, som hanteras av arbetarskyddsstyrelsen i nära kontakt med parterna på arbetsmarknaden.

Så tar fru Johansson upp frågan om beskattningen av övertidsarbete. Det är i och för sig en fråga som det skulle vara lämpligt att framställa i en interpellation till budgetministern, men låt mig ändå ge några korta kommentarer.

Det är en skandal om man skulle hitta ett medel som gör att arbetstagare får behålla en större del av sin arbetsinkomst, har det sagts. Jag kan inte dela den värderingen. Men jag är inte så säker på att medlet är att sänka beskattningen just för övertidsuttag. Jag tror att det här måste bli fråga om

Nr 37

Fredagen den
28 november 1980

*Om vissa arbets-
tidsproblem*

*Om vissa arbets-
tidsproblem*

mera generella satsningar, nämligen en sänkning av marginalskatten. Då minskar kanske behovet av att jobba på övertid, men de som gör det får, liksom andra, större utbyte av en extra insats.

Så till frågan om sex timmars arbetsdag. Jag var en tid ordförande i DELFA, där vi analyserade förutsättningarna från ekonomiska utgångspunkter att genomföra en arbetstidsförkortning. Den studien var upplysande men inte särskilt upplyftande för den som vill hålla visionen om sex timmars arbetsdag vid liv. Men jag tror att just därför att de ekonomiska förutsättningarna nu är så dystra, är det nödvändigt att vi håller den visionen levande, att det en dag skall bli möjligt för alla att jobba sex timmar just av de skäl som ligger bakom det kravet, nämligen att man skall kunna ta större del i familjens liv och leverne, i samhällsarbetet, i fackligt och politiskt arbete eller vad det nu kan vara. Men var realist! Det finns inga ekonomiska förutsättningar under överskådlig tid att genomföra den reformen. Vi kan möjligen ta något steg på den vägen, men också det är svårt med de begränsade ekonomiska förutsättningar som nu föreligger.

Jag tycker att man som politiker skall vara ärlig – på den punkten har vi samma åsikt. Då kan det kanske vara bra att också besvara frågan: Var skall de pengar tas som är nödvändiga för att genomföra en generell arbetstidsförkortning? Ju större denna förkortning blir, desto större resurser måste tas i anspråk.

Vi gjorde som sagt en analys av detta i DELFA. Den visar t. ex. att kravet på rörlighet på arbetsmarknaden kommer att bli mycket stort när man genomför en arbetstidsförkortning. En förkortning med bara en halv timme per vecka leder till en större efterfrågan av arbetskraft i Stockholmsområdet än som kan täckas med den arbetskraft som finns där. Om man skulle genomföra en arbetstidsförkortning med två timmar per dag – alltså införa sex timmars arbetsdag – skulle det ökade arbetskraftsbehovet omedelbart uppgå till ca 200 000 personer utöver dem som redan finns här. Det kan därför vara bra att få svar på frågan: Vilka är det – om man skall vara ärlig som politiker – som skall flytta hit för att göra denna arbetstidsförkortning möjlig? Var bor de nu? Jag förstår att en vpk:are inte kan dela åsikten att parterna skall sköta frågan om arbetstidsförkortning, för det kan leda till olika lösningar. Det framgår också av interpellationen. Denna valfrihet är naturligtvis en styggelse för en kommunist. För en liberal är den tvärtom ett värde i sig. Jag menar att det är den vägen vi skall fortsätta att gå. Låt parterna hantera frågan, om man skall ha en generell förkortning av arbetstiden. Låt oss politiker bestämma om någon grupp skall gå före en annan grupp. Vi har gjort det för småbarnsföräldrarna och när det gäller deltidspensionen. Den typen av reformer baseras på värderingen att det finns människor på arbetsmarknaden som bättre än andra behöver en arbetstidsförkortning. Detta leder inte till en exakt likformad lösning för varje individ, men så ser det ut i ett liberalt samhälle.

Anf. 86 MARIE-ANN JOHANSSON (vpk):

Herr talman! Jag tackar för de kompletterande svaren från arbetsmarknadsministern. Det är tillfredsställande att kunna notera att arbetsmarknadsministern håller med mig om att ett högt övertidsuttag är ett hinder för jämställdheten mellan kvinnor och män. Det finns faktiskt en utredning som visar att övertidsuttaget är speciellt högt för småbarnsfäder – jag framhöll det i min interpellation. Det är litet alarmerande.

Vi har en lagstiftning som skall skydda arbetstagarna från att behöva arbeta för mycket på övertid, och det är bra. Min fråga var om man hade planer på att ändra gränserna eller att på något sätt skärpa lagstiftningen. Jag vet inte om den utredning som arbetsmarknadsministern hänvisar till möjligen kommer att behandla dessa frågor – jag har inte fått besked om det.

Sedan kan vi tala om behovet av övertid, och då kommer vi in på den offentliga sektorn. Arbetsmarknadsministern gav en rad exempel på när övertid kan behöva tillgripas. Jag kan hålla med om att man i en del fall behöver tillgripa övertid. Men vi kan inte tillåta att arbetsgivarna faktiskt planerar för en drömsituation. De måste planera för verkligheten. Ofta när man planerar arbetstiden gör man det utifrån den förutsättningen att inget hinder kommer i vägen – ingen människa blir sjuk, ingen tar ledigt för studier osv. Om arbetsgivarna planerade för verkligheten skulle antalet sysselsatta öka, eftersom de då måste planera så att de har arbetskraft även om människor tar ledigt av olika skäl.

Vad jag menar är skandal är om skatten på övertidsarbete minskas. Vi har olika åsikter om hur vi vill minska skatten. Från vårt parti tycker vi att en bra åtgärd skulle vara att ta bort momsens på mat, och arbetsmarknadsministern nämner sänkta marginalskatter. Det är väl riktigt att jag egentligen borde diskutera detta med budgetministern, men jag påstår ändå att ett sätt att minska skatten är definitivt felaktigt, nämligen att lindra skatten för övertidsarbete. Det blir i högsta grad orättvist. Det kommer också att innebära att arbetsgivarna i stället för att bättre planera sin verksamhet kommer att i ökad utsträckning tillgripa övertidsarbete. Vi kan då riskera att få ännu färre jobb och mer övertid.

Då jag här efter nu går över till att tala om sextimmarsdagen skall jag börja med att kommentera det Bengt Wittbom sade. Jag har inget emot att Bengt Wittbom går in i debatten – det är roligt att se någon mer i kammaren. Han frågade mig om jag tyckte det var rimligt att vi har den högsta levnadsstandarden och den lägsta arbetstiden i världen. Jag kan väl då bara nämna att jag i min interpellation har visat på att det faktiskt skulle gå att göra en omfördelning av arbetstiden. Det är inte fråga om en minskning, utan tvärtom skulle man på det här viset komma till rätta med alla de deltider vi nu har.

Jag har tagit upp deltidproblemen i interpellationen men kommenterade dem inte i mitt första inlägg. Jag tänker göra det nu. Vi har en ökning av deltiden. Den har ökat ganska kraftigt under 1970-talet. Det är en bekräftelse på att många vill ha en kortare arbetstid, framför allt kvinnor.

Nr 37

**Fredagen den
28 november 1980**

*Om vissa arbets-
tidsproblem*

Från vpk menar vi att alla kvinnor och män bör ges möjlighet till ett arbete som kan ge egen försörjning. Först då skulle vi kunna ta steget mot jämställdhet mellan könen. Sextimmarsdagen ger denna möjlighet. Ett ökat deltidsuttag däremot är inte främjande för jämställdheten. Men det är rätt naturligt att många kvinnor i dag väljer deltid i sina försök att lösa en omöjlig situation, nämligen att både kunna arbeta och klara barnomsorg och hemarbete. Det är fortfarande kvinnan som står för i stort sett hela hemarbetet.

Jag vill gärna kommentera det arbetsmarknadsministern i sitt andra anförande tog upp om sextimmarsdagen. Han visade på alla de problem som kan uppstå. En nedtrappning av arbetstiden går naturligtvis inte att genomföra utan att samhället också har en planering, bl. a. av sysselsättningen. Denna planering måste också göras med hänsyn till regionala synpunkter. Behövs det 200 000 människor i Stockholm tycker jag att det är ett tecken på att Stockholm har en överhettad arbetsmarknad. Det är viktigt att då ha en planerad arbetsmarknadspolitik, för det finns andra områden i landet där det verkligen skulle vara önskvärt med ett behov av arbetskraft, områden där väldigt många människor går arbetslösa.

Min taictid är ute – jag ber att få återkomma.

Anf. 87 Arbetsmarknadsministern INGEMAR ELIASSON:

Herr talman! Utredningen av vissa arbetstidsfrågor har till uppgift att samordna olika bestämmelser i lagstiftningen. Den kan alltså även titta på de stadganden som reglerar övertidsarbete. Utredningen kommer med sitt betänkande en bit in på nästa år, och då får vi se om det finns anledning att titta på bestämmelserna även i det här avseendet.

Får också jag säga ytterligare några ord om förkortningen av arbetstiden. När den än blir aktuell är det klart att den måste vara planerad. Det är just därför regeringen har ett särskilt organ, delegationen för arbetstidsfrågor, som skall analysera de olika problem som kan uppstå och som i viss utsträckning är de samma oavsett när förkortningen blir aktuell. Genom det utredningsarbetet framkommer mycket intressant och värdefullt material om hur utbildningen och mycket annat måste påverkas för att en arbetstidsförkortning skall vara möjlig att genomföra utan att det blir kaos på arbetsmarknaden.

Men, Marie-Ann Johansson, den största efterfrågan vid en förkortning av arbetstiden uppkommer trots allt där väldigt många människor redan bor, helt enkelt därför att möjligheterna att rationalisera, och därmed minska efterfrågan på arbetskraft, f. n. är mindre inom serviceyrkena och den offentliga sektorn än inom industrin. En ytterst liten del av den arbetskrafts-efterfrågan som uppkommer är därför möjlig att lokalisera på annat håll. Vi kan inte – det menar väl ändå inte Marie-Ann Johansson heller – forsla de sjuka eller de små barnen som befinner sig i barnomsorgen bort från storstadsområdena för att de skall ge upphov till arbetstillfällen på annat håll. Det är i storstadsområdena som den största efterfrågan uppkommer, och det är därför som detta förstärker koncentrationsproblemet.

DELFA sammanfattade i sitt senaste betänkande saken så här: "Inget län och ingen av de redovisade typkommunerna har arbetskraftstillgångar som skulle motsvara en sänkning av arbetstiden till 30 timmars arbetsvecka år 1982."

Det visar, när man går baklänges, att det är väldigt få områden i landet som rent teoretiskt skulle ha de arbetskraftstillgångar som gör detta möjligt. Men det är klart att man kan påbörja den utvecklingen, och jag ser gärna för egen del att man, när parterna återigen befinner sig i den situationen att man kan välja mellan en arbetstidsförkortning och en höjd reallön, i ökad utsträckning väljer att förkorta arbetstiden, just för att vi skall nå de mänskliga värden som ligger i t. ex. bättre jämställdhet och mer tid för barnen. Men just nu är det ju så att man, på grund av den ekonomiska situation som vårt land befinner sig i, slåss för brinnande livet för att rädda den reallön man har. Den realismen tycker jag är nödvändig att visa, om vi skall få den respekt för politiker som Marie-Ann Johansson också vill ha.

Anf. 88 MARIE-ANN JOHANSSON (vpk):

Herr talman! Låt mig fortsätta där jag slutade sist och litet knyta an till det som arbetsmarknadsministern sade om sextimmarsdagen.

Apropå att vara realist så hade jag väl inte räknat med att få ett svar från arbetsmarknadsministern om att vi skall genomföra sextimmarsdagen om ett eller ett par år. Men jag tycker att siktet måste vara inställt på att trappa ner arbetstiden till sex timmar under 1980-talet. Jag ser faktiskt många fördelar med att genomföra sextimmarsdagen lagstiftningsvägen. Mycket av det som arbetsmarknadsministern har sagt tycker jag också pekar på att lagstiftningsvägen är den riktiga – att det måste vara samhället som håller i denna arbetstidsförkortning. Den kommer att medföra problem, men jag tror inte att det är problem som inte går att lösa. Det måste ju vara mycket bättre om man får denna arbetstidsförkortning över hela linjen något så när rättvist. Det får inte bli så att de som är starka på arbetsmarknaden och de starka fackföreningarna kan genomföra sin arbetstidsförkortning, medan andra som kanske är lågavlönade och måste satsa på att få höjd reallön, inte kommer att kunna få någon arbetstidsförkortning. Det vore inte en bra utveckling, och det är därför som vi i vpk tycker att det är så viktigt att den här reformen sker lagstiftningsvägen.

Om man skall genomföra en arbetstidsförkortning måste man ha en planering från samhällets sida. Man måste ha en planerad industripolitik exempelvis. Man måste över huvud taget planera samhället betydligt bättre än vad man gör i dag, då man låter väldigt mycket styras av marknadskrafterna.

Även om vi här fått höra att arbetsmarknadsministern har visioner om en framtid där vi skall kunna genomföra en sådan här arbetstidsförkortning, är jag ändå litet besviken. Vi har i dag fått ett tydligt svar att vi får titta väldigt långt in i framtiden efter arbetstidsförkortningen. Det tycker jag är litet synd. Det finns i regeringens skrivelse ansatser till en från jämställdhetssynpunkt offensiv politik. Men det är än så länge bara ord på ett papper. I stället

Nr 37

Fredagen den
28 november 1980

*Sammanträdet fre-
dagen den 5
december*

framlägger man nu förslag om skattelindring för övertid, man tillåter sig att ifrågasätta abortlagen, man bromsar barnomsorgen osv. i besparingssyfte. Då blir resultatet det motsatta. Vi har en regering som faktiskt motverkar jämställdheten mellan kvinnor och män. Det måste jag verkligen beklaga.

13 § Föredrogs och hänvisades
Motion
1980/81:171 till socialutskottet

14 § Föredrogs och bifölls
Interpellationsframställning 1980/81:61

15 § Sammanträdet fredagen den 5 december

Anf. 89 TREDJE VICE TALMANNEN:

Med ändring av den preliminära tidsplanen blir kammarens sammanträde fredagen den 5 december ett bordläggningsplenium, som tar sin början kl. 09.00. Därvid besvaras ett antal interpellationer och frågor.

16 § Anmäldes och bordlades
Skatteutskottets betänkande
1980/81:14 om avgift vid införsel av vissa bakverk (prop. 1980/81:65)

Justitieukskottets betänkanden
1980/81:6 om förbud mot alkoholförtäring på allmän plats, m. m.
1980/81:7 om lagstiftning rörande rasdiskriminering
1980/81:12 om skärpt lagstiftning mot dobbleri (prop. 1979/80:179)
1980/81:13 om fortsatt giltighet av lagen med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål, m. m. (prop. 1980/81:33)

Lagutskottets betänkanden
1980/81:4 angående ny lagstiftning om handelsbolag m. m. (prop. 1979/80:143) och nya redovisningsregler för ekonomiska föreningar (prop. 1979/80:144)
1980/81:6 om ändring i konsumentförsäkringslagen (prop. 1980/81:47)
1980/81:7 om internordiska konkurser (prop. 1980/81:35)

Utrikesutskottets betänkanden
1980/81:10 om avskaffande av dödsstraffet
1980/81:11 om kurdernas situation
1980/81:12 om den alliansfria rörelsen

Socialförsäkringsutskottets betänkanden
1980/81:10 om handikappersättning

1980/81:11 om förtidspension

1980/81:12 om utlandssvenskars ställning inom socialförsäkringen

Kulturutskottets betänkande

1980/81:12 om det offentliga språket

Trafikutskottets betänkanden

1980/81:3 om affärsverkens intäkts- och kostnadsutveckling (förs. 1980/81:4)

1980/81:4 om ändring i lagen om felparkeringsavgift (prop. 1980/81:21)

1980/81:5 om godkännande av IMCO-konvention om sjöfolks utbildning, certifiering och vakthållning (prop. 1980/81:29)

Jordbruksutskottets betänkanden

1980/81:9 om prov rörande maskiners och redskaps miljöpåverkan

1980/81:11 om intrång i Stora Sjöfallets nationalpark (prop. 1980/81:19)

Näringsutskottets betänkanden

1980/81:13 om översyn av marknadsföringslagen

1980/81:14 om varudeklaration av bl. a. kosmetika

17 § Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 27 november

1980/81:150 av *Tore Claeson* (vpk) till bostadsministern om bostadspolitik:

I riksdagsdebatten den 19–20 november om besparingar i statsverksamheten, m. m. deltog bl. a. en företrädare för ett av regeringspartierna, Lars Tobisson (m), och framförde vissa synpunkter och värderingar angående regeringens bostadspolitik.

Beträffande bostadsbyggandet och efterfrågan på bostäder påstods att det tidigare rådde trångboddhet, men att det i dag rör sig om överefterfrågan, som drivits fram med hjälp av frikostiga subventioner från det allmänna. Vidare anfördes bl. a. att regeringen anser att subventioneringen av boendet måste minska. Den enskilde kommer då att få betala en större del av bostadskostnaderna direkt utan omvägen över skattsedeln.

Då dessa uppfattningar redovisades som regeringens, och då de enligt min mening står i motsättning till vad som bl. a. bostadsministern tidigare gett uttryck för, vill jag fråga bostadsministern:

Delar bostadsministern Lars Tobissons uppfattning om bostadsbyggandet, bostadsbristen och boendekostnaderna så som den kom till uttryck i hans anförande?

Fredagen den
28 november 1980

1980/81:151 av Axel Andersson (s) till utrikesministern om förbudet mot idrottsutbyte med Sydafrika:

*Meddelande om
frågor*

För att kunna delta i tennisturneringen Stockholm Open tidigare i höst erhöll sydafrikanska tennisspelare visum efter samråd mellan UD och invandrarverket (IV), sedan IV först sagt nej. Enligt uppgift inbjöds också en av de sydafrikanska idrottsmännen till en lunch hos utrikesministern en av dagarna under turneringen.

Med anledning av här relaterade händelser ber jag att till utrikesminister Ola Ullsten få ställa följande fråga:

Vilket motiv har utrikesministern för de nämnda, av honom själv och UD vidtagna, åtgärderna, vilka står i strid med det FN-beslut (stött av Sverige), som förbjuder utbyte av och med idrottsmän från Sydafrika?

18 § Kammaren åtskildes kl. 13.51.

In fidem

BENGT TÖRNELL

Solveig Gemert